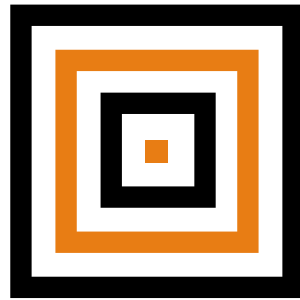

IMPROVISUS

IMPROVISAATIO MUOTOILUTOIMINNAN VAIKUTTIMENA

SUVI LINDHOLM

IMPROVISUS

IMPROVISAATIO MUOTOILUTOIMINNAN VAIKUTTIMENA

© SUVI LINDHOLM 2020

TIIVISTELMÄ

Savonia-ammattikorkeakoulu
Kulttuuriala, Muotoilun koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Suvi Lindholm
IMPROVISUS
Improvisaatio muotoilutoiminnan vaikuttimena
88 sivua
Kevät 2020

Opinnäytetyössä tutkitaan improvisaation hyötysuhteita muotoilutoiminnassa autoetnografisin menetelmin tarkasteltuna. Työn tavoitteena on tuoda esille muotoilun ja improvisaation yhteyksiä sekä improvisaation hyödyllisyyksiä suhteessa muotoiluun. Tutkimuksen lähtökohtana toimii tutkijan oma kiinnostus tutkivaan muotoiluun ja sen menetelmällisyyksien kehittämiseen. Muotoilun toiminta-alojen laajentuessa muotoilu keskittyy yhä enenevässä määrin tutkimukselliseen sosiaaliseen toimintaan. Tutkimusta painottavassa toiminnassa korostuu tiedonkeruun merkityksellisyys. Perinteiset objektiiviset tiedonkeruutavat eivät ominaisuuksiltaan riitä palvelemaan monimerkityksellisen ymmärryksen luomista. Työllä pyritään vastaamaan muotoilun muuttuviin tiedonkeruullisiin tarpeisiin. Kokonaisuudella halutaan tuoda esiin näkökulma, joka laajentaa tutkivan muotoilun toimintamahdollisuuksia.

Autoetnografisen tutkimusmenetelmän aineisto koostuu tutkijan toiminnasta muotoilijaopiskelijana sekä kokemuksesta improvisaatioteatterin harrastajana. Tutkimus hyödyntää konstruktivistista toimintaotetta, jossa tietoa ja todellisuutta rakennetaan sosiaalisilta lähtökohdilta toiminnan hetkessä. Rakentamisen menettely perustuu toimijalähtöiseen havainnointiin ja niistä syntyvien tulkintojen kehittämiseen. Tulkintoja rakennetaan empiiristen ja teoreettisten aineistojen keskustellessa keskenään.

Tutkimus käsittelee tiedonkeruuta rakentuvana tutkimuspainotteisena tapahtumana tarkastellen sitä eri näkökulmilta. Kokonaisuudessa tuodaan esille yhteyksiä, joihin tiedonkeruu muotoilussa kytkeytyy ja esitetään tulkintoja siitä, voidaanko improvisaatiota hyödyntämällä edesauttaa muotoilun tutkimuksellista toteutusta. Tutkimus tuo näkyväksi sen, minkälaisilla eri kannoilla improvisaatio voidaan nähdä ilmeneväksi ja sovellettavaksi muotoilun eri yhteyksissä. Samalla tutkimus tuo näkökulmia siihen muotoilun laajenevaan sosiaaliseen puoleen, joka tarvitsee uusia toimintaperiaatteita muotoilun tutkivien käytäntöjen toteuttamiseksi. Tämän pohjalta tutkimus näyttäytyy myös ajassa kiinni olevana keskustelun herättäjänä.

Avainsanat: muotoilu, muotoilutoiminta, muotoilututkimus, tiedonkeruu, tieto, oppiminen, intuitio, muotoilujattelu, muotoiluprosessi, yhteiskehittäminen, osallistava muotoilu, impro, improvisaatio, improvisaatioteatteri, konstrukttiivinen tutkimus, autoetnografia, opinnäytetyö

ABSTRACT

Savonia University of Applied Sciences

Degree Programme in Design

Thesis

Suvi Lindholm

IMPROVISUS

Improvisation as a motive of design activities

88 pages

Spring 2020

The thesis examines the benefits of improvisation in design activities. The aim is to adduce the connections between design and improvisation cultures and to authenticate the usefulness of improvisation in relation to design. The point of origin is the author's desire to develop design research methodology. As the sphere of design activities expands, design focuses on social and research-based activities which underline the relevance of data collection. Traditional objective methods are limited for creating equivocal understanding. This leads to a question of how data collection should be developed. The purpose is to create a plausible perspective which helps broaden the scope for functioning design research.

The research is executed by using autoethnographic methods. The material for the research consists of the authors experiences as a designer student and as an improvisational theatre enthusiast. The research produces interpretations by utilizing a constructive approach. It is based on a vision of social constructionism. In the research, the interpretations are constructed by acting simultaneously within cultures and producing observations.

The research emphasizes data collection as a research-oriented event and examines it from different viewpoints. The research adduces the connections to which data collection is linked in design. It presents interpretations as to whether improvisation can contribute to the research implementation of design. The research makes visible the different aspects of improvisation which can manifest and be applied in different contexts of design. At the same time, the thesis offers a viewpoint for the expanding social side of design that needs new policies to implement design research practices. Based on this, the research also aims to generate discussion on the topic.

Keywords: design, design activities, design research, data collection, knowledge, learning, intuition, design thinking, design process, co-creation, participatory design, improv, improvisation, improvisational theatre, constructive research, autoethnography, thesis

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
	1.1 Tutkimusote ja tutkimusaineisto	7
	1.2 Tutkimuksen rakenne	10
	1.3 Saatesanat: orientaatio	11
KULTTUURIN KENTÄLLÄ I JA II		
2	IMPROVISAATIO, ALKULÄHTEILTÄ NYKYPÄIVÄÄN	17
	2.1 Määritelmän moninaisuus	19
	2.2 Improvisaation keskeiset ominaisuudet	20
	2.3 Improvisaation periaatteet	23
3	IMPROVISAATION RAKENNE	26
	3.1 Improvisaatio oppimisen ja tiedonkerryttämisen prosessina	27
	3.2 Yksilö osana aikaa ja rakentavuutta	30
	3.2.1 Improvisaation tarkennettu luonne	31
4	MUOTOILUSTA MUOTOILUAJATTELUUN JA TAKAISIN	34
	4.1 Muotoilun muuttuvat ja mukautuvat suhdanteet	35
	4.2 Muotoiluprosessi	38
	4.2.1 Ajatteleva muotoilija	43
5	MUOTOILU RAKENTUVANA JA RAKENTAVANA TOIMINTANA	46
	5.1 Asiantuntijapohjainen intuitio	47
	5.2 Tulevaisuutta rakentava muotoilu	49
	5.3 Osallistava muotoilu	51
6	INTUITIO TOIMINNAN TAUSTALLA	57
	6.1 Mielen jaottelu	58
	6.2 Intuitio ja sen merkittävyys	62
	6.2.1 Asiayhteyksien keskellä	64
7	POHDINTA: RAKENTUNEET TULKINNAT	68
	LÄHTEET	81

1

JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on autoetnografinen tutkimus improvisaation hyötysuhteista muotoilutoiminnassa. Tutkimus painottaa muotoilun tiedonkeruullista kontekstia keskittyen sen ilmenemisen eri väyliin muotoiluprosessin alkupäässä. Tutkimus tarkastelee improvisaatiota ja sen toiminnallisuutta kuvaten improvisaation kytkeytymistä muotoiluprosessin tutkimuslähtöisiin yhteyksiin. Tutkimuksessa pyritään esittämään improvisaation hyötyarvoja ja etuisuuksia muotoilutoiminnan tiedonkeruullisissa yhteyksissä. Tavoitteena on selvittää, voiko improvisaatiolähtöinen toiminta myötävaikuttaa muotoiluperustaista toimintaa ja edelleen tukea muotoilijaa muotoiluprosessillisen työn tuotannossa.

Tutkimuksen avauksena toimii omakohtainen havainto muotoilun ja improvisaation kulttuurien keskinäisistä vastaavuuksista. Hyödynnettävän aineiston perustana on näiden kahden eri kulttuurin toimintakenttä. Tutkimusprosessi yhdistää nämä kaksi eri kulttuuria yhdeksi aineistokokonaisuudeksi, jonka pohjalta tutkimus toteutetaan. Tutkimus yhdistää kulttuurien sisällöllisiä ominaisuuksia toisiinsa tuottaen tulkintoja yhteisestä aineistosta. Tulkintoja rakennetaan kulttuurin sisällä toimien ja havaintoja näistä kokemuksista tehden.

Tutkimuksen taustalla kulkee mukana näkemys yksilöstä osana rakentuvaa maailmaa. Halu ymmärtää inhimillisiä toimintaperusteita sekä vuorovaikutteisia suhteita yksilön ja ympäristön välillä toimii näin vaikuttimena tutkimuksen tiedonkeruullisen tulkinnan näkemykselle. Näkemys sulautuu tutkimukseen yhdistyen teoreettisen aineiston kanssa yhdeksi toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi. Tiedonkeruullinen kokonaisuus näyttäytyy myös ajattelulähtöisenä toimintana. Tiedonkeruullisen- ja muodostuksen prosessissa olennaisessa osassa on tiedon syntyminen prosessi, ymmärryksen eli oppimisen tapahtuma johtavalla ajattelemisen otteella. Tämän johdosta tutkimuksessa käsitellään myös ajattelun prosessia osana kokonaisuutta.

Muotoilualan toimintakentän laajentuminen on monipuolistanut muotoilun tutkimuksellisia näkökulmia¹. Vuorovaikutuksen osuus ja ymmärryksen luominen muotoiltavasta kohteesta on kohonnut muotoiluprosessissa entistä merkittävämpään osaan. Tutkimuksellisen tiedonkeruun tarve näyttäytyykin yhä suuremmassa roolissa muotoiluprosessin alkupäässä.² Perinteisten objektiivisten tutkimusotteiden rinnalle tarvitaan luovia toimintatapoja tiedon keräämisen tueksi.

1 Kälviäinen 2014; Sanders ja Stappers 2008

2 Sanders ja Stappers 2008

Toiminnallisuuden on havaittu edistävän tiedollista muodostumista³. Tiedon kerääminen toiminnan hetkellä vaatii muotoilulta ja muotoilijalta kuitenkin asenteellisia muutoksia sekä tilannehetkistä mukautumiskyvykkyyttä. Oleelliseksi nousee toiminta, joka edistää tällaisen käytösmallin ja toimintakulttuurin syntymistä. Improvisaatio nähdään ideologiansa puolesta toimintana, joka mahdollistaa sopeutuvaisten asenteiden muodostumista ja edistää toimintaosaamista muutosherkissä tilanteissa⁴. Improvisoinnin katsotaan myös edesauttavan luovan tietämisen ja ongelmien ratkaisemisen kyvykkyyttä⁵. Tämän pohjalta tutkimukselle, joka tutkii improvisaatiota ja sen hyödyllisyyttä muotoilun kontekstissa, on olemassa perusteet.

Asetetut tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Mitä yhdenmukaisuuksia muotoilulla ja improvisaatiolla on keskenään?
- 2) Voidaanko improvisaatiota hyödyntää muotoiluprosessin tiedonkeruun yhteyksissä?
Taustalla: Tuottaako improvisatorisen toiminnan hyödyntäminen lisäarvoa muotoilijan ammatilliseen osaamiseen?

1.1

TUTKIMUSOTE JA TUTKIMUSAINEISTO

Työ on autoetnografinen tutkimus. Autoetnografia yhdistää tutkijan kokemuksen pohjalta kokoaman aineiston teoreettiseen materiaaliin. Tässä tutkimuksessa kokemusperustanani toimii muotoilukokemukseni sekä improvisaatioteatterin harrastukseni. Muotoilukokemus, improvisaatioteatterin harrastus sekä teoreettinen tuotanto kulkevat rinta rinnan, ja tarjoavat näin monisuuntaisen tarkastelunäkökulman tutkimuksen tekoon. Empiiriset ja teoreettiset aineistot kietoutuvat toisiinsa ja tuottavat yhdessä rakentuneen kokonaisuuden.

Etnografia on tutkimusmenetelmällinen tapa tehdä kulttuurintutkimusta: tapa nähdä, kokea ja tulkita kokemaansa. Se on paitsi kenttätyötä, myös tieteellistä kirjoittamista ja vahvasti tekijänsä näköistä tarinankerrontaa.⁶ Etnografian tavoitteena on havainnoida sitä, miten ihmiset ovat vuorovaikutuksessa toistensa ja ympäristönsä kanssa ymmärtääkseen heidän kulttuuriaan⁷. Etnografinen tutkimuskohde sijaitsee kentällä, jonka voi ymmärtää konkreettisesti paikkana, jossa tutkimus toteutetaan tai tutkijan valintojen kautta muokkautuneena suhdeverkostona, rajattuna palana sosiaalista maailmaa⁸.

3 JAMK

4 AIN; Johnstone 1996; Spolin 1973

5 Johnstone 1996; Spolin 1973

6 Heikkilä 2020-1-28

7 Eriksson ja Kovalainen (2008) > Kettunen 2013, 65

8 Heikkilä 2020-1-28

Etnografinen prosessi voidaan jakaa kenttävaiheeseen ja kirjoitus- ja lukuvaiheeseen⁹. Etnografiselle kenttätöölle on ominaista, että tutkija jakaa arkea tutkittaviensa kanssa, on läsnä siellä ”missä ei tapahdu mitään erikoista”. Havainnointi on tällöin tutkijan keskeinen työväline.¹⁰ Tutkijan rooli on tarkkailla ja pyrkimyksenä on ymmärtää, mitä ”kentällä” tapahtuu¹¹. Kenttätöön jälkeen tutkija kirjoittaa objektiivisen kuvauksen havainnoistaan. Etnografinen tutkimus painottuu usein asetelmaan, jossa tutkija ei tunne tutkittavaa kulttuuria.¹²

Autoetnografia on etnografian suuntaus, johon kytkeytyy tiiviisti tutkijan omakohtainen kokemusperä¹³. Autoetnografia yhdistää tutkijan henkilökohtaiset kokemukset (auto) teoreettiseen tuotantoon. Analysoimalla kokemuksia (graphy) tutkimuksessa luodaan ymmärrystä kulttuurisesta kokemuksesta (etno).¹⁴ Tutkijan rooli koostuu ryhmän jäsenenä olemisesta, ei ulkopuolisesta tarkkailusta¹⁵. Autoetnografisessa tutkimuksessa tutkija kerää erilaisin menetelmin tietoa kentällä siinä kontekstissa, johon tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistuu¹⁶. Tutkittava kulttuuri joko on tai tulee tutkijalle henkilökohtaisesti tutuksi. Tieteelliseen käytäntöön kuuluu kertyneiden päiväkirjakokemusten analysointi, mikä puolestaan edellyttää olemassa olevan teoreettisen tiedon ja asiaan liittyvän aikaisemman tutkimustiedon tuntemusta ja omien kokemusten peilaamista tätä vasten¹⁷. Autoetnografiassa tutkijan kokemukset ovat siis osa tutkimuksen aineistollista tietolähdettä. Subjektiiviset ja objektiiviset näkökannat käyvät tutkimuksessa keskinäistä vuoropuhelua.

Muotoilussa etnografia yhdistetään usein Kettusen¹⁸ mukaan käytännön tuotekehitystyöhön, jossa tietoa tuotteen käyttäjän tarpeista haetaan havainnoimalla. Tuotekehityksen ja muotoilun tutkimuksessa etnografia liittyy usein muotoiluprosessiin tai tuotekehitysorganisaatioon.¹⁹ Autoetnografinen lähestyminen on taas muotoilun tutkimuksessa useimmiten tarkoittanut oman työn sisällön ja luomisprosessin tutkimista²⁰. Omalla kohdallani työ yhdistää sekä muotoilututkimusta, että tarkastelua muotoilijan ammatillisesta kehittämisestä. Muotoilututkimuksen osuus keskittyy muotoiluprosessin tiedonkeruun puoleen muotoiluprosessin alkuvaiheessa. Pyrin esittämään, voiko improvisaatio tukea muotoilua ja muotoilijaa muotoiluprosessin tiedonkeruullisissa yhteyksissä.

Tutkijana toimin oman henkilökohtaisen kiinnostukseni mukaan niin tutkijana, havainnoijana, tulkitsijana kuin tiedon tuottajana. Tutkijan roolini vuorottelee tutkimuksen teoreettisen tuotannon

9 Kettunen 2013, 70

10 Heikkilä 2020-1-28

11 Kettunen 2013, 65

12 Kettunen 2013, 70

13 LAMK PUB 2019-1-4

14 LAMK PUB 2019-1-4; Ellis, Adams ja Bochner 2011

15 Kettunen 2013, 68

16 LAMK PUB 2019-1-4

17 LAMK PUB 2019-1-4

18 Kettunen 2013

19 Kettunen 2013, 66

20 Kettunen 2013, 67-68

osuudessa asiantuntijan ja generalistisen toimenkuvan välillä. Asiantuntijuus keskittyy muotoilullisen puolen otteeseen ja generalistinen rooli taas tutkimuksen empiiriseen puoleen. Tutkimuksessa tuotan havaintoja ja tulkintoja eri näkökulmien käsityksien sulautuessa toisiinsa. Tutkimuksen teoreettisessa osuudessa tuotetut tulkinnat ja johtopäätökset ovat syntyneiden eri aineistojen rinnastamista ja keskinäistä vuoropuhelua.

Autoetnografisen näkökulman ohessa tutkimukseni painottaa konstruktivistista²¹ (rakentavaa) tutkimusmenetelmää niin itse tutkimuksellisen tarkoituksellisuuden, sen tarkasteltavuuden kuin myös tutkimuksellisen toteutuksen osalta. Konstruktivisen tutkimusotteen taustalla on näkemys konstruktivismiin filosofisesta aatteesta. Sen perustana on ajatus, että tieto on todellisuuden tulkintaa²². Konstruktivisessa näkemyksessä tieto rakentuu vuorovaikutusperusteisesti²³. Kulttuurin kentän tutkimusaineisto toimii tutkimuksessani vuorovaikutussuhteen toisena keskustelevana osapuolena. Tuotan havaintoja ja tulkintoja rakentaen niitä toiminnan hetkellä käymällä dialogia aineistolähtöisesti.

LÄHESTYMISKULMANI IMPROVISAATIOON

Tässä tutkimuksessa lähestytään improvisaatiota teatteritaiteen näkökulmasta niin autoetnografisin kuin teoreettisin keinoin. Improvisaatio on käsite, joka esiintyy useiden eri taiteenalojen yhteyksissä. Yksityiskohtaisemman määritelmän selvitys vaatisi perusteellisempaa tutustumista kaikkiin eri yhteyksien näkökulmiin, joissa improvisaatio esiintyy. Tältä osin osa tämän tutkimuksen yhteydessä tuotettavista määritelmistä voi jäädä toiselta näkökulmalta katsottuna avoimemmiksi. Tutkimus keskittyy kuitenkin improvisaation soveltamiseen muotoilullisissa yhteyksissä perustuen tekijän omiin kokemuksiin. Tämän perusteella lähestymisen painotus lähtökohtaisesti yhteen improvisaation näkökulmaan katsotaan perustelluksi.

Improvisaatiota käsittelevän osuuden teoreettinen näkökulma pohjautuu kahden eri henkilön teorioihin; Viola Spolinin ja Keith Johnstonen oppisisältöihin²⁴. Heidän näkökulmansa improvisaation teoriasta painottavat eri asioita. Tämä vaikuttaa myös osaltansa improvisaation määriteltävyyteen tässä tutkimuksessa. Omat kulttuuriset kokemukseni sulautuvat Spolinin²⁵ ja Johnstonen²⁶ teorioihin. Autoetnografinen tutkimukseni luo näin improvisaation käsitteelle uuden tarkasteltavan näkökannan aiempien teorioiden lisäksi.

21 Termistä 'konstruktivistinen' käytetään myös muotoja 'konstruktivistinen' ja 'konstruktionistinen'. Itse käytän tutkimuksessa muotoa konstruktivistinen, ja esitän tarvittaessa viittauksella sanamuodon alkuperäisen asun.

22 TEAK

23 Löytönen 2004, 71

24 Katso lisää Johnstone 1999 ja 1996; Spolin 1973

25 Spolin 1973

26 Johnstone 1999 ja 1996

1.2

TUTKIMUKSEN RAKENNE

Tutkimus rakentuu aiheisällöittäin jakautuneista teemallisista luvuista. Luvuissa paneudutaan kulttuurien ominaisuuksiin ja niiden taustatekijöihin. Tutkimuksen alussa käsitellään improvisaation kulttuuria. Seuraavassa kokonaisuudessa keskitytään muotoilun aihepiiriin. Tutkimuksen loppuosa toimii taustatukijana ja kiteyttäjänä aiemmille luvuille sekä sisältää tutkimuskokonaisuuden pohdintaosion tuotetuin tulkinnoin.

- 2 Improvisaatio, alkulähteiltä nykypäivään sekä 3 Improvisaation rakenne
Luvuissa käsitellään improvisaatiota sen ideologisella ja toiminnallisella tasolla. Luvuissa esitetään mitä improvisaatio on, mistä se koostuu ja miten se rakentuu. Luvuissa kuvataan improvisaation historiaa edeten nykypäivän näkemykseen ja sen käsitteen sisältöön. Osakokonaisuuden lopussa kuvataan improvisaatiosta rakentunutta tulkintaa.
- 4 Muotoilusta muotoilujatteluun ja takaisin sekä 5 Muotoilu rakentavana ja rakentavana toimintana
Luvuissa keskitytään muotoilun aihepiiriin. Muotoilua käsitellään sen toiminnallisena ja rakentavana ideologiana painottaen muotoilun tiedonkeruullista kontekstia. Tiedonkeruullinen kokonaisuus käsittää niin muotoilun menetelmällisiä kuin ajattelulähtöisiä näkökantoja. Luvuissa esitellään mitä kaikkea muotoilun tiedonkeruun piiriin liittyy ja kuvataan sen eri esiintymisten yhteyksiä.
- 6 Intuitio toiminnan taustalla
Luku toimii kokoavana tukijana improvisaation ja muotoilun teemaosioille. Luvussa käsitellään improvisaation ja muotoilun kulttuurien taustatekijää, intuition premissiä ja pyritään ymmärtämään tämän merkityksellisyyttä kulttuurien toimintaan nähden. Luku kuvaa intuition rakennetta ja esittelee lopussa tulkinnan premissin kokonaisvaikutussuhteista muotoilun ja improvisaation kulttuureihin.
- 7 Pohdinta: Rakentuneet tulkinnat
Päätösluvussa esitellään tutkimuksessa tuotetut tulkinnat. Luku käsittelee tulkintoja teemoittain kuvaillen niiden sisältöä ja hyödyllisyysuhteita muotoiluun nähden. Lopussa palataan tutkimuksen toteutukseen ja pohditaan tutkimuksen kokonaisuutta sekä sen saavutettuja tuloksia.

1.3

SAATESANAT: ORIENTAATIO

Myönnettäköön, että aloitin tämän tutkimuksen teon hataralla pohjalla. Aiheen täsmällistyminen ja näkökulmallinen lähestymistapa olivat pitkään piilossa omassa abstraktissa ajatusmaailmassa, jota en osannut ilmaista ulospäin. Olemassa oli kuitenkin vahva käsitys oikean polun suunnasta. Luotin siihen, että tutkimuksen edetessä selvempi ymmärrys tutkimuksen tarkoituksellisyydestä syvenee. Otin siis ns. hypyn tuntemattomaan tiedostamatta silloin sen ironista suhdetta oman työn aiheeseen.

Myöskään tutkimuksen toteutustapaa, tutkimusmenetelmällistä rakennetta en ollut määrittänyt itselleni selväksi työstön alussa. Aloitin (silloisessa uskossa) perehtymällä teoreettiseen kirjallisuuteen ja lähdin niiden pohjalta työstämään tutkimusta eteenpäin luottaen siihen, että työstön edetessä sen menetelmälliset tarpeet selkenevät. Tähän mainittakoon vielä se, etten tiennyt selvästi, minkälaista teoreettista tietopohjaa lopulta tarvitsen johtuen epäselvästi määritellystä tutkimuskohteestani. Ajatukseni oli, jälleen kerran, että tutkimus kertoo minulle itse matkan varrella sen, mitä tulen tarvitsemaan. Toimintamalli tuntui luontaiselta tutkimukselliselta menettelytavalta. Tässäkään en tuolloin osannut havaita sen ytimekästä suhdetta tutkimuksen teemaan.

Tutkimus eteni empiirisen ja teoreettisen tuottamisen rinnakkaisella toteutuksella. Omien havaintojen pohjalta etsin siihen kytkeytyvää teoreettista kirjallisuutta. Pyrin selvittämään, onko havainnolleni olemassa todennettavaa teoreettista pohjaa. Mikäli tällaista löytyi, tuotin yhdistelmästä subjektiivisia tulkintoja. Näihin taas pyrin osaltansa löytämään todennettavaa objektiivista pohjaa. Etsin subjektiivisille havainnoilleni merkityksiä tutkimalla niiden objektiivisia todenperäisyyksiä ja samalla luomaan ymmärrystä, oppimaan työstämisen rinnalla. Tutkimuksen varrella kuljin välillä roimastikin suuntaan, jonka merkityksellisyys tai tarpeellisuus ei ollut täysin selkeä. Epävarmuuden sietokyky ja kärsivällisyys siitä, että jotain hyödyllistä saattaa löytyä, ovat kantaneet tutkimusta eteenpäin. Näin tutkimus ruokki itse itseään edeten siinä hetkessä epämääräisen tavoitteellisesti.

Vasta tutkimuksen loppupuolella minulle selkeni ymmärrys siitä, että olen työskennellyt paljolti autoetnografisen tutkimusmenetelmän mukaan, tiedostamatta sitä itse. Kettunen²⁷ on toteuttanut oman väitöskirjansa autoetnografiselta pohjalta. Hän²⁸ kirjoittaa omasta ajautumisestaan autoetnografian pariin sitä suunnittelematta. Saman voi katsoa käyneen itselle tämän tutkimuksen kanssa. Olen työskennellyt itselle tarpeellisen tavan mukaan rakentelemalla tutkimusta sen matkan varrella. Oma lähtökohtainen mielenkiinto tutkittavaa aihetta kohtaan ja tahto oppia asiasta lisää ovat olleet työn rakentava voima. Tutkimukselliset lähestymis- ja menettelytavat ovat matkan varrella muokkautuneet tukemaan tutkimuksen toteutusta. Olen ottanut käyttööni sellaiset työvälineet, jotka ovat tukeneet työskentelyä ja olleet sille tarpeellisia aina sen hetkisen tarpeen mukaan.

²⁷ Kettunen 2013

²⁸ Kettunen 2013, 88

YMPYRÄ SULKEUTUU

Muotoilualalle valmistavana toimijana olen pitkään ja sinnikkäästi pyrkinyt etsimään paikkaani muotoilun monitahoisesta maailmasta. Lokerointi kohdennetun asiantuntijuuden kuvaan on tuntunut rehellisesti kuvattuna haastavalta. Samalla se on herättänyt huolta oman osaamisen tasosta ja tulevaisuuden tarjoamista mahdollisuuksista. Olen useampaan otteeseen käynyt kääntymässä niin sanotusti sivuraiteilla ja palannut takaisin lähtöpisteeseen miettimään henkilökohtaisia realiteetteja. Kuljetun polun rakenne näin jälkikäteen tarkasteltuna ei voisi enempää olla linjassa sen aiheen kanssa, mitä tämä tutkimus käsittelee. Viimehetken pakolliset itsestä riippumattomat muutokset tutkimuksen valmistumisen suhteen tukevat myös tutkimuksen rakentavaa improvisatorista teemaa. Tutkimuksellisen näkökulman vaihtuessa toiseksi eteen tarjoutui uusi ennalta näkemätön mahdollisuus ja yhtä lailla mahdollinen totuus. Kokonaisuudelle muodostuu näin syklinen draaman kaari, jossa matkan päätteeksi palataan takaisin sen juurille. Ajatus saa väkisinkin hymyilemään kaiken sen työrupeaman jälkeen. Ehkä siis toteankin, että tie sekä ammatilliselta näkökulmalta että tässä kyseissä työssä on edennyt juuri sillä tavoin kuin sen on ollut tarkoituskin edetä. Muotoilija voi ammatillisen osaamisensa ja asenteensa perusteella vuorotella toimenkuvasta toiseen uskaltautumalla uusiin haasteisiin ja ottamalla hypyn tuntemattomaan, kokonaisvaltaisesti improvisoiden.

Muotoilua siis periaatteella: lähdetäänpä tutkimaan mihin päädytään!

KULTTUURIN KENTÄLLÄ I JA II

Tieni improvisoijana

Keväällä 2018 eteeni osui Ylen ja Ryhmäteatterin tuottama tv-sarja

Tarinanmetsästäjät. Sarjassa ideana on kuvata jokaisen sarjan jaksoon erikseen oma lyhytelokuva ilman perinteisiä ennakoivalteluita (Hannonen 2018-5-9). Minussa herätti ihmetystä sen toiminnan hetkessä luomisen rakenne. Jäin pohtimaan, mihin tuollainen tekeminen perustuu. Ihmeteltyäni ilmiön sisällökkyyttä mielessäni syntyi epämääräisiä ajatuksia sen yhteyksistä muotoiluun. Ilmiössä tuntui olevan jotain samankaltaista rakenteen ja luomisen teemallisuutta, kuin mitä olin muotoilun koulutuksessani oppinut. Ajatukset jäivät hautumaan mieleni sopukoille. Myöhemmin törmäsin improvisaatioon irlantilaisen musiikin jami-illassa ja päädyin keskustelemaan aiheesta erään viulistin kanssa. Sain keskustelun tuloksena käsityksen, että musiikissa improvisaatio perustuu pitkälti yhteisymmärrykseen ja syvälliseen ammattitaitoon. Ilmaan jäi paljon avoimia kysymyksiä.

Syksyllä 2018 uskaltauduin ensimmäistä kertaa paikallisen harrastajateatterin järjestämille improvisaatioteatterin tunneille. En tiennyt vähäisten kohtaamisten lisäksi juurikaan mitään improvisaatiosta saatikka teatterista ennen tätä. Kiinnostukseni oli herännyt aiempien kohtaamisten myötä, ajatus osallistumisesta oli hautunut pitkään. Kynnys oli rehellisesti kuvattuna valtava ihmiselle, joka oli aina pyrkinyt välttelemään esiintymistä viimeiseen asti. Kauhunsekaisten tunteiden lomassa "jotain" tapahtui ja jäin koukuun. Hurmaannuin improvisaation kulttuurin aatemaailmasta ja sen tarjoamasta vapauden tunteesta kaikesta pelottavuudesta huolimatta. Päätin jatkaa. Harrastustoiminnan jatkuessa haparoiden eteenpäin aloin selkeämmin havaita yhteyksiä improvisaation ja muotoilun välillä. Tässä oli jotain, mitä piti tutkia.

Pääasiallinen improvisaatioteatterin harrastuskanavani on sama kyseinen harrastajateatteri. Kerrottakoon, että kyseinen improvisaatioon tutustumisen väylä ei ollut se kaikkein helpoin reitti. Harrastajateatterin järjestämien tuntien tarkoituksena on harrastuksellinen viihteellisyys ja hauskanpito. Tunteja kutsutaankin jameiksi. Jameissa improvisoidaan, jamitellaan, vapaamuotoisesti sen enempää miettimättä sitä, mikä on ns. "oikea" tapa improvisoida. Toiminta ei siis lähtökohtaisesti ole improvisointiin kouluttavaa. Improvisaatiosta juurikaan mitään tietämättömälle tällainen lähestyminen osoittautuikin haastavaksi. Ensikosketukseni

siis tutkimukseni toiseen kulttuuriseen ympäristöön ei ollut kaikkein myönteisin perinteisen koulutusmallin näkökulmalta katsottuna.

Olemme toteuttaneet muutamaan otteeseen improvisaatioteatterin esityksellisiä kokonaisuuksia harrastajateatterin sisäisenä ryhmänä. Harrastajateatterin ohella olen myöhemmin kartuttanut improvisatorista osaamistani kurssimuotoisesti, jossa pääpaino on enemmän yksilön osaamista kehittäväällä puolella. Lisäksi olen satunnaisesti osallistunut muilla paikkakunnilla paikallisten tahojen yksittäisille improvisaatioteatterin työpajoille. Olen tutustunut improvisaatioon lukemalla kirjallisuutta, käymällä improvisaatioteatterin esityksissä sekä katsomalla aiheeseen liittyviä tallenteita ja striimejä. Olen käynyt pohdiskelevaa keskustelua aiheesta eri epävirallisissa yhteyksissä sekä harjoittanut tietoisesti yksilöllisiä improvisatorisia kykyjä niin muissa sosiaalisissa tilanteissa kuin kotioloissakin. Tässä tutkimuksessa hyödyntämäni improvisaation osuuden kenttätyön tutkimusaineisto koostuu siis vankasta vaikkakin lyhyehköstä subjektiivisesta improvisatorisesta kokemusperästä.

...ja tieni muotoilijana

Muotoilijan tie on edennyt kohdallani pitkälti harhailevien askelten kautta. Mukana on kuitenkin kulkenut aina yksi ja sama elementti: ihmettely. Muistelen aina kummeksuneeni arjessa esiintyviä omituisia todellisuuksia yrittäen tulkita niitä etsimällä niille merkityksiä, kysymällä miksi. Rakentelin varhaisiässäni omakohtaisia tulkintoja erilaisia kysymysasetelmiä yhdistellen ja matkustellen omassa mielikuvitusmaailmassani. Fiktiivinen todellisuus oli väyläni ymmärtää ympärillä tapahtuvaa maailmaa. Ilmaisin nokkelia teorioitani ulospäin usein paperille ja askartelemalla milloin mitäkin taiteellisesti arveluttavia kapistuksia. Koin tarvetta todentaa sisäistä epätietoisuutta konkreettisempaan muotoon lähinnä omaa tarkastelua ja ymmärryksen kehittämistä varten.

Erilaiset materiaalit ja kädentaidot ovat tulleet opintohistoriani aikana tutuiksi. Ensimmäisenä päädyin puualalle artesaaniopintoihin. Kovan materiaalin muokkaaminen tuntui käsissäni kiehtovalta. Koulussa opin työstämään puuta mutta jotain tuntui puuttuvan. Opinnot keskittyivät sisällöltään enemmän konkreettiseen tekemiseen. Itse halusin tietää, miten objektin kehukset luodaan. Perheen puolesta olin kasvanut ympäristössä, jossa taide ja muotoilu tulivat esineellisesti tutuiksi. En kuitenkaan saanut ympäristöltäni vastauksia siihen, miten niitä autenttisesti synnytetään. Halusin tietää mutten tiennyt mitä ratkaisuja sille on maailmassa olemassa. Asia jäi ihmettelyasteelle.

Jatkoin metallialalle, myös artesaaniopintoihin. Opintojen oheisen työpaikan puolesta sain hataran kuvan tuotekehityksen maailmasta. Opin, että tuotteen

kehittäminen vaatii lukuisia erilaisia periodeja ja eri sidosryhmien tiivistä yhteistyötä. Silloisesta koulutuksesta en puolestaan löytänyt jälleenkään luomisen tarpeilleni vastauksia, en kokenut saavani täältä ymmärrystä tietämättömyydelleni. Opinnot jäivät kesken. Etsinnöissäni päädyin jälleen tekijäpuolelle, tällä kertaa laajempiin mittasuhteisiin rakennusosalalle maalariopintoihin. Huomasin pitäväni tästä ympäristöstä. Toteuttamisen muodot ja mahdollisuudet avautuivat itselle siinä ympäristössä eri tavalla. Huomasin viehättyväni laajoista perspektiiveistä ja tilallisista ominaisuuksista. Mielessä muodostui käsitys, että tätä haluan tehdä. Hain kahteen eri korkeakouluun. Toiseen pääsin pääsykokeisiin, mutta tie päättyi siihen. Etsin toisen väylän tilasuunnittelun opintoihin ja suoritin yksityisen tahon koulutuksen. Sain alan töitä ja pääsin toteuttamaan tilallisia visioitani asiakasprojekteissa. En ollut kuitenkaan tyytyväinen, en kokenut ymmärtäväni tekemisiäni. Hain jälleen kahteen korkeakouluun ja edessä olivat kahdet pääsykokeet. Tällä kerralla tiesin jo mitä odottaa ja olin valmistautunut. Toisen koulun ovet aukesivat muotoilun sisustusarkkitehtuuriopintoihin syksyllä 2015.

Muotoilun opinnoissa pääsin sisälle maailmaan, joka tarjosi jatkuvasti hyödynnettävää materiaalia tietämättömyden tilan ymmärryksen luomiseen. Tunsin astuneeni loputtomien mahdollisuuksien kehittämisen ympäristöön, täällä sain ihmetellä ja testilla tietämättömyyden ylittämistä. Myönnettäköön, että koin opinnoissa huomattavaa hyötyä aiemmasta historiastani. Pääsin soveltamaan osaamistani mitä erilaisimpiin muotoillisiin sisältöihin. Opintojen edetessä viehättyin erityisesti mahdollisuuksien kehittämisestä, tutkimuksellisuuden painotuksesta ja kokeilevasta kulttuurista. Kun tuli aika keskittyä suuntautumisvaihtoehdon opintoihin, aloin epäroidä. Kyseinen tie ei tuntunutkaan omalta. Totesin, että omat mielenkiinnon kohteet ulottuvat laajemmille muotoilun alueille. Kyseenalaistin lokeroitumisen alan sisällä. Koin huolta oman näkökannan muuttumisesta ja sen mahdollisista vaikutuksista. Tunnuin jumiutuvani paikoilleni. Löysin (kenties tiedostamatta etsien?) improvisaation ja aloin hahmottamaan omia realiteetteja uudesta perspektiivistä jo koulutuksen puolesta saadun osaamisen lisäksi. Huomasin, että olen jälleen uuden tien mutta samalla mahdollisuuden alussa, luomassa uutta tietämättömyyden ymmärrystä. Teeman innoittamana päädyin jopa tähän kyseiseen kirjoitukseen ja sen lähteeseen aavistamatta lainkaan työn huvittavaa suhdetta omaan kokemukseen. Tällaisella (improvisoiden?) rakentuneella identiteetillä siis kuljen tällä hetkellä. En sano vieläkään ymmärtäväni mutta jatkan ihmettelyä, tutkimista ja kokeiluja uteliaana. Saatan taas palata näihin kokemuksiin jossain aivan uusissa, vielä tänään tuntemattomissa yhteyksissä. Muotoilijaidentiteettini muotoutuu koko ajan uusien kokemusten myötä. Huomaan, että kaikki vaikuttaa lopulta kaikkeen.

”

**We are not yet born,
we are not yet in the world,
there is not yet a world,
things have not yet been made,
the reason for being has not
yet been found.**

Antonin Artaud

2

IMPROVISAATIO, ALKULÄHTEILTÄ NYKYPÄIVÄÄN

Improvisaatio on käsitteellään juurikin historiaansa pohjautuen, yleisimmin tuttu esittävän taiteen kontekstista. Yleisesti sitä pidetään erityisesti tälle alalle sisältyvänä terminä ja työskentelymetodinä. Etymologisesti termin *improvisaatio* juuret ovat latinan sanassa *improvisus*, joka tarkoittaa ennalta näkemätöntä²⁹. Nykypäivän kuvaustermit painottavat enemmän toimintaa. Kotimaisten kielten keskus kertoo termin *improvisaatio* kuvaukseksi improvisoidun puheen, sävellyksen tms. Termille *improvisoida* se antaa selitykset 1. sepittää, esittää valmistelematta, 2. luoda taiteellinen esitys esittämishetkellä, 3. järjestää, ratkaista jotakin tilanteen mukaan mielikuvituksen ja tarjolla olevien keinojen avulla.³⁰

Improvisaation historian katsotaan perustuvan esittävien taiteiden historiaan, ja sitä kautta kummunneeseen ilmaisulliseen viestimiseen ja tapaan toimia³¹. Historia juontuu varhaisimmista tiedossa olevista merkinnöistä aikaan n. 400 eaa., jolloin Rooman Atellanin kaupungissa esitettiin kansalle irvokkaita farsseja, karskeja huvinäytelmiä. Maskeja hyödyntävät hahmot perustuivat stereotyyppioihin ja groteskeihin ihmistyyppeihin, jotka olivat esityksissä ennalta määritettyjä. Esityksissä käyty hahmojen välinen dialogi oli osittaisesti improvisoitua perustuen tilannelukutaitoon ja ympäröivään tunnelmaan.³²

1400-luvulla Italiassa kehittyi vahvemmin eleelliseen ilmaisuun perustuva *mimus-/mimos* -näyttämötaiteen muoto, jonka pohjalta 1500-luvulla Eurooppaan levittäytyi vahvaan ammatilliseen osaamiseen perustuva, fyysistä ja miimistä liioiteltua komiikkaa hyödyntävä teatteritaiteen laji, *Commedia dell'arte*³³. Näytelmiä esittivät kaupunkien kiertävät teatteriseurueet ja esitykset olivat Atellanin farsien tavoin repliikeiltään improvisoituja pohjautuen löyhästi määriteltyyn käsikirjoitukseen. *Commedia dell'arte* oli voimissaan aina 1700-luvulle asti, jolloin suuntaus alkoi sulautumaan muihin teatterimuotoihin.³⁵

Myös muut teatterimaailmasta poikkeavat tai sitä sivuavat taiteenlajit ovat improvisaation historiassa sen oleellisia suunnannäyttäjiä. Yhtenä voidaan nähdä mystinen šamanismi, jossa tietäjä ilmaisee kauttaan jonkun suuremman voiman tahtoa. Toisena laulullinen ja runollinen tuotanto,

²⁹ Koponen 2017, 10

³⁰ Kotimaisten kielten keskus. Haku suoritettu 2020-1-25.

³¹ Koponen 2017 ja 2004

³² Improaapinen 2019-03-21; National Theatre UK; Tieteen termipankki > Atellaanifarssi [viitattu 2020-1-26]. Saatavissa: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Esitt%C3%A4v%C3%A4t_taiteet:atellaanifarssi

³³ *Commedia dell'arte* tunnetaan myös nimellä *Commedia dell'arte all'improvviso* (National Theatre UK).

³⁴ Nimen ajoittaisessa yhteydessä käytetty sana *'improvviso'* tarkoittaa odottamatonta ja äkillistä (Cambridge Dictionary > *Improvviso*) [viitattu 2020-1-26]. Saatavissa: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/italian-english/improvviso>

³⁵ Koponen 2004, 27-29; Frost ja Yarrow (1990) > Koponen 2004, 28-29; *Encyclopedia britannica*; Tieteen termipankki > *Commedia dell'arte* [viitattu 2020-1-27]. Saatavissa: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Esitt%C3%A4v%C3%A4t_taiteet:commedia_dell%27arte

iltanuotioiden äärellä kerrotut tarinat, kolmantena musiikillinen, jazz-klubeilla virtuoosin soittamat sävelet.³⁶ Nämä pohjautuvat pitkälle ihmisen historiaan ja ajalliseen toimintakulttuuriin. Modernin improvisaatio(teatteri)n aallon katsotaan alkaneen 1900-luvun alkupuolella teatteritaiteen akateemikon ja kouluttaja Viola Spolinin ideologiasta ja hänen hyödyntämistään harjoittelumetodyyleistä³⁷. Spolin ohjasi 1930-40 -lukujen taitteessa maahanmuuttajalapsille draamakasvatusta ja opettavia teatterileikkejä³⁸. Hänen lähtökohtainen, sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuva ajattelu ihmisen ja ympäristön yhteydestä ja sen mahdollistamasta oppimisesta³⁹ on ollut suunnannäyttäjä nykypäivän improvisoinnin aatteellisessa ajatusmaailmassa. Hieman Spolinin jäljestä Keith Johnstone, englantilainen näyttämötaiteen opettaja, käsikirjoittaja ja ohjaaja, kehitti spontaaniuteen perustuvaa teatteritekniikkaa. Johnstone oli kyllästynyt vallitsevan koulutuskasvatuksen rajoittaviin malleihin.⁴⁰ Spolinin keskiössä olivat enemmän harjoitukselliset, ei-esiintymiskäyttöön tarkoitetut menetöt, kun taas Keith Johnstone on pyrkinyt luomaan ennemminkin esityksellisiä kokonaisuuksia esiintyjän kyvykkyyksien kasvattamisen ohella⁴¹.

Johnstonen kehittämät menetelmät vaikuttavat nykypäivänä vahvasti suomalaisessa improvisaatioteatterin kulttuurissa⁴². Suomeen teatterimaisen improvisaation katsotaan rantautuneen alkuaan jo 1940-luvulla mutta vahvemmin 1990-luvulla ensimmäisen suomalaisen improvisaatioteatterin perustamisen myötä⁴³. Nykypäivänä improvisaatio(teatteri)lle luontainen viihteellisyys⁴⁴ on sulautunut osaksi populaarikulttuuriamme. Improvisaatioteatteria voi nähdä mm. television viihdeohjelmissa⁴⁵. Suomen pitkäaikaisin ja tunnetuin improvisaatioteatteriryhmä Stella Polaris⁴⁶ keikkailee edelleen sen jäsenten toimien myös improvisaation kouluttajina ja luennoitsijoina. Suomessa on yli 100, aktiivisesti toimivaa, improvisaatioteatterin ryhmää, jotka ovat toimintansa tarkoituksesta riippuen suuntautuneet enemmän joko ammattimaiseen tai harrastuspohjaiseen toimintaan⁴⁷. Joku löytää improvisaatiosta apua esiintymisjännitykseen, toinen näyttelijäntaitojen kehittämiseen, kolmas viihteellisen vastapainon arkiselle puurtamiselle, neljäs taas omalle alalle sovellettavan työvälineen.

Improvisaatioon kytketään nykypäivänä vahva muutosvaikuttimen aate, jonka oppeja opetetaan ja hyödynnetään globaalisti. Improvisaation menetöt ovat levinneet kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tavoittelun suuntauksen myötä henkilökohtaisen johtamisen tietoisuusoppimateriaaliksi. Sen

36 Koponen 2017, 10 ja 2004, 27-28; Frost ja Yarrow (1990) > Koponen 2004, 27-28

37 SUITE 2020; Koponen 2004; Improaapinen 2019-03-21

38 SUITE 2020; Koponen 2004, 29-30

39 Spolin 1973

40 SUITE 2020; Koponen 2004; Johnstone 1996

41 Koponen 2004; Johnstone 1999 ja 1996; Spolin 1973

42 SUITE 2020; Koponen 2004

43 SUITE 2020; Improaapinen 2019-03-21; Koponen 2004, 131

44 Viihteellisyys on improvisaatioteatterille ominaista mutta sitä ei tule pitää itse tarkoituksena.

45 Esim. Vedetään hatusta 2010-2018; Nyhjää tyhjistä 1991-1992.

46 Stella Polaris on perustettu vuonna 1990.

47 SUITE 2020

menetelmiä hyödynnetään työyhteisöjen viestinnän ja vuorovaikutusperusteisilla workshop-työpajoilla. Mm. Sitra on noteerannut yhteiskunnallista muutosajattelua käsittelevässä Heräämötapahtumasarjassaan improvisaation keskustelun arvoiseksi ilmiöksi.⁴⁸ Teatteripainoisesta ilmaisullisesta menetelmästä on kehittynyt ideologinen yhteisöllisyyden rintama ja ilmiö, jonka hyötyarvo nähdään soveltuvaksi käytännössä kaikille eri toimialoille⁴⁹.

2.1

MÄÄRITELMÄN MONINAISUUS

Improvisaatiota voidaan tarkastella monelta eri näkökulmalta. Improvisaation käsitettä käytetään niin erilaisten taideojen (teatteri, musiikki, tanssi) kontekstissa⁵⁰, kuin henkilökohtaisen johtamis- ja ryhmätoiminnallisten taitojen kehittämisen yhteydessä⁵¹. Improvisaatiota pidetään yleisellä tasolla epämääräisenä, teatterin yhteyksiin sisältyvänä omituisena hassutteluna, jota teatterialan edustajat hyödyntävät toiminnassaan⁵². Sitä pidetään tavallisesti selittämättömänä tapahtumana, jota on vaikea pukea sanoiksi ja jonka rakennetta on hankala saada kuvattua. Improvisaatiolle ei ole määritetty yhdenmukaista kaiken kattavaa kuvausta, ja määritelmästä on olemassa erilaisia teorioita.

Spolin⁵³ kirjoittaa improvisaation olevan syvää ja kokonaisvaltaista yhteyttä yksilön ja ympäristön välillä. Hän⁵⁴ sanoo myös improvisaation olevan ongelmanratkaisua, ongelmien antamista ongelmien ratkaisemiseksi. Johnstone⁵⁵ painottaa improvisaatiossa enemmän yksilön painoarvoa ja katsoo improvisaation olevan itsensä kehittämisen taitoa niin ulospäin kuin sisäänpäin suuntautuneestikin. Pia Koponen⁵⁶ lainaa kirjoissaan Frost ja Yarrow⁵⁷ kuvausta improvisaatiosta: ”Sitä voidaan kuvata taidoksi käyttää kehoa, tilaa ja kaikkia inhimillisiä apukeinoja (fyysiseen) idean tai tilanteen spontaaniin ilmaisemiseen”. Julia Petäjä⁵⁸ on lainannut maisterintutkielmassaan musiikkikasvatuksen professori Erkki Huovisen⁵⁹ kuvausta improvisaatiosta. Huovinen kuvaa improvisaatiota musiikillisesta näkökulmasta katsottuna: ”Improvisaatio on musiikillisen äänen tuottamista käyttämällä saatavilla olevia musiikillisiä keinoja kekseliäästi ja ilman aiempaa suunnitelmaa, tekijän itsensä uudeksi

48 SITRA 2020; Koponen 2017; Routarinne 2005; AIN

49 McGovern 2018; Routarinne 2005; AIN

50 Koponen 2017

51 Routarinne 2005; AIN

52 Tutkijan määritelmä

53 Spolin 1973, 3

54 Spolin 1973, 20

55 Johnstone 1996

56 Koponen 2017, 10 ja 2004, 18

57 Frost ja Yarrow 1990

58 Petäjä 2017

59 Huovinen 2010

kokemalla tavalla”.⁶⁰ Petäjä⁶¹ lisää Huovisen korostavan, että toisinaan improvisaatiota ja ”tulkintaa” on lähes mahdotonta erottaa toisistaan.

Órla McGovern⁶² on esittävän taiteen moniosaaja ja improvisaation kouluttaja ja hän katsoo, että improvisaatio on *jotain*, jota käytämme jatkuvasti kaikilla luovilla ja muilla elämän aloilla. Hänelle⁶³ sen ytimessä on se hetki, jolloin vastataan eteen tulleeseen tarpeeseen. Elizabeth Gerber⁶⁴ on tutkinut improvisaation menetelmien hyödyntämistä suunnittelumenetelmien yhteydessä. Hän⁶⁵ kirjoittaa, että improvisaatio perustuu oletukseen, jossa kahden ihmisen omien ideoiden yhdistäminen tuottaa tuloksen, jota kumpikaan toimijoista ei olisi voinut tuottaa itsenäisesti. New World Encyclopedia⁶⁶ mukaan improvisaatio on toiminnallisuuden taidetta, ympäristöön reagointia hetkessä. Encyclopedia⁶⁷ kertoo myös, että improvisoinnin taidon voidaan nähdä koskevan monenlaisia kyvykkyyksiä tai viestinnällisiä muotoja, ja että improvisaation fokus on yksilön tietoisuudessa ja syvästi kehittyneestä asiaymmärryksestä käsiteltävissä olevaan asiaan liittyen, joka ilmenee toiminnan hetkessä. Koponen⁶⁸ huomauttaa lisäksi puhekielessä käytössä olevan käsiteversion monimutkaisuudesta. Lyhennetyllä käsitteellä ”impro” viitataan asiayhteyden mukaan harjoitustilanteissa käytettyihin tekniikoihin, esitysmuotoihin tai jopa koko metodiin ja ideologiaa.⁶⁹

2.2

IMPROVISAATION KESKEISET OMINAISUUDET

Kuten edellä on nähtävissä, improvisaatiolle ei ole määritetty yhtä kaiken selittävää kuvausta.

Riippumatta lähestymiskulmasta samankaltaisia kuvauksia ja termejä nousee kuitenkin usein esiin.

Improvisaatiosta puhuttaessa voidaankin puhua eräänlaisesta sateenvarjosta, jonka alle sijoittuu liuta erilaisia kuvaus- ja toimintamääritteitä.

Improvisaatiota tarkasteltaessa käytetään usein käsitteitä läsnäolo ja tässä ja nyt -hetki, spontaanius ja intuitio⁷⁰. Koponen⁷¹ kirjoittaa, että improvisaatiosta puhuttaessa teatterillisessä yhteydessä

60 Huovinen (2010) > Petäjä 2017, 39

61 Petäjä 2017, 39

62 McGovern 2018

63 McGovern 2018

64 Gerber 2009 ja 2007

65 Gerber 2009, 100

66 New World Encyclopedia

67 New World Encyclopedia

68 Koponen 2004

69 Koponen 2004, 28

70 Koponen 2017 ja 2004; Johnstone 1996; Spolin 1973

71 Koponen 2004, 21

(improvisaatioteatteri) mukaan astuu sensuroimattomuus, vuorovaikutus, lukkojen avaaminen ja heittäytyminen. Käsittelen tässä luvussa lähemmin improvisaation ominaisuuksista spontaaniutta, läsnäoloa ja näihin vaikuttavia tekijöitä. Improvisaation merkittävää osa-aluetta intuitiota käsittelen myöhemmin luvussa 6 Intuitio toiminnan taustalla. Pohjaan tämän erottelun siihen, että katson intuitio-käsitteen tarkastelun vaativan laajempaa johdatusta aiheeseen, joka pohjautuu mm. ajattelun prosessin tutustumiseen.

SPONTAANIUS TÄSSÄ JA NYT

Improvisaatiossa tärkeään asemaan nousee vuorovaikutuksellinen toiminta, joka syntyy edellä mainittujen käsitteiden (läsnäolo, tässä ja nyt, spontaanius, intuitio) keskinäisestä suhteesta. Jotta improvisointi olisi mahdollista, se edellyttää vapautumista sisäisistä estoista ja jatkuvaa havainnointia ja dialogia ympäristön ja subjektin välillä, vahvaa tässä ja nyt- hetkeen eläytymistä. Tällaiseen ”tilaan” pääsy ei kuitenkaan ole aina helppoa. Kasvu- ja elinympäristömme kautta omaksumme asenteita, tapoja, arvoja ja tietoja ja taitoja. Kehitysbiologi Bruce H. Liptonin⁷² mukaan ihmisellä on biologisesta perimästämme johtuen vaistomainen tarve vertailla ja arvottaa itseään suhteessa muihin. Olemme totuttaneet itsemme säännöllisyyksiin ja tapoihin, jotka ovat tuttuja ja edustavat meillä turvallisuuden tunnetta. Spolin⁷³ kirjoittaa, että rajoitamme toimintaamme tapaorientoitumisilla, ennakkoluuloilla, älykeskeisyydellä ja kopioimisen teoilla. Kasvatustieteilijä ja filosofi Juha T. Hakala⁷⁴ kirjoittaa, että omaamme luontaisesti suvaitsemattomuutta ja lukkoon lyötyjä asenteita ja olemme ajallisuutemme ja paikallisuutemme kahleissa, halusimme sitä tai emme. Olemme sitoutuneita rationaalisen ajattelun malliin emmekä halua minkään rikkovan sitä, sillä se horjuttaisi vallitsevaa tasapainoa⁷⁵.

Johnstone⁷⁶ on sitä mieltä, että kasvatus ja koulutus pilaavat yksilön luovuuskyvyn ja kirjoittaa spontaaniuden katoamisesta ihmisen kasvaessa, mielikuvitusta rajoittavasta toiminnasta. Hän⁷⁷ katsoo, että yhteiskunnallisesti on yleisesti hiljaisesti sovittu ja omaksuttu tietynlaiset toiminta- ja käyttäytymissäännöt, joita pidetään hyveinä, yksilön arvottamisen mittareina ja tapoina toimia oikein. Tällaisissa toimintamalleissa korostuu kilpailuyhteiskunnallinen vastakkainasettelu, jossa paineet toimia yhteisten sääntöjen mukaan nostattavat ilmoille pelkoa epäonnistumisesta⁷⁸. Koponen⁷⁹ katsoo, että pyrkimys tilanteiden hallitsemiseen on osaltansa hyväkin asia. Hän⁸⁰ on lainannut Kat Koppettin⁸¹ sanoja kontrollin suhteellisesta tarpeellisuudesta. Olisimme toimintakyvyttömiä ilman kykyä

72 Lipton 2018

73 Spolin 1973, 19

74 Hakala 2002, 212

75 Hakala 2002, 16

76 Johnstone 1996, 74-108

77 Johnstone 1996

78 Koponen 2004; Johnstone 1996

79 Koponen 2004

80 Koponen 2004

81 Koppett 2001

kontrolloida omia impulssejamme tai tehdä päätöksiä esim. siitä, milloin ja miten toimimme missäkin tilanteessa. Esimerkiksi lukutaito, ruokailuvälineiden käyttäminen ja oleminen osana omaa kulttuuria edellyttää ihmisiltä sovittujen sääntöjen noudattamista.⁸² Kun tähän lisätään meihin iskostettu vankka usko siitä, että yksi tapa on oikea ja toinen väärä, soppa on valmis. Käyttäytymissääntöjen noudattamisen tavoittelu saa meidät välttelemään autenttisia inhimillisiä reaktioita.⁸³ Koposen⁸⁴ mukaan kärjistetyksi sanottuna luovuus kuolee. Hän⁸⁵ kiteyttää, että impro on juuri sitä, mitä suorituspainainen kilpailuyhteiskuntamme tarvitsee vastapainokseen, jotta ihminen jaksaa pysytellä tahdissa mukana.

SISÄINEN TODELLISUUS

Spolin⁸⁶ katsoo improvisaation ilmenevän juurikin spontaanilla toiminnalla. Spontaaniutta rajoittaa asioita ennalta arvottava järkisuhteisiin perustuva älykkytemme. Spontaaninen toiminta edellyttää uskallusta toimia epämukavuusalueen ulkopuolella oman mielensä mukaan. Biologiseen geeniperimäämme perustuen ihmisellä on luontainen tarve ”kuulua yhteen”. Jotta lauma selviytyy ja menestyy, kaikkien on toimittava samojen tavoitteiden mukaisesti. On luontaisesti turvallisempaa hyväksyä ja alistua joukon tahtoon ja mielipiteisiin, kuin uskaltaa nousta joukkoaan vastaan eriävällä mielipiteellä. Toisinajattelijat ja -toimijat nähdään poikkeavina ja epänormaaleina yksilöinä, jotka pahimmassa tapauksessa tulee sulkea yhteisön ulkopuolelle, koska heidän kuvitellaan tekevän haittaa ”oikeinajattelijoiden” elämiselle.⁸⁷

Improvisaation kouluttajat Julia Petäjä ja Kaisa Kokko-Palmer⁸⁸ puhuvat Ajatusääniä -podcastissaan yksilön alastomuudesta, todellisen sisäisen minuuden paljastamisesta muille. Improvisoidessa paljastuu oman mielen sisäinen suhtautuminen käsillä olevaan asiaan ja reaktiot saatuihin tarjouksiin⁸⁹. Johnstone⁹⁰ kirjoittaa, että tämä voi aiheuttaa häpeää ja kuviteltua sensuurin tarvetta, ja johtaa hyvin helposti ajatuksien ja ideoiden ennalta vertailuun, arvottamiseen. Tällöin todellinen spontaaninen toimintakyvykkyys (luovuus) ja yksilön identiteetti katoaa. Johnstone⁹¹ jatkaa omaperäisyyden paradoksaalisesta (ristiriitaisesta) luonteesta. Ponnistelu omaperäisyyden saavuttamiseksi vie ihmisen kauas pois todellisesta minästä ja tekee hänen työstään keskinkertaista⁹². Mitä itsestään selvempi

82 Koponen 2004, 233; Koppett (2001) > Koponen 2004, 233

83 Koponen 2004, 233

84 Koponen 2004, 233

85 Koponen 2004, 233

86 Spolin 1973

87 Lipton 2018; Johnstone 1996, 74-108; Hakala 2002

88 Petäjä ja Kokko-Palmer 2019, jakso 2.

89 Tarjous on yksi improvisaation periaatteista, johon improvisaation toiminnallisuus perustuu. Käsittelen tarjouksia tarkemmin luvussa 2.3 Improvisaation periaatteet.

90 Johnstone 1996, 86-91

91 Johnstone 1996, 86-91

92 Johnstone 1996, 88

improvisoiija on, sitä omaperäisempi (luovempi) hän silloin myös on⁹³. Yrittäessään olla omaperäinen improvisoiija ei hyväksy sitä spontaaneinta reaktioita (intuitiivista oivallusta⁹⁴), joka on todellisen omaperäisyyden (luovuuden) ydin⁹⁵.

Spontaanisuus vaatii ennalta-arvottamisen asenteen hylkäämistä. Spontaanisuus on uskallusta uusiin kokemuksiin, heittäytymistä ja antautumista vallitsevan hetken tilanteeseen, avomielistä olemista tässä ja nyt⁹⁶. Läsnaolon näkökulmassa kiteytyy syvä yhteys ympäristön kanssa, joka mahdollistaa vuorovaikutteisen toiminnan. Tästä kaikesta yhdessä intuition kanssa koostuu improvisaation kokonaisuus. Improvisaatio on tekemistä, joka koostuu niin näkymättömästä ajatusmaailmallisesta ulottuvuudesta, kuin näkyvästä konkreettisesta toiminnasta.

2.3

IMPROVISAATION PERIAATTEET

Improvisaation toteuma ei ole itsekseen tyhjästä syntyvä, vaan edellyttää tiettyjen lainalaisuuksien noudattamista. Improvisaation periaatteiksi (säännöiksi) kuvataan käytäntöjä, jotka mahdollistavat improvisatorisen toiminnan. Periaatteiden listauksien jaottelu vaihtelee sisällykseltään riippuen lähteestä, mutta samat termit kiertävät samankaltaisten kuvauksien ympärillä. Tämän voidaan katsoa perustuvan siihen, että selkeää yhteisesti sovittua määritelmää improvisaatiosta ja sen ominaisuuksista ei ole olemassa. Seuraava improvisaation periaatteista koostama listaukseni perustuu omiin kokemuksiini sekä tutkimuksen yhteydessä käyttämiini lähteisiin:

- **TARJOUS (OFFER)**
- **HYVÄKSYMINEN-TYRMÄÄMINEN (ACCEPTING-BLOCKING)**
- **STATUSASETELMA (STATUS)**
- **KASVATTAMINEN (JOO, JA...) (YES, AND...)**

Improvisaatio(teatteri)ssa tarkkaillaan ympäristöä ja sen tarjoamia mahdollisuuksia, toimitaan vuorovaikutteisesti ympäristön kanssa. Ympäristöstä katsotaan olevan havaittavissa jatkuvaa informaatiota, jotka improvisaatio(teatteri)n yhteydessä nähdään tarjouksina. Johnstone⁹⁷ määrittää tarjouksiksi kaiken, mitä näyttelijä tekee (toiminta, puhe, ilmeet). Tarjous otetaan vastaan hyväksymällä se sellaisena kuin se on, arvottamatta sitä sen suhteen, miltä se tuntuu tai mihin suuntaan se

93 Johnstone 1996, 87

94 Spolin 1973, 4

95 Johnstone 1996, 87

96 Esim. Spolin 1973

97 Johnstone 1996, 96

on tilannetta viemässä. Hyväksyminen mahdollistaa vuorovaikutuksellisen toiminnan luontaisen etenemisen.

Petäjä (2017) on lainannut Huovisen (2010) vertausta teatteri-improvisaation sääntöjen soveltuvuudesta musiikillisen improvisaation kollektiivisuuteen. Huovinen kirjoittaa, että "improvisoijan tulee keskittyä hetkessä elämiseen ja kuuntelemaan muiden improvisoijien tarjouksia ("ryhmämieltä"), jolloin improvisatorinen prosessi ilmenee kollektiivisena "keskusteluna". Havainto vahvistaa näkemyksen siitä, ettei ekstaattinen, luova tila voi tarkoittaa omaan sisäiseen maailmaansa uppoutumista, vaan herkimistä ympäristölleen." (Huovinen 2010 > Petäjä 2017, 42.) Improvisaation voidaan tältä osin katsoa olevan vuorovaikutuksellinen prosessi ympäristön kanssa, joka voi tarkoittaa kaikkea sitä, mikä on kosketuksissa sen hetkiseen tilanteeseen. Tähän voidaan katsoa lukeutuvaksi niin henkilöt, tila, objektit, konteksti, tunteet kuin kulttuurikin.

Mikäli tarjouta ei hyväksytä vaan se tyrmätään, toiminnan eteneminen on käytännössä mahdotonta. Tyrmäminen, kieltäytyminen, johtuu usein epäilystä, pelosta ja sensuurin tarpeen uskuksesta⁹⁸. Tyrmäämistä on kaikki se, mikä estää toimintaa kehittymästä tai mikä pyyhkii pois vastaanäyttelijän toiminnan edellytykset⁹⁹. Motiivina taustalla saattaa olla oman egon pönkitys tilanteessa tai pelko tunteettomuudesta, hallinnan puutteesta. Johnstone¹⁰⁰ yhdistääkin hyväksymisen ja tyrmäämisen yksilön sosiaalisiin statusasetuksiin, valta-asetelmiin.

"Ei palkitsee sinut turvallisuudella, KYLLÄ palkitsee sinut seikkailun mahdollisuudella."

Johnstone 1996, 91

Statusasetelma voidaan katsoa kulttuuriseksi piirteeksi, jossa korostetaan yksilön painoarvoa ja hänen asemaansa yhteisössä¹⁰¹. Tilanteessa yksilö kokee asemansa jollain lailla uhatuksi ja vastaa tilanteeseen itselleen ominaisella tutulla ja turvallisella tavalla, hyökkäyksellä tai alistumisella. Tämä on haitaksi niin yhteisöllisyyden synnylle kuin vuorovaikutteiselle toiminnalle, joka on improvisaatiossa keskeistä. Kyseinen käyttäytymisasetelma tukahduttaa spontaanin toiminnan. Statuksia voidaan hyödyntää spontaanin käyttäytymisen opettelussa, mutta statusasetelman liiallista vallitsevuutta tulee välttää¹⁰².

Jotta toiminnalle saadaan otollinen luontainen jatkumo, pelkkä tarjouksen hyväksyminen ei riitä, vaan prosessia täytyy kasvattaa vastaamalla tarjoukseen. Puhutaan "Joo, ja..." -säännöstä¹⁰³. Esitetty tarjous hyväksytään ja siihen vastataan yhtä lailla tarjouksella mukauttamalla oma tarjous edelliseen aktioon sopivaksi¹⁰⁴. Spolin¹⁰⁵ kirjoittaa, että improvisaatio on ongelmanratkaisua, ongelmien antamista ongelmien ratkaisemiseksi. Pala kerrallaan improvisaatio etenee nojaten saatuihin tarjouksiin ja

98 Johnstone 1996, 94

99 Johnstone 1996, 97

100 Johnstone 1996, 91-92

101 Koponen 2004, 46-49; Johnstone 1996, 30-73

102 Johnstone 1996

103 Esim. Johnstone 1996

104 Esim. Johnstone 1996

105 Spolin 1973, 20

antamalla niitä edelleen eteenpäin. Kokonaisuudessa on nähtävissä tietynlainen pragmaattisuus, merkitysten tilannekohtainen tulkinta¹⁰⁶.

Lisäksi improvisaatioon sisältyy muitakin lähtökohtaisuuksia. Kokonaisuuden toiminta perustuu vahvasti aktiiviselle vuorovaikutteiselle toiminnalle, jonka pohjalta improvisointi tapahtuu. Puhutaan "Näytä, älä selitä" -käsitteestä. Perusajatuksena on tuottaa toimintaa nopealla tahdilla jakkailemisen sijaan. Edellisten lisäksi improvisaation yhteydessä puhutaan "Moka on lahja" -käsitteestä, jossa kiteytyy ajatus omalta epämukavuusalueelta pois menemisestä ja sen seuraamusten yllätyksellisistä mahdollisuuksista. Tämä on suoraan kytköksissä spontaaniuteen¹⁰⁷.

Improvisaation toteutumisessa ei siis ole kyse mistään mystisyydestä, vaan se edellyttää sitoutumista edellä mainittujen periaatteiden noudattamiseen. Improvisointi koostuu monesta eri osatekijästä, joiden yhteisvaikutus mahdollistaa improvisaation toteuman. Kyseisten ohjeistuksien noudattaminen vie toimintaa luontaisesti eteenpäin. Kokeneiden improvisoijien tuottamana tarinan tapahtumien kulku saattaa näyttää ulospäin hyvinkin ennalta sovitulta¹⁰⁸, mikä herättää kysymyksiä improvisaation hetkessä tapahtuvasta todenperäisyydestä.

Kuvio 1. Improvisaation koostumus.

106 Tieteen termipankki > Pragmatiikka [viitattu 2020-2-13]. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:pragmatiikka>

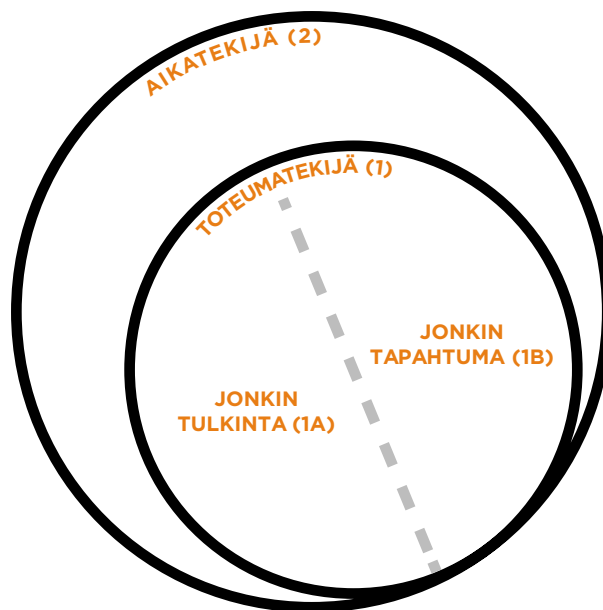
107 Katso luku 2.2 Improvisaation keskeiset ominaisuudet

108 Esim. Johnstone 1996

3

IMPROVISAATION RAKENNE

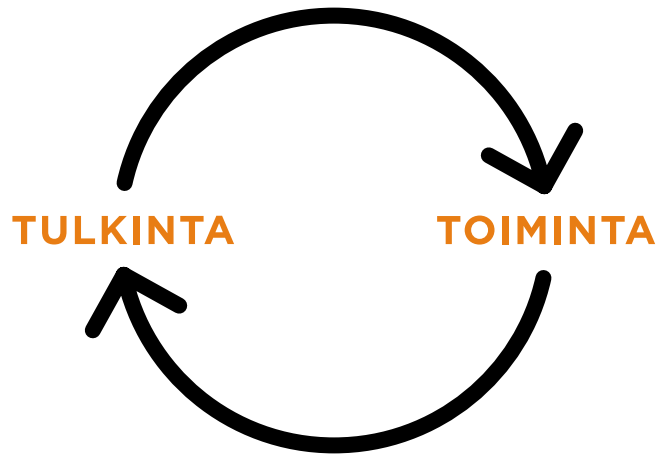
Improvisaatiossa on erotettavissa sekä niin ajatustason toimintaa että konkreettisen tekemisen toteutusta. Katson improvisaatiota kuvaavissa esimerkeissä erottuvan kaksi eri pääasiallista elementtiä; *toteumatekijä* (1), joka jakautuu kahteen eri vaiheeseen, sekä *aikatekijä* (2), jolloin itse toteumatekijä (1) tapahtuu. Toteumatekijään (1) sisältyvä *jonkin tulkinta* (1A) käsittää yksilön mielensisäisen tulkinnan käsillä olevasta asiasta. Toinen toteumatekijään (1) sisältyvä vaihe on *jonkin tapahtuma* (1B), joka näyttäytyy ulospäin ilmaistuna konkretisoituvana tapahtumana. Jotta on mahdollista tulkita, tarvitaan jotain tulkittavaa. Tulkinta edellyttää informaation vastaanottamista, joka prosessoidaan subjektiivisesti ja tulkitsijalle kehittyy prosessissa omakohtainen ymmärrys käsillä olevasta asiasta, oppimisen avulla saavutettava tieto. Tapahtuman osuus on sisäisen tiedon ilmaisua ulospäin, dynaamista toiminnan tekoa. Kokonaisuus voidaan kuvata psykofyysisenä tilanteena, jossa mieli ja keho toimivat yhdessä jonkin kimmokkeen asettamana.

Kuvio 2. Improvisaation elementit.

Asiassa on nähtävissä reagoimisvaativuuden asettelu. On olemassa tilanne, joka vaatii reagointia. Huomionarvoista on, että lähtöasetelma ei itsessään voi olla tyhjästä temmattu, toiminta ennen tulkinnan osuutta on myös edellyttänyt tulkintaa, jonka perusteella toiminta on toteutettu. Toiminnan perusteella syntyy *tarve* reagoida, vastata johonkin asiaan. Edellä kuvattujen improvisaation periaatteiden perusteella vastaajalla on syntyneen tarpeen johdattamana tahto vastata kyseiseen toimintaan jollain tavalla. Vastaaminen on yleensä toiminnallista mutta myös päätös olla toimimatta on reagointia. Nämä kaksi, tulkinta ja toiminta, ovat prosessissa käsi kädessä kulkevia elementtejä. Tämä

kokonaisuuden aktio näyttäyty ulospäin yhdessä hetkellisessä tilannesidonnaisessa kontekstissa. Kokonaisuuden toteuma on oppimisen tapahtuma, ymmärryksellinen representaatio, jossa reflektoidaan sisäistä ymmärrystä ulospäin. Improvisaation voidaan katsoa olevan siis regeneroituva tapahtuma, joka perustuu tulkinnan ja toiminnan jatkuvaan vuorovaikutukseen.

Kuvio 3. Improvisaation toteuma.

Improvisaation toteumassa on nähtävissä kausaalinen, syy-seuraussuhteellinen rakenne. Kausaliteetissa on kuitenkin aina määritetty aikasidonnainen lähtöasetelma, syy on aina ennen seurausta eli seurannut tapahtuma on syyperusteinen. Edellä kuvatun improvisaation tilannesidonnaisuuden perusteella alkusyytä ei kuitenkaan voida määrittää. Lisäksi vaikuttimena on subjektiivinen spontaani toiminta, joka ei perustu pelkästään tarpeeseen vastaajan kyseisellä hetkellä vastaanottamasta informaatiosta, vaan myös aikaisemmasta kokemuserustasta. Tällöin vaikuttimet voivat olla hyvinkin kaukana menneisyydessä, jotka rakentuvat "uudeksi ideaksi" nykyisessä tilannesidonnaisessa hetkessä. Improvisaation kohdalla kyse on ennemminkin korrelaatiosta, vaikutussuhteesta, jossa ilman toista ei ole toista, assosioituvista vaikutuksista. Spolinin¹⁰⁹ mukaan kyse on kahden esiintyjän välillä vallitsevasta koheesiosta.

3.1

IMPROVISAATIO OPPIMISEN JA TIEDONKERRYTTÄMISEN PROSESSINA

Spolinin¹¹⁰ mukaan oppiminen tapahtuu yksilön kokemuksen ja kokemisen kautta ja että kukaan ei todellisuudessa opeta toiselle mitään. Hän¹¹¹ kirjoittaa, että mikäli ihminen hyväksyy intensiivisen yhteyden ympäristönsä kanssa, tämä voi oppia mitä tahansa; ympäristö opettaa hänelle sen,

¹⁰⁹ Spolin 1973, 19

¹¹⁰ Spolin 1973, 3

¹¹¹ Spolin 1973, 3

mikä on tarpeen. Raine Wilénin ja Mika Holopaisen¹¹² mukaan oppiminen voidaan nähdä tiedon kartuttamisena, toisin sanoen tiedonhakuna. Kirjailija ja pappi Ernest Dimnet¹¹³ katsoo oppimista ihmisen tietämättömyyden tilan muuttamisena. Filosofit Lauri Järvilehto ja neurologi Kiti Müller¹¹⁴ arvelevat, että oppimisen painopiste siirtyy tulevaisuudessa tiedonhaun ja -käsittelyn taitoihin, koska ympärillämme oleva maailma on yhtä suurta tietoverkkoa. Kun elämme sosiaalisessa kanssakäymisessä toistemme kanssa, vuorovaikutusverkostomme sisältää valtavan määrän tietoa, joka on kysymällä myös tiedon etsijän käytettävissä.¹¹⁵ Tiedonhakeminen voidaan nähdä tiedon keräämisena, sillä tiedonhakeminen kerryttää sen hakijan tietomäärää.

Oppimisen katsotaan olevan sosiaalista toimintaa ja tapahtuvan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa¹¹⁶. Itse oppimisen toteuma on monisäikeinen tapahtumaketju. Siihen nähdään sisältyvän oppijan aikaisempi tietämys, ennako-oletukset, aistihavainnot, ympäröivä ympäristö ja kulttuuri sekä sosiaaliset, emotionaaliset ja fyysiset muuttujat ja tekijät, jotka liittyvät koko oppimistilanteen kontekstiin.¹¹⁷ Sisällön voidaan katsoa olevan juurikin kaikkea sitä, mistä improvisoija saa vaikutteita toiminnalleen. Tätä kaikkea prosessoidaan ajattelun avulla, jota käsittelem tarkemmin tutkimuksen luvussa 6 Intuitio toiminnan taustalla.

TIEDONKERUUN RAKENTAVA NÄKÖKULMA

Improvisaation rakennetta voidaan verrata konstruktivisen¹¹⁸ oppimisen näkemykseen, konstruktiviseen oppimiskäsitykseen. Olennaista konstruktivismissa (oppisuunta) on muuttunut tiedon- ja todellisuuden käsitys. Perusajatus on, että tieto on todellisuuden tulkintaa.¹¹⁹ Tieto ei vain siirry oppijalle sellaisenaan vaan tietoa rakennetaan (konstruoidaan) aktiivisesti aina tilannesidonnaisessa hetkessä¹²⁰. Tieto sopii todellisuuteen, mutta ei ole sen kopio¹²¹. Uuden oppiminen rakentuu aiemman tiedon varaan sillä aiemman kokemuksen ja tiedon katsotaan ohjailevan havaintojemme tekoa¹²². Oppija tekee informaatiosta oman tulkintansa ja luo uuden tiedon konstruktion¹²³. Subjektivisista kokemuksista muodostu objektiivista tietoa sosiaalisen vuorovaikutuksen ja oppijoiden keskinäisen yhteistoiminnan kautta¹²⁴. Konstruktivisen oppimiskäsityksen perusteella tiedon kerääminen tapahtuu oppien tietoa rakentamalla.

112 Wilén ja Holopainen 2017

113 Dimnet 1958, 5

114 Järvilehto ja Müller 2012

115 Järvilehto ja Müller 2012, 25-26

116 Salmera-Aro 2018

117 Salmera-Aro 2018a ja 2018b; Viljaranta ja Tuominen 2018; Lipton 2018; Järvilehto ja Müller 2012; Spolin 1973

118 Viitelähteen alkuperäinen termimuoto on konstruktivistinen.

119 TEAK

120 TEAK; JAMK

121 TEAK

122 UEF

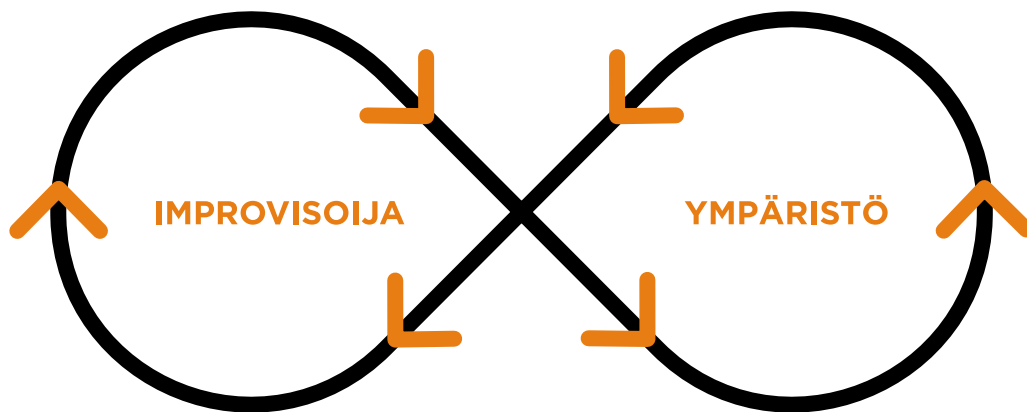
123 TEAK

124 JAMK

Improvisaatiassa tiedonkeruu (jota voidaan verrata tulkinnan ja toiminnan väliseen suhteeseen) on perustana koko improvisoinnille. Improvisointi edellyttää jatkuvaa sensitiivistä vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Toiminnan edellytys, toimintaperusteinen informaatio (tarjous) saadaan ulkopuolelta, josta havainnoidaan ja tulkitaan (ts. kerätään) jatkuvaa tietoa toiminnan jatkamiseksi. Ympäristö voi tarkoittaa kaikkea, mitä voidaan havaita; henkilöä, puhetta, ilmettä, toimintaa, tunnetta, tilaa, objekteja tai vallitsevia olosuhteita¹²⁵. Vaikka subjektiivista tulkintaa ja toimintaa (toisin sanoen omaan tietoperustaan pohjautuvaa toimintaa) tuottaa yksilö, toiminta perustuu puhtaasti interaktioon.

Improvisoidessa ollaan alati tilanteessa, jossa ei voida tietää tulevaa kontekstissa vaikuttavien muuttujien perusteella. Samalla kun yksilö tarkkailee ympäristöään, joka tarjoaa jatkuvaa informaatiota (tarjouksia), jonka yksilö prosessoi, siihen vastataan omalla toiminnalla, refleктоimalla sisäistä ymmärrystä kyseiseen tilannetarpeeseen. Tähän perustuen taas toinen improvisoija refleктоi omaa tuottamaansa toimintaa. Toimintaa luodaan yhdessä eteenpäin tiiviissä keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

Samalla tilanteessa toteutuu oppimisen prosessi konstruktivisen oppimiskäsityksen näkökulman mukaan vallitsevan tilanteen kontekstissa. Toiminnasta seuraa taas sama prosessi uudelleen. Näin syntyy jatkuvasti itseään ruokkiva prosessin etenemismalli, joka *rakentaa* itse itseään ja jota voidaan halutessa jatkaa loputtomiin. Prosessin eteneminen muistuttaa hermeneuttista kehää, jossa ymmärrys tutkimuksen kohteesta syvenee vähitellen tulkinnan ja toiminnan vuorovaikutteisella rytmillä¹²⁶.

Kuvio 4. Improvisaation itseään rakentava malli.

125 Näin ollen tarjouksen saaminen ulkopuolelta voi tarkoittaa myös tarjouksen saajan oman tunnetilan muuttumista.

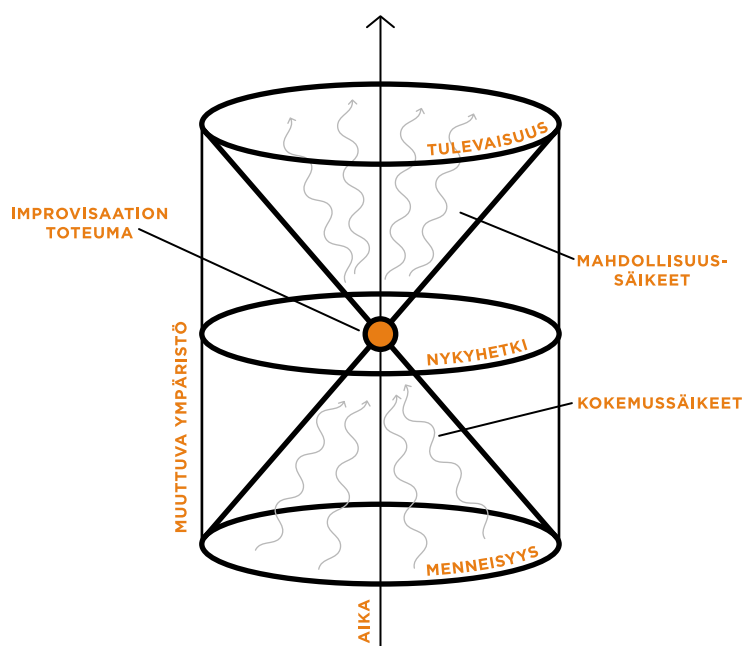
126 Tieteen termipankki > Hermeneuttinen kehä [viitattu 2020-2-11]. Saatavissa: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:hermeneuttinen_keh%C3%A4

3.2

YKSIÖ OSANA AIKAA JA RAKENTAVUUTTA

Improvisaation kohdalla puhutaan ennakkoinnin ja suunnittelun poissulkemisesta. Ne ovat etenemistä haittaavia toimintamalleja, joilla pyritään kontrolloimaan tilannetta ja nostamaan itseä (tietoisesti tai tiedostamatta) jalustalle, pyrkimyksenä saattaa oma idea väkisin läpi. Hetkessä rakentuvan todellisuuden etenemisen suuntaa ei voida ennakoida kokonaisuuteen vaikuttavien muuttujien (tarjouksien) perusteella. Improvisointi vaatiiinkin toimiakseen jatkuvaa epävarmuuden sietokykyä.¹²⁷

Johnstone¹²⁸ kirjoittaa, että improvisoijan tulee edetä ikään kuin takaperin. Eteneminen tapahtuu nojaten menneeseen toimintaan, ja tapahtumia menneestä voidaan tilanteen sen salliessa liittää mukaan tulevaisuuden toimintaan¹²⁹. Menneen toiminnan perusteella saatu input (syöte) ja sen perusteinen subjektiivinen toiminta voidaan kuitenkin nähdä osaltansa ennakkointina, sillä ympäristön toiminnan pohjalta alkunsa saanut ja siitä syntynyt assosiaatio on "idea" tulevasta. Idea on tulevaisuussidonnainen, sillä se on konstruoidusti tuotettu subjektiivinen näkemys tarpeeseen vastaamisen etenemisen mahdollisuudesta, todellisuuden lupaava vaihtoehto, joka ei ole aikaisemmin muotoutunut todellisuudeksi. Siinä linkittyy sekä havaittu että konstruoidusti tulkittu toiminta, joka sitten ilmaistään ulospäin uutena subjektiivisena toimintana. Improvisaatiossa merkittävässä osassa on siis monisuuntainen aikakäsite, sekä sen ympärillä vallitseva maailma. Näin ollen improvisoidessa voidaan katsovan tuotettavan toimintaa suhteuttaen sitä jatkuvasti sekä menneisyyden tapahtumiin (kokemusperustaan), nykyhetkessä tapahtuvaan toimintaan (kokemiseen), että tulevaisuuden mahdollisuuksiin.

Kuvio 5. Improvisaation ajallisuuden konteksti.

¹²⁷ Koponen 2017 ja 2004; Johnstone 1996; Spolin 1973

¹²⁸ Johnstone 1996, 116

¹²⁹ Johnstone 1996, 116

Huomionarvoista on kuitenkin vuorovaikutteisuuden ja subjektiivisen toiminnan välinen suhde. Se, mihin improvisaation toiminta subjektiivisen toiminnan jälkeen jatkuu, on vallitsevien muuttujien, ympäristön varassa. Improvisointi etenee ympäristön tarjoaman ja subjektiivisen toiminnan keskinäisen kanssakäymisen varassa ja on näin ollen kaikessa olemuksessaan vuorovaikutuksellista toimintaa. Näin ollen kenenkään ei voida nähdä omistavan sitä toimintaa (improvisaation toteumaa), joka tapahtuu yhteisesti rakennetun tiedon kautta. Improvisaatio etenee jatkuvasti uusien tarjoamien ja niihin reagoimisten, tarpeeseen vastaamisten perusteella, jota tuottaa yksilö osana kokonaisuutta. Näin ollen improvisaatiota ei voida pitää vain yhden yksilön hengen tuottona¹³⁰.

3.2.1

IMPROVISAATION TARKENNETTU LUONNE

Improvisaatiossa on kyse tilanteen yhteisestä rakentamisesta ja todellisuuden senhetkisestä luomisesta, toisin sanoen ymmärryksen luomisesta. Samalla kun hetken todellisuutta rakennetaan, kerätään tietoa ja kartutetaan osaamista, jota voidaan käyttää hyödyksi tulevaisuuden tilanteissa. Alati muokkautuvaa todellisuutta rakennetaan vuorovaikutteisesti jatkuvalla tarjouksien vaihdolla ja niihin vastaamisella. Improvisaatio voidaan tämän puolesta nähdä oppimisen prosessina konstruktivisen oppimiskäsityksen mukaan. Improvisaatio voidaan nähdä myös reagoimisena tarpeeseen. Eteen tullut tilanne on tarve, joka vaatii sen tyydyttämistä, vastaamista syntyneeseen tarpeeseen improvisaation periaatteisiin perustuen, jaettua intentiota¹³¹. Käytäntö tulee lähelle psykologi Abraham Maslow'n¹³² tarvehierarkian teoriaa, jossa yhden tarpeen tyydyttäminen on tie seuraavalle tasolle.

Improvisaatio on ihmislähtöistä toimintaa, jonka ainutlaatuisuutta ei käytännössä voida arvioida, sillä improvisoitu hetken todellisuus on vain yksi tuotettu näkökanta vaihtoehtojen mahdollisuuksista. Vaihtoehtoisuuden näkökanta perustuu toiminnan muuttujiin, ympäristöön. Improvisaatio vaatii avomielistä suhtautumista siihen, että mahdollisia vaihtoehtoja, totuuksia, on monia. Muuttujien perusteella ei voida tietää, mitä tuleman pitää. Improvisoitaessa eletäänkin jatkuvassa epätietoisuuden tilassa.

Improvisaatiossa korostuu hetkessä elämisen olemus ja vuorovaikutteinen toiminta ympäristön kanssa. Toiminnan keskiössä on empatiakyky, joka mahdollistaa tasavertaisen toimintakulttuurisen tilan. Improvisaatio vaatii toteutuakseen syvää keskinäistä luottamusta toimintakulttuurinsa sisällä. Toteuma taas edellyttää tiettyjen lainalaisuuksien hyväksymistä. Improvisaatio edellyttää toimiakseen hyväksyvän tasavertaisen asennoitumisen toiminnan teolle ja intensiivistä synergististä yhteyttä ympäristön

¹³⁰ Katso Spolin 1973, 19

¹³¹ Intentio tarkoittaa tarkoitusta, pyrkimystä ja tavoitetta (Tieteen termipankki > Intentio) [viitattu 2020-2-16]. Saatavissa: [https://tieteentermipankki.fi/wiki/Tekstuaalitieteet:intentio\(1\)](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Tekstuaalitieteet:intentio(1))

¹³² Katso Maslow 1943

kanssa. Samalla kun improvisaatio edellyttää korkeaa vuorovaikutustaitojen tasoa, se myös opettaa niitä kasvattaen yhteisöllistä toimintakulttuuria. Improvisointi on siis ominaisuus, jota voi harjoittaa vahvemmaksi sen yksilöllisen omaavuuden lisäksi¹³³.

Ilmaisupainotteisuuteensa nähden on luonnollista, että improvisaatio liitetään usein juurikin esittävien taiteiden yhteyteen. Edellisten kuvausten perusteella mikään ei kuitenkaan rajoita improvisaatiota hyödynnettäväksi vain näille alojen sisälle, sillä tarpeeseen voidaan vastata monella tavalla. *Ilmaisu* ei rajoitu pelkästään kehollisuuden kautta tapahtuvaan teatterilliseen toimintaan, vaan termi ilmaisu on jonkin heijastamista, ilmentämistä ja kuvastamista. Jos käsitteestä improvisaatioteatteri otetaankin pois esittävän taiteen osuus, jäljelle jää subjektiiviseen kokemuserustaan pohjautuva toiminnan toteuma, intentionaalinen¹³⁴ representaation¹³⁵ akti¹³⁶, jonka tapahtuman voidaan katsoa olevan sovellettavissa mille tahansa muulle inhimilliselle toiminnalle.

133 Improvisaatio katsotaan myös ominaisuudeksi, jonka jokainen omaa luontaisesti (katso esim. Spolin 1973).

134 Intentionaalisuus tarkoittaa mielen filosofiassa tietoisuuden olemuksellista suuntautumista mielen ulkopuoliseen objektiin. Se on kokemisen (esim. havainto, muistaminen, kuvittelu, reflektiivinen ajattelu) aspekti, joka manifestoituu (ilmenee) selvänä intuitionä, annettuna. (Tieteen termipankki > Intentionaalisuus.) [viitattu 2020-2-25]. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:intentionaalisuus>

135 Representaatio tarkoittaa mielessä olevaa käsitystä tai ajatusta jostakin asiasta (Tieteen termipankki > Representaatio). [viitattu 2020-2-25]. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:representaatio>

136 Akti tarkoittaa seuraamusta. Se on tapahtuma, joka voi johtaa toimintaan tai todellisuuden hahmottamiseen (Tieteen termipankki > Akti). [viitattu 2020-2-25]. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:akti>

”

**Pitäisikö ei-ymmärtää?
Auttaisiko se? Vai onko
niin että ei-ymmärrys on
oikeastaan tärkeämpää
kuin ymmärrys. Siis että
todellinen ymmärrys on
mahdollista vain kulkemalla
ei-ymmärryksen kautta. Että
on lakattava ymmärtämästä,
on lakkautettava, päästettävä
irti yrityksestä ymmärtää - ja
vasta sitten ymmärrykselle
on ylipäätään tilaa tulla
sisään.**

Vuori 2008, 28

4

MUOTOILUSTA MUOTOILUAJATTELUUN JA TAKAISIN

Muotoilu (design) ja muotoilujattelu (design thinking) ovat tiiviisti toisiinsa kytkeytyviä käsitteitä, joiden sisältöjen kuvaukset, merkityksellisyydet ja tavoitteellisuudet kietoutuvat toisiinsa tiiviissä suhteessa. Lisäksi eri yhteyksissä käytetään käsitettä muotoilutoiminta, jonka määriteltävyydestä on myös olemassa useita eri tulkintoja. Riippuen yhteyksistä muotoilutoiminta voi tarkoittaa niin yleistä muotoiluun kytkeytyvää toimintaa, prosessia kuin osaamistakin. Itse käytän termiä muotoilutoiminta (design activities) kuvaamaan muotoilijan ammatillista ja muotoilututkimuksen kontekstia. Tutkimuksessani termi pitää sisällään sekä niin ajatuksellisen kuin menetelmällisen tuottamisen, että rakenteellisen ja ideologisen toiminnan tasot tältä kontekstikehykseltä.

Etymologisesti sana design juontuu latinan kielestä, jonka merkitys tarkoittaa muotoa ja sen tekemistä, muodonantoa¹³⁷. Englannin kielessä sanalla design on laaja merkitys. Design voi tarkoittaa suunnittelua, pyrkimystä, taiteellista tekemistä, muodonantoa, ulkomuotoa tai esim. tapaa tehdä¹³⁸. Suomalaisella käsitteellä muotoilu on perinteisesti viitattu muodon antamiseen. Muotoilulla voidaan kuitenkin viitata kohteen ulkoisen muodon lisäksi monenlaiseen inhimilliseen toimintaan. Muotoilu voi tarkoittaa tapaa tehdä, ajatella tai tapaa toimia.

Myös muotoilujattelu voidaan tulkita monin tavoin. Miettisen¹³⁹ mukaan muotoilujattelu on luovaa toimintaa, jota hyödyntämällä on mahdollista kehittää uusia keinoja ja ulottuvuuksia käsiteltävissä olevan kohteen tarkasteltavuuteen. Kälviäinen¹⁴⁰ kirjoittaa, että tarkasteltaessa muotoilujattelua kehittämisen välineenä on käsiteltävä myös muotoilua samassa suhteessa. Muotoilun muuttunut rooli tuo tarkasteltavuuteen lisää näkökulmia. Muotoilujattelu koskee niin yksilöllistä kuin organisaatiollista kyvykkyyttä ja toimintaa. Muotoilujattelu auttaa miettimään uusia keinoja tuottaa arvoa ja uudenlaisia arvoverkostoja.¹⁴¹ Muotoilujattelu toimii myös kehittämistyön mahdollistajana. Muotoilujattelu mahdollistaa ratkaisukeskeisen toiminnan, jossa hyödynnetään monialaista asiantuntijuutta luovien, visuaalisten, toiminnallisten ja konkretisoivien menetelmien avulla¹⁴².

Perinteisesti muotoilulla on tarkoitettu toimintaa, joka antaa tuotteelle muodon. Muotoilu nähtiin tiiviisti taideteollisuuteen kytkeytyvänä. Muotoilijat olivat käsityöläisyyden pioneereja, jotka tunsivat eri materiaalit ja niiden muokkaamisen mahdollisuudet.¹⁴³ Vahvana eli käsitys suunnittelijakeskeisyydestä,

137 Online Etymology Dictionary

138 Cambridge Dictionary > Design [viitattu 2020-3-16]. Saatavissa: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/design>

139 Miettinen 2014, 9-16

140 Kälviäinen 2014, 29

141 Miettinen 2014, 12

142 Miettinen 2014, 10

143 Miestamo 1981

sankarimuotoilijan tarpeellisesta roolista¹⁴⁴. Muuttuva maailma on muuttanut muotoilun toimialan perinteisiä käytänteitä enemmän käyttäjää huomioivaksi prosessiksi. Nykypäivänä muotoilu nähdäänkin ensisijaisesti sosiaalista puolta painottavana toimintana ja muotoilun käsite on laajentunut koskemaan yhä monipuolisempia toiminnallisuuksia. Alati laajenevat globalisaation vaikutukset nostattavat ilmoille uusia kompleksisia haasteita laajentaen näin muotoiltavien kohteiden sisällöllisyyttä. Tuotekeskeisyydestä on laajennuttu ratkaisujen merkityksellisyyttä alleviivaan muotoiluun.¹⁴⁵ Muotoilu on levinnyt sovellettavaksi niin johtamisen, strategia- kuin innovointityössäkin¹⁴⁶. Kompleksiset, monia sidosryhmäläisiä koskettavat kohteet vaativatkin muotoilulta yhä enemmän tutkimuksellista otetta¹⁴⁷. Näin muotoilu on aina osaltansa myös oppimisen prosessi, jossa tiedonkeruu on olennaisessa osassa mahdollistamassa muotoilua.

Muotoiluun ja muotoiluajatteluun kytkeytyy siis tiiviisti niin toiminnallisuus, kyvykkyys kuin ideologisuuskin. Kyvykkyys liitetään lähes poikkeuksetta luovuuden kontekstiin. Sillä tarkoitetaan rationaalisuudesta eroavaa poikkeavaa ajattelukykyä, luovaa tekemistä ja ketterää otetta *jonkin tekemiseen*. Toisen keskeisen tekijän, toiminnan pyrkimyksenä on taas *tuottaa jotakin* tutkimusperusteisesti. Tämä vaatii toteutuakseen *jonkinlaista tekemistä*, prosessillisia toimenpiteitä. Muotoilu voidaan tämän perusteella katsoa tavoitteelliseksi tekemisen prosessiksi. Muotoiluajattelua voidaan taas pitää yleisenä ja laaja-alaisena menetelmällisenä taustaideologiana muotoilulliselle toiminnalle. Muotoiluajattelun aatemaailmallisuuteen nojaten muotoilua tehdään, muotoillaan, toimitaan siis luovasti.

4.1

MUOTOILUN MUUTTUVAT JA MUKAUTUVAT SUHDANTEET

Sosiaalisissa prosesseissa yrityksen tuotteita tai toimintaa pyritään luomaan tai saamaan tehostettua tai parannettua jollain tarpeelliseksi katsotulla tasolla. Puhutaan tuote- ja palvelukehitysprosesseista (product development) ja palvelumuotoilusta (service design). Muotoilun sosiaalisesta suunnittelusta käytetään termejä kuten käyttäjäkeskeinen muotoilu (user-centered design) ja osallistava muotoilu (participatory design). Näissä suunnittelun lähestymistavoissa käyttäjät ovat mukana tutkimuksessa, jossa tietoa kerätään tuotekehitysprosessia varten. Käyttäjien lisäksi prosessiin voidaan ottaa mukaan muita sidosryhmien edustajia.

144 Kettunen 2013, 27-30; Miestamo 1981

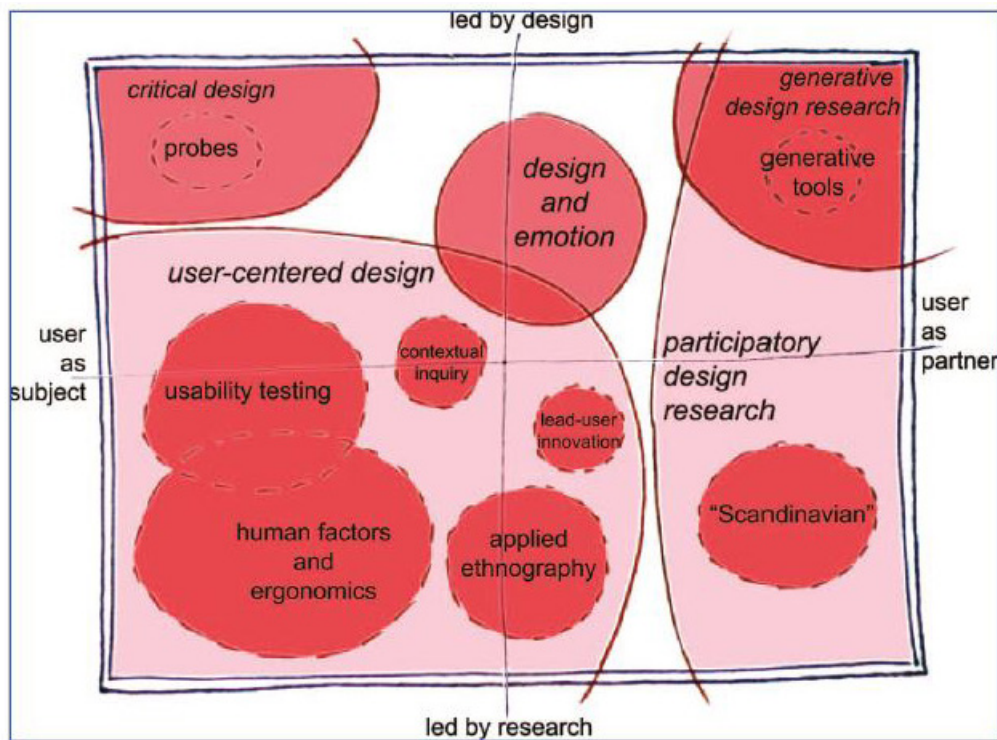
145 Kälviäinen 2014; Sanders ja Stappers 2008

146 Miettinen 2014

147 Raami 2015, 32-33; Miettinen 2014, 9-16; Sanders ja Stappers 2008

Käyttäjakeskeisessä muotoiluprosessissa osallistujat nähdään eriarvoisina yksilöinä. Prosessissa on erikseen muotoilija, tutkija ja käyttäjä. Käyttäjän rooli on passiivinen ja keskittyy tutkittavana kohteena olemiseen (user as subject). Tutkijan rooli on toimia käyttäjätoiminnan asiantuntijana. Käyttäjän toimintoja tarkkaillaan tai häntä haastatellaan tutkijapainotteisesti. Tutkija koostaa käyttäjistä keräämänsä tiedon prosessissa tarvittavaan asuun ja raportoi tiedon eteenpäin muotoilijalle. Muotoilija pyrkii tulkitsemaan hänelle annetun datan, jonka muotoilija muuttaa konkreettisesti näkyvään muotoon erilaisin visualisoimisen keinoin, muotoilee.¹⁴⁸

Osallistavan muotoilun näkökulma painottaa puolestaan enemmän käyttäjää kumppanina (user as partner)¹⁴⁹. Kettunen¹⁵⁰ kirjoittaa perusajatuksena olevan, että niiden, joita muotoilu koskee, tulisi päästä osallistumaan muotoiluprosessiin. Käyttäjä nähdään samanarvoisena tiedon ja prosessin tuottajana kuin muotoilija ja tutkija¹⁵¹. Sanders ja Stappers¹⁵² katsovatkin, että muotoilun painottuessa yhä enemmän tutkimukselliseen toimintaan osallistava muotoilu tulisi alkaa näkemään lähtökohtaisesti yhteisesti tuotettavana prosessina. He kutsuvat tällaista muotoilun tutkimuspainotteista lähestymistapaa yhteiskehittelyksi, (co-creation)¹⁵³.

Kuvio 6. Sandersin ja Stappersin (2008) kuvaus tutkimuksellisten suunnittelusuuntauksien jakautumisesta.

148 Sanders ja Stappers 2008; Sanders 2002

149 Sanders ja Stappers 2008; Sanders 2002

150 Kettunen 2013, 41

151 Sanders ja Stappers 2008; Sanders 2002

152 Sanders ja Stappers 2008

153 Sanders ja Stappers 2008

Co-creation on Sandersin ja Stappersin¹⁵⁴ mukaan kollektiivista luovaa toimintaa, ts. luovuutta, joka on kahden tai useamman ihmisen yhteisesti tuottamaa. Jokainen osallistuja on oman kokemuksensa asiantuntija. Tietoa luodaan yhteisesti tasavertaisina osallistujina kehitysprosessin tarpeisiin. Kollektiivisen muotoilun tarpeellisuus on heidän¹⁵⁵ mukaansa perusteltua, sillä käyttäjakeskeisen muotoilun lähestymistapa ei enää riitä käsittelemään niitä kompleksisia muotoiluongelmia, joita nykyään maailmassa kohtaamme. Kollektiivinen muotoilu mahdollistaa eri sidosryhmien todellisten tarpeiden liittämisen mukaan tuotteen tai palvelun ratkaisuun. Kun ratkaisun rakentamisessa hyödynnetään sidosryhmäläisten todellisia tarpeita, hiljaista tietoa (tacit knowledge), muotoilu saadaan kohdennettua varmemmin hyödyttämään eri sidosryhmäläisten ja vaikutuspiirien tarpeita. Prosessi perustuu silloin todellisiin tarpeisiin, jotka ovat merkityksellisiä sidosryhmäläisille, eikä niiden oletuksellisiin arviointeihin.¹⁵⁶ Miettinen¹⁵⁷ kirjoittaakin, että monitieteisenä ja monialaisena toimintana muotoilussa on kyse arvon tuottamisesta muotoiluprosessiin liittyville sidosryhmille ja laajemmassa mittakaavassa koko yhteiskunnalle.

Tutkimuksellisen lähestymistavan muuttuminen vaatii myös niin muotoilijan roolin kuin muotoilututkimuksen käytäntöjen muuttamista. Joustavuus ja mukautuminen uusiin epämää räisiin haasteisiin on ratkaisevaa. Tarvitaan luovaa ideointikykyä, muotoiluajattelua. Muotoiluajattelun työskentelytavan kuvataan hyödyntävän sosiaalisia toimintasuh teita. Ongelmia ratkaistaan divergentin, erilaisia vaihtoehtoja etsivän ajattelun ja eri vaatimusten yhteen sovittamisen avulla. Tässä mielessä muotoilijoita on kuvattu synteesiä tuottavina järjestelmäajattelijoina.¹⁵⁸ Muotoiluajatteluun liittykin paljon aineksia muiden alojen erityisosaamisesta, kun prosessin puitteissa toimitaan yhdessä, kollektiivisesti tuottaen. Synteesi siis rakentuu vuorovaikutteisella toiminnalla. Itse muotoilijan rooli keskittyykin tämän johdosta enemmän synteessin kokoamiseen kuin sen yksilölliseen tuottamiseen.¹⁵⁹ Monialaisen synteessin kokoajana muotoilija ei ole tällöin minkään toimialan asiantuntija vaan pikemminkin innovaatioprosessin ohjaaja ja tukija¹⁶⁰. Muotoilijan rooli katsotaankin nähtäväksi enemmän toiminnan mahdollistajana, fasilitaattorina¹⁶¹.

Muotoilua voidaan soveltaa etsimistä, ongelman asettelua, mahdollisuuksien monialaista ymmärtämistä ja vaihtoehtoisten ratkaisujen ideoimista korostavana kehittämisprosessina¹⁶². Prosessiin mukaan liitettävät eri sidosryhmien edustajat eivät useinkaan edusta muotoilukoulutuksen saaneita yksilöitä. Muotoilijan rooli luovasti ajattelevana yksilönä on prosessille merkityksellinen, jotta usein ”piilossa olevia” synteesejä voidaan ylipäänsä tuottaa. Muotoilu (ja muotoilija) pyrkii

154 Sanders ja Stappers 2008

155 Sanders ja Stappers 2008, 10

156 Sanders ja Stappers 2008

157 Miettinen 2014, 12

158 Brown (2009) > Kälviäinen 2014, 29

159 Kälviäinen 2014, 29

160 Kälviäinen 2014, 29-31

161 Kälviäinen 2014; Sanders ja Stappers 2008

162 Kälviäinen 2014, 29

tuottamaan abstraktin ajattelun ulkoapäin havainnoitavaan muotoon, jolloin mielen sisäiset ajatteluprosessit konkretisoituvat käsin kosketeltaviksi etsimis- ja arviointimateriaaleiksi¹⁶³. Kun tieto on kaikkien ulottuvilla ja nähtävissä, prosessissa voidaan edetä selkeämmin. Muotoilu mukautuu eri perspektiiveistä katsovan menetelmällisyytensä puolesta tilanteisiin, joissa käsiteltävissä oleva asia katsotaan haastavasti lähestyttäväksi. Yllättävät tuntemattomat haasteet ovat muotoilun oppimisprosessin näkökulmalle ominaisia. Muotoilun ratkaisuperusteiset menetelmät soveltuvat muuttuvissa tilanteissa hyödynnettäväksi aina kyseisen tarpeen mukaan.

Muotoilu on kehittynyt laaja-alaiseksi toiminnaksi, jossa tutkimuksellisella puolella on merkittävä rooli. Muotoilu ja muotoiluajattelu sisältävät paljon sekä ajatuksen että konkreettisesti tasolla tapahtuvaa toimintaa. Muotoiluajattelu luovana toiminnallisena ideointitapana voidaan katsoa ajattelun lajiksi, joka on edellytyksenä jonkinlaiselle muotoilulliselle toiminnalle. Muotoiluajattelu kysyy ”Mitä jos...” kyseenalaistamalla ilmeisimpiä ratkaisuja ja mahdollistamalla uusia vaihtoehtoja muotoilemiselle. Muotoilu voidaan nähdä kollektiivisena keskusteluna, vuorovaikutteisena tiedonkeruullisena toimintana, jonka toiminnan pohjalta luodaan ymmärrys tekemisen kulttuurille. Muotoilijat ovat muotoiluajattelua

Myös improvisaatio koostuu sekä ajatuksellisen että konkreettisen toiminnan tasoista. Improvisaatio on vuorovaikutteista keskustelua ympäristön kanssa, jossa tietoa kerätään toiminnan tueksi.

Havainto

hyödyntäviä asiantuntijoita, jotka osaavat suhtautua kompleksisiin tilanteisiin mukautuen, tutkiskellen, menetelmiä soveltaen ja ymmärrystä tuottaen. Huomioitavaa kuitenkin on, että muotoiluajattelun pitäminen vain muotoilualan erityispiirteenä on katsottava ainoastaan osaksi totuutta. Sosiaalisissa prosesseissa synteesejä koostetaan useammasta eri lähteestä, joten muotoiluajattelun työskentelytapa tulee katsoa myös muita toimialoja koskettavaksi ominaisuudeksi.¹⁶⁴

4.2

MUOTOILUPROSESSI

Muotoiluprosessin metodologiasta on olemassa useita erilaisia malleja, joista useimmat painottuvat enemmän rationaalisuuteen ja objektiivisuuteen edeten ”ennustettavina” ja sarjoitettuna lineaarisina prosessimalleina¹⁶⁵. Ensin on ajattelu, sitten tekeminen¹⁶⁶. Alussa pyritään määrittämään tarkasti, millaisella rajauksella prosessia ollaan tekemässä ja etsimään tarvittava tieto. Tämän jälkeen edetään ideointivaiheeseen, jossa luodaan mahdollisimman paljon eri ratkaisuvaihtoehtoja määritettyyn ongelmaan. Tuotettuja ratkaisuvaihtoehtoja karsitaan ja jäljelle jääneiden parhaita puolia sisällytetään

¹⁶³ Kälviäinen 2014, 31

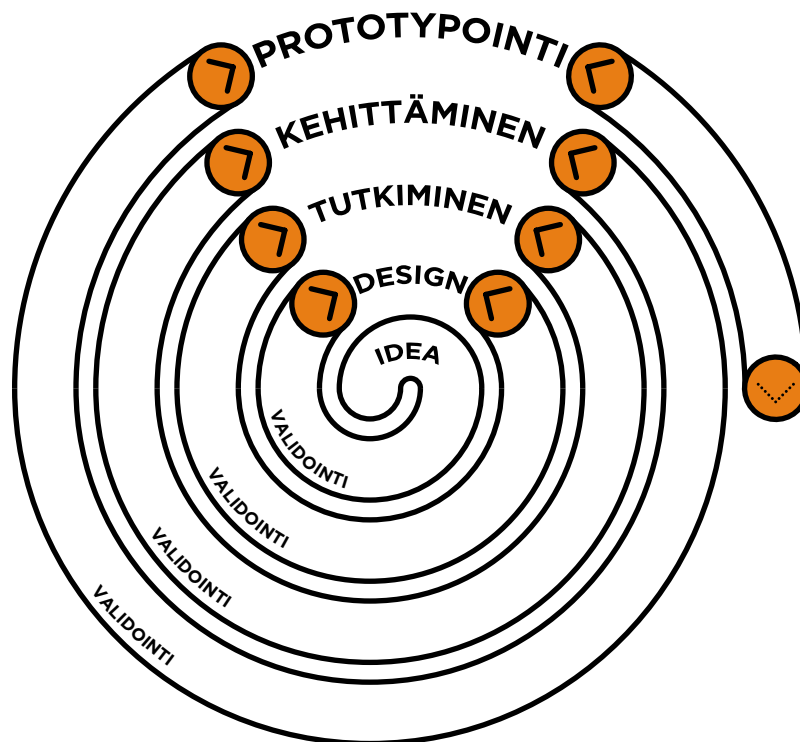
¹⁶⁴ Kälviäinen 2014, 29-31

¹⁶⁵ Kettunen 2013, 15, 20-30

¹⁶⁶ Kettunen 2013, 21

toisiinsa kehittämällä niistä konsepteja. Vaihetta toistetaan, kunnes jäljellä on yksi potentiaalinen ratkaisumalli. Vaihetta seuraa konseptin testaus, jossa tarkoituksena on todistaa konseptin soveltuvuus määritettyyn ongelmaan. Osiossa konseptiin tehdään vielä viimeisiä muutoksia, kunnes käsissä on lopulta valmis tuote tai palvelu.¹⁶⁷

Vaiheiden yhteyteen sisältyy niin erilaisia markkinatutkimuksia, kilpailija-analyysyjä kuin liiketoimintamallin luomisen prosesseja¹⁶⁸. Lineaaristen mallien lisäksi nähdään olevan iteratiiviseksi kuvattuja prosessimalleja. Iteratiivisissa prosesseissa etenemisen katsotaan tapahtuvan päällekkäisinä vaiheina. Suuret ongelmat voidaan jakaa pienempiin osaongelmiin, jolloin prosessia on helpompi hahmottaa ja hallita.¹⁶⁹ Painotus on kokeilevassa tekemisessä, joissa aikaisempiin vaiheisiin voidaan aina palata takaisin. Iteratiivinen prosessi on kuitenkin myös jaettu vaiheittaiseksi ja voidaan katsoa tämän puolesta lineaarisiksi. Tällaisissa muotoiluprosessin malleissa painotus on enemmän itse ongelmalla kuin sen ratkaisulla.

Kuvio 7. Versio muotoiluprosessin iteratiivisesta mallista.

¹⁶⁷ Kettunen 2013, 20-33; Ulrich ja Eppinger 2012

¹⁶⁸ Esim. Ulrich ja Eppinger 2012

¹⁶⁹ Kettunen 2013; Ulrich ja Eppinger 2012

KONSTRUKTIIVINEN MUOTOILUPROSESSI

Kettunen¹⁷⁰ katsoo, että muotoiluprosessi voidaan nähdä myös konstruktiivisena¹⁷¹, prosessia toimintalähtöisesti rakentavana. Siinä muotoilu nähdään reflektiivisenä toimintana, jossa muotoilija konstruoi todellisuutensa. Kysymys ei ole malleista (lineaarista tai iteratiivista), vaan tavoista ymmärtää sitä, mistä olemassaolomme rakentuu¹⁷². Vaikuttimina ovat tällöin ihmislähtöiset toimintatavat ja sosiaaliset merkitykset. Löytönen¹⁷³ kirjoittaa sosiaalisesta konstruktionismista¹⁷⁴. Hänen¹⁷⁵ mukaansa sosiaalisen konstruktionismin ydinteesi on, että todellisuus on ihmisten välisissä sosiaalisissa prosesseissa merkitysten avulla konstruotuvaa. Kun todellisuus nähdään keskeisesti sosiaalisten merkitysten kautta jäsentyvänä, määrittää tämä myös todellisuutta koskevan tiedon luonnetta. Tieto sosiaalisen konstruktionismin kehyksessä ei siten ole heijastusta oletetusta ”puhtaasta” ja pysyvästä todellisuudesta.¹⁷⁶ Tieto on siis muuttuvaa ja rakentuvaa aina kyseessä olevan tilanteen mukaan. Näkemykseen linkittyä mukaan oppimisen näkökulma, edellä esitelty konstruktiivinen oppimiskäsitys, jossa tiedon kerääminen tapahtuu kokemusperustaan nojaten tietoa rakentamalla¹⁷⁷. Muotoiluprosessi voidaan tämän perusteella nähdä itse itseään rakentavana oppimisen prosessina, jonka vaikuttimena ovat sosiaaliset muuttajat.

Konstruktiivisen oppimisen näkökulma on soveltuva sekä muotoiluun että improvisaatioon.

Havainto

Professori Kari Lukka¹⁷⁸ on kuvannut konstruktiivisen tutkimusprosessin luonnetta. Hän¹⁷⁹ kirjoittaa, että konstruktiiviselle toiminnalle on luonteenomaista tutkijan (muotoilijan) empiirinen interventio ja siksi toteutus (konstruktiivinen tutkimus) on osittain kokeellista. Vaikka Lukka¹⁸⁰ puhuu prosessista rakentelulähtöisenä, prosessin eteneminen on esitetty lineaarisesti vaiheittaisena. Konstruktiivisuus on enemminkin sisällytetty määritettyjen vaiheiden sisälle painottuen tiedonkeruulliseen aihioon ja konstruktion luomiseen, jota sitten testataan käytännössä¹⁸¹.

170 Kettunen 2013, 30

171 Kettunen (2013) käyttää termistä muotoa konstruktionistinen.

172 Kettunen 2013, 30

173 Löytönen 2004

174 Konstruktionismi tarkoittaa konstruktiivisuuden käsitteen filosofista taustaideologiaa.

175 Löytönen 2004

176 Löytönen 2004, 71

177 Katso luku 3.1 Improvisaatio oppimisen ja tiedonkerryttämisen prosessina

178 Lukka 2006

179 Lukka 2006, 113

180 Lukka 2006

181 Katso Lukka 2006

Lukan (2006, 114-121) määrittämät konstruktivisen tutkimuksen vaiheet ovat:

1. Etsi käytännössä merkittävä ongelma, jossa on mahdollisuus myös teoreettiseen kontribuutioon
2. Selvitä mahdollisuudet pitkän aikavälin tutkimusyhteistyöhön kohdeorganisaation kanssa
3. Hanki sekä käytännöllisesti että teoreettisesti syvällinen tutkimusaiheen tuntemus
4. Innovoi ratkaisumalli ja kehitä ongelman ratkaiseva konstruktio, jolla voisi olla myös teoreettista kontribuutiota
5. Toteuta ratkaisu ja testaa sen toimivuus
6. Pohdi ratkaisun soveltamisalaa sekä
7. Tunnista ja analysoi teoreettinen kontribuutio.

Lukka¹⁸² kirjoittaa kaikkien ihmisten luomien artefaktien olevan konstruktioita. Niille on tunnusomaista se, että ne eivät ole löydettyjä, vaan ne keksitään ja kehitetään.¹⁸³ Ratkaisumalli on tällöin riippuvainen sen tuottajasta. Konstruktivistit hyväksyvät ajatuksen siitä, että totuuksia on monia ja totuudet näyttävät erilaisilta riippuen siitä, mistä asemasta niitä tarkastelee¹⁸⁴. Vahvana osatekijänä on muotoilijan (tutkijan) oma kokemuserusta (konstruktivisen oppimisenäkemyksen mukaan) tulkintoinen ja uutta ymmärrystä kehittävä dialogi, vuorovaikutteisuus. Kettunen¹⁸⁵ kirjoittaa muotoilun olevan refleksiivistä keskustelua. Hän pohjaa näkökantansa Schönin¹⁸⁶ reflection-in-action -määritelmään: "Muotoilija luo alkuperäisen ymmärryksensä mukaan tilanteen ja tilanne "puhuu takaisin", jonka jälkeen muotoilija vastaa jotenkin tähän tilanteen vastaukseen"¹⁸⁷. Tietoa kerätään rakentamalla sitä muotoiluprosessin aikana, toiminnallisuuden hetkessä sosiaalisesti.

Tiedonkeruun merkitys korostuu toiminnan hetkessä rakentuvissa muotoiluprosesseissa. Sanders ja Stappers¹⁸⁸ painottavat tutkimuksellisuuden (tiedonkeruun) suhteen erityisesti muotoiluprosessin alkupäätä. Osiota kuvataan usein sumeaksi sille ominaisen epäselvän ja kaoottisen luonteen suhteen. Alkupään osio pitää sisällään monenlaisia toimintoja ja aktiviteetteja, joiden tarkoituksena on kerryttää yhteistä ymmärrystä muotoilun kohteena olevasta asiasta. Osion tavoitteena on saada kohdennettua, mitä prosessissa on ylipäänsä tarkoitus suunnitella, tai toiselta näkökannalta, mitä ei ole tarkoitus suunnitella.¹⁸⁹ Muotoilu voidaan nähdä siis tulevaisuusorientoituneena toimintana, jossa

Improvisaatiassa luodaan toimintaa suhteuttaen tilanteita tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Improvisaatio voitiin myös nähdä tarpeeseen vastaavana prosessina.

Havainto

182 Lukka 2006, 112

183 Lukka (2006, 112) listaa artefakteiksi mallit, kaaviot, suunnitelmat, organisaatorakenteet, toimintastrategiat, kaupalliset tuotteet ja tietojärjestelmämallit.

184 Kettunen 2013, 30

185 Kettunen 2013, 32

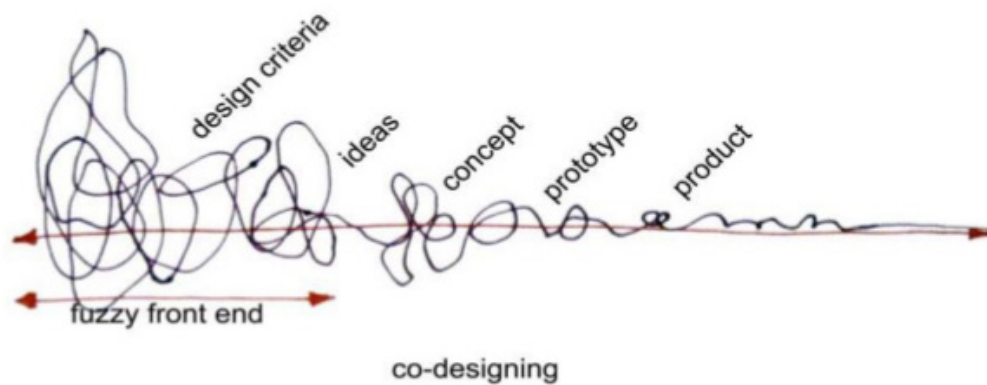
186 Schön 1983

187 Schön (1983) > Kettunen 2013, 31

188 Sanders ja Stappers 2008

189 Sanders ja Stappers 2008, 6-7; Stappers (2006) > Sanders ja Stappers 2008, 6-7

pyritään ennakoimaan tulevaisuuden kehitystä ja vastaamaan sen tarpeisiin arvioimalla mitä jokin voisi olla. Kyseisen kohdentamisen jälkeen voidaan edetä perinteiseen muotoiluprosessin metodiikkaan¹⁹⁰. Malli eroaa Lukan¹⁹¹ näkökulmasta siinä, että Lukka painottaa enemmän alkuasetelmaa, jossa tutkimuksen kohteena oleva ongelma on päätetty ja jota pyritään syvällisesti ymmärtämään sen valinnan jälkeen. Sandersin ja Stappersin¹⁹² malli taas mahdollistaa ymmärryksen kehittämisen ennen muotoiltavan kohteen (ongelman) täsmennystä (valintaa). Molemmissa on kuitenkin tarkoituksena tuottaa ymmärrystä itse prosessin aikana.

Kuvio 8. Muotoiluprosessin kuvaus Sandersin ja Stappersin (2008) mukaan.

Konstruktiiivisesti etenevä muotoiluprosessi on samanaikaisesti siinä hetkessä tietoa tuottavaa. Tietoa kerätään sitä rakentaen toiminnan hetkessä sosiaalisesti. Kettunen¹⁹³ kirjoittaa, että konstruktiiivinen¹⁹⁴ lähtökohta ei tarjoa ennustamisen, suunnittelun ja kontrollin työkaluja, kuten teknis-rationaaliseen puoleen painottuvat lineaariset prosessimallit. Konstruktiiivisessa näkökulmassa itse rakentavuuden konkretia jääkin vielä avoimeksi. Miten mahdollistaa sosiaalinen rakentaminen (tiedonkeruu), kun ajattelumaailma on jokaisella yksilöllä henkilökohtainen? Subjekti-objekti -asetelman dilemma on tilanteessa esillä. Kettunen¹⁹⁵ sanoo, että mikäli muotoilussa halutaan toimia konstruktiiivisen¹⁹⁶ maailmankuvan mukaisesti, niin silloin voidaan luoda tapoja toimia (käytäntöjä), jotka mahdollistavat eri osapuolten erilaisten todellisuuksien näkyväksi tekemisen. Kuvioon astuvatkin mukaan muotoilun lukuisat

Improvisaatio rakentuu toiminnan hetkessä rakentaen samalla tietoa toiminnan tueksi.

Havainto

¹⁹⁰ Sanders ja Stappers 2008, 6-7; Stappers (2006) > Sanders ja Stappers 2008, 6-7

¹⁹¹ Lukka 2006

¹⁹² Sanders ja Stappers 2008

¹⁹³ Kettunen 2013, 30

¹⁹⁴ Kettunen (2013) käyttää termistä muotoa konstruktionistinen.

¹⁹⁵ Kettunen 2013, 30

¹⁹⁶ Kettunen (2013) käyttää termistä muotoa konstruktionistinen

menetelmät. Tutkimukseni ei tee selväksi sitä, miten sosiaalinen rakentaminen lopulta käytännössä toteutuu, vaan laajennan tutkimuksellani ymmärrystä siitä, miten asennoituminen ja ajattelullinen toimintamme voi hyödyttää muotoilua ja sen sosiaalisia valmiuksia tiedonkeruun hyväksi.

4.2.1

AJATTELEVA MUOTOILIJA

Muotoilijoille on tyypillistä kyvykkyys työskennellä kehittämistyön alkupään epämääräisten ja hämäreiden ongelmien kanssa divergentisti, vaihtoehtoja kokeillen ja aiempia ratkaisuja haastaen¹⁹⁷. Tutkimuksellisen painotuksen johdosta muotoiluongelman katsotaan vaativan ympärilleen kattavasti tietoa ymmärryksen synnyttämiseksi. Tietoa tulee siis kerätä prosessin tukemiseksi. Yksinkertaisesti ajatteltuna tietoa kerätään vain objektiivisesti, jota käytetään hyödyksi erillisillä työvälineillä (ajattelulla) materiaalin keräysprosessin jälkeen, kuten edellä esitetyissä lineaaristen prosessimallien kuvauksen yhteydessä esitettiin. Tiedonkeruu on siis toteutettu ennen tiedon kanssa työskentelyä. Itse (muotoilu) ajattelu voidaan nähdä myös tiedonkeruullisena prosessina, potentiaalisen tiedon työstövälineenä. Sami Paavola ja Kai Hakkarainen¹⁹⁸ kirjoittavat tiedon luomisen prosessista osana tutkimusprosessin kokonaisuutta, erityisesti abduktiivisesta ajattelusta ja päättelymallista. He¹⁹⁹ esittävät, että abduktio voidaan ymmärtää päättelymallin lisäksi asiantuntijuuden ja kokemuksen myötä kehittyvänä intuitionä ja olennaisena osana yhteisöllistä tiedonrakentamista. Lähtökohtanaan he²⁰⁰ ovat pitäneet olettamusta, jonka mukaan keksimisprosessin innovatiivisesta kaaoksesta voidaan löytää erilaisia metodologisia järjestystä luovia säännönmukaisuuksia.

Abduktiivisen ajattelun avulla tuotetaan yhdisteltävään tietoa kokonaisuuden paremmaksi ymmärtämiseksi. Abduktio edustaa päättelyä "taaksepäin", merkityksien selvittämistä, eli hypoteesien hakemista selittämään joitakin yllättäviä tai häiritseviä ilmiöitä. Yllättävä ilmiö toimii vihjeenä, jonka avulla pyritään hakemaan selitystä. Ideoiden hakeminen tiedon luomiseksi alkaa tuotettavasta tutkimusaineistosta ja havainnoista, ei teoriasta ja hypoteeseista. Teoriat ja hypoteesit kyllä ohjaavat tutkimusprosessia *testaus*vaiheessa ja määrittävät usein sitä, mitä ympäristöstä havaitaan (niin sanottu havaintojen teoriapitoisuus). Ideoiden *hakem*isvaiheessa tutkimusaineisto ja erityiset ongelmalliset

Abduktiivisen ajattelun mallia voidaan verrata improvisaation rakenteelliseen malliin. Improvisaatiassa tarjoukset (havainnot) ja tuotettava toiminta (tutkimusaineisto) toimivat ideana seuraavalle tilanteelle ja toiminnalle (teorialle).

Havainto

197 Kälviäinen 2014, 36

198 Paavola ja Hakkarainen 2006, 268-284

199 Paavola ja Hakkarainen 2006, 269-270

200 Paavola ja Hakkarainen 2006, 270

(ennakoimattomat, selittämättömät tai ristiriitaiset) ilmiöt puolestaan ohjaavat hypoteesin muodostusta (eli teorit ovat tässä mielessä "havaintopitoisia").²⁰¹ Teorit syntyvät hakemalla ongelmallisia ilmiöitä ja vihjeitä sekä näille sellaisia selityksiä, jotka tekevät ilmiön ymmärrettäväksi²⁰².

Abduktio liittyy läheisesti siihen, että löytyy jokin uusi tapa hahmottaa aiemmin esille tulleita asioita. Etenemisen kaava voidaan nähdä aineistosta teoriaan eteneväksi (bottom up) prosessiksi, jossa haetaan yhteyttä havaintojen ja tutkijan käsitteiden ja teorioiden välillä.²⁰³ Tuotettu tieto ei ole käyttökelpoista sellaisenaan. Abduktiivisesti saadut hypoteesit ovat vasta mahdollisia selityksiä, otollisia vaihtoehtoja, ja ne tulee todentaa sopeutuviksi kokonaisuuteen.²⁰⁴ Tästä edetäänkin todennäköisimpään, parhaiten ilmiötä selittävän hypoteesin tuottamiseen, joka luo sisällöltään mahdollisimman suuria yhteneväisyyksiä samaa asiaa koskevien vaihtoehtoisten tietojen välille²⁰⁵. Tapa, jolla tällaisia yhdisteltyjen hypoteesien luomista toteutetaan, voidaan Paavolan ja Hakkaraisen²⁰⁶ mukaan nähdä kuvattavan intuitionä.

Abduktiivisen ajattelun avulla voidaan tuottaa tietoa ja ideoita, joita ei tiedetty oleviksi. Paavola ja Hakkarainen²⁰⁷ huomauttavat ideoinnin piirteestä, että ideat eivät synny vain päättelöllä tai yksilön omassa päässä vaan toimimalla jossain konkreettisesti ympäristössä osana jotain sosiaalista yhteisöä. Tutkimusta ohjaavien vihjeiden ja ideoiden perustana voivat olla hyvin monet asiat. Vihjeitä tarjoaa paitsi konkreettinen tutkimuskohde ja siihen uppoutuminen myös tutkimuskohdetta koskevaan kirjallisuuteen ja käsityksiin sisältyvä merkitysten verkosto, johon tutkija työssään perehtyy. Joutuessaan tekemisiin tutkijan ajatusten kanssa kirjallisuudessa esitetyt ideat synnyttävät uusia oivalluksia, joita ideoiden tuottajat eivät ehkä itse ole lainkaan tarkoittaneet.²⁰⁸

Intuitio on yksi improvisaation perusominaisuuksista. Improvisaatiossa tuotetaan ennalta tuntemattomia tilanteita (totuuksia) intuitioon perustuen. Lisäksi myös ympäristö tarjoaa improvisaatiossa jatkuvia tarjouksia (vihjeitä) improvisoinnille.

Havainto

Kyseisen ajattelumallin mukaan tietoa kertyy etsijälle enemmän, kuin pelkästään tietoa objektiivisesti keräämällä. Kaavan perusteella tiedonkerääminen voidaan nähdä myös itse tiedon tuottamisena, sen luomisena. Tämä tulee hyvin lähelle konstruktivisen muotoiluprosessin "metodiikkaa". Abduktiivisen ajattelun menetelmällisyys voidaan katsoa tukevan muotoilun tutkimuksellista näkökantaa ja ideoinnin tarpeita. Hyödyntäen abduktiivista ajattelua muotoiluprosessin alussa pystytään tuottamaan

201 Paavola ja Hakkarainen 2006, 271; Paavola (2001) > Paavola ja Hakkarainen 2006, 271; Hanson (1958) > Paavola ja Hakkarainen 2006, 271

202 Hanson (1958) > Paavola ja Hakkarainen 2006, 271

203 Paavola ja Hakkarainen 2006, 271

204 Paavola ja Hakkarainen 2006, 269-272

205 Paavola ja Hakkarainen 2006, 272-273

206 Paavola ja Hakkarainen 2006, 276-278

207 Paavola ja Hakkarainen 2006, 278

208 Paavola ja Hakkarainen 2006, 279

ymmärrystä siitä, mitä prosessissa oikeastaan ollaan tekemässä, muotoilemassa. Tietoa kerätään sitä tuottamalla, etsien merkityksiä ilmiöille, joiden nähdään koskettavan muotoiluongelmaa. Pureutumalla ilmiön (tai ilmiöiden) vaikutuspiiriin, sen sisällöstä opitaan lisää kartuttaen samalla kokemuserustaa. Tämä taas voi olla mahdollisuus uuden idean kehittämiseksi. Abduktiivisen ajattelun menetelmällisyys tarjoaa otollisen väylän syväluotaavalle tutkimukselle muotoiluprosessin tiedonkeräämisen tueksi.

5

MUOTOILU RAKENTUVANA JA RAKENTAVANA TOIMINTANA

Muotoiluprosessi on aina oppimisprosessi ja tällöin myös muotoilijan ammatillista kokeneisuutta kasvattava tekijä kuten edellä esitettiin. Muotoilijan asiantuntijuus kehittyy konkreettisen toiminnan aikana. Hakkarainen ja Paavola²⁰⁹ kirjoittavat asiantuntijuuden olemuksesta. Heidän mukaansa tutun ongelman yhteydessä asiantuntijoiden suoritus on erittäin nopeaa ja etenee suoraviivaisesti alkutilanteesta ratkaisuun (työskentely ongelmasta eteenpäin kohti ratkaisua). Uudessa ja vaativassa ongelmassa asiantuntija puolestaan toimii aloittelijan tapaan koettamalla edetä jostakin mahdollisesta ratkaisusta ongelman alkuehtojen suuntaan (työskentely ratkaisusta taaksepäin kohti alkuehtoja).²¹⁰

Muotoilun tutkimuksellisuutta ja konstruktivisuutta painottavan näkökulman mukaisesti ongelmat ovat aina yksilöllisiä ja tapauskohtaisia, ja muotoilija joutuu aina uuden ongelman äärellä aloittamaan prosessin ns. alusta²¹¹. Muotoilija on siis samanaikaisesti asiantuntija sekä aloittelija.

Improvisaatiassa ollaan jatkuvasti uuden ja tuntemattoman tilanteen edessä.

Havainto

Muotoilijat käsittelevät käsiteltävänä olevia ratkaistavia ongelmia heikommin määriteltyinä, kokeellisesti, jolloin muotoilualan asiantuntijuus eroaa muiden toimialojen systemaattis-loogisesta lähestymistavasta²¹². Muotoiluajattelun hyödyntäminen mahdollistaa käsiteltävissä olevan asian moniulotteisemman tarkasteltavuuden. Ajatuksille annetaan lähtökohtaisesti vapaus vaeltaa ns. sivuraiteille, jotka voivat olla käännteentekeviä reittejä ratkaisumallin löytymisessä. Uuden ongelman ratkaisussa toimintaa usein luonnehtii epävarma yritys ja erehdys -menetelmä²¹³. Tärkeitä työskentelypiirteitä ovatkin sensitiivisyys ja joustavuus, josta sensitiivisyys voidaan nähdä eri tavoin ilmenevänä kykyä löytää olennainen ongelma (problem finding)²¹⁴. Hankaluus on siinä, että ns. sivuraiteille lähtemisen hyötyjä ei voida ennakkoon tietää otollisiksi. Välillä (tutkimus)reiteillä päädytään umpikujaan, välillä tehdään tarpeellisia "löytöjä"²¹⁵. Löydöt voivat olla epämääräisempiä intuitiivisia ajatuksia tai konkretisoituneempia havaintoja. Umpikujaankin päätyminen on osaltansa prosessia edistävä osatekijä; tällöin tiedetään mikä ei ainakaan myötävaikuta ratkaisumallin luomista ja osataan siirtyä toisenlaiseen tiedon keräämisen (tuottamisen) väyliin. Umpikujaan johtaneet kerätyt tiedot voivat

209 Hakkarainen ja Paavola 2006

210 Hakkarainen ja Paavola 2006, 216

211 Kettunen 2013, 30, 40

212 Kälviäinen 2014, 36

213 Hakkarainen ja Paavola 2006, 219

214 Hakala 2002, 82

215 Esim. Paavola ja Hakkarainen 2006

kuitenkin olla hyödyllisiä muissa tulevilla yhteyksissä. Epävarmuuden jatkuva sietäminen, heittäytyminen tuntemattoman vietäväksi ja luottamus tiedon löytymiseen ”poikkeavalla tavalla” ovat prosessissa välttämättömiä tekijöitä.

Improvisaatiossa mennään jatkuvasti kohti tuntematonta ja joudutaan elämään alituisen epätietoisuuden keskellä.

Havainto

5.1

ASiantuntijapohjainen intuitio

Intuitiivisuuden hyödyntäminen voidaan katsoa edistävän luovuudellista kykyä lupaavan tiedon ”löytämisessä”²¹⁶. Asta Raami²¹⁷ on tutkinut väitöskirjassaan muotoilijoiden (suom. huom.) intuition hyödyntämistä muotoiluprosessien yhteydessä. Raami²¹⁸ kirjoittaa, että intuitio voi koostua monesta eri toiminnasta perustuen eri tietämyksen muotoihin ja yhdistellen näihin erilaisia tietolähteitä esimerkiksi mielestä, kehosta, ajattelusta, muistista, ympäristöstä, tunteista, kognitioista tai aisteista. Oleellisena tekijänä on ajattelullinen toiminta. Järvilehdon ja Müllerin²¹⁹ mukaan intuitiivisessa ajattelussa tiedostamaton mielemme hioutuu kokemuksen ja harjaantumisen kautta tuottamaan omalle alallemme erinomaisia ratkaisuja. Voidaan puhua tietynlaisesta asiantuntijatiedosta.

Aiemmin esitettiin abduktiivisen ajattelun kaava. Siinä kuvattiin, että informaatioiden keskinäinen yhdistely (rakentelu) kerryttää sen prosessoijalle (muotoilijalle) runsaasti uutta hyödynnettävää tietoa²²⁰. Prosessoinnin edetessä työstäjä oppii ja hänen asiantuntijuutensa kasvaa prosessoinnin kanssa käsi kädessä²²¹. Asiantuntijuuden ja kokemuksen myötä ihmisellä kehitty kyky ja taito tehdä aiempaa hienovaraisempia ja hyvin automatisoituneita erotteluja ja päätelmiä. Tällaisen tiedon varassa on mahdollista valikoivasti (intuitiivisesti) kiinnittää huomiota vihjeisiin ja vaikutelmiin, jotka eivät sovi aikaisemmin olemassa oleviin käsityksiin tai ennakoiteihin. Sitä mukaa kuin ihminen kehittää jotain aihealuetta koskevaa asiantuntemustaan, kehitty tätä aluetta koskeva ”hiljainen tieto” (tacit knowledge), joka on asiantuntijatiedolle ja -toiminnalle ratkaisevaa.²²³ Luovalla asiantuntijalla on valmius erottaa lupaavat ajatukset

Improvisaatio opettaa intensiivistä tässä ja nyt -hetkessä elämistä, jolloin improvisoijalla on mahdollista havaita ympäristöstä taidokkaasti otollisia tarjouksia (vihjeitä ja vaikutelmia).

Havainto

216 Raami 2015; Paavola ja Hakkarainen 2006; Hakala 2002

217 Raami 2015

218 Raami 2015, 43

219 Järvilehto ja Müller 2012, 36

220 Katso luku 4.2.1 Ajatteleva muotoilija

221 Paavola ja Hakkarainen 2006, 277; Polanyi (1966) > Paavola ja Hakkarainen 2006, 277

222 Vertaa muotoilun konstruktivisen näkemykseen.

223 Paavola ja Hakkarainen 2006, 277; Polanyi (1966) > Paavola ja Hakkarainen 2006, 277

muista²²⁴. Paavola ja Hakkarainen²²⁵ lisäävät, että lupaavuuden arviointi ei ole erehtymätön mutta se auttaa olennaisesti etsimään uusia, hyviä ideoita. He²²⁶ katsovatkin, että tällainen hiljainen tieto on nimenomaan abduktiivisen arvaamisvaiston (päättelymallin) kultivoitumista. Yksityiskohtaisten erottelujen tekeminen ja erilaisten esitettyjen ratkaisuvaihtojen tuntemus toimivat sen perustana²²⁷.

Raamin²²⁸ mukaan asiantuntijapohjainen intuitio on kaikkein yleisimmin mainittu ja hyväksytyin intuition muoto. Asiantuntijapohjaisella intuitiolla nähdään kuitenkin olevan omat rajoituksensa. Asiantuntijapohjaisen intuitiivisen ajattelun rajat kulkevat siellä, missä tutkija (muotoilija) on syvällisesti perehtynyt (tutkimus)kohteeseensa ja omaa alueelta näin vakuuttavaa asiantuntemusta.²²⁹ Korkeatasoinen tietämys (intuitio) auttaa asiantuntijaa erottamaan olennaisen epäolennaisesta. Tämä mahdollistaa sen, että hän voi valikoivasti suunnata älylliset voimavaransa ongelmanratkaisussa esiintyvien lupaavien vaihtoehtojen käsittelyyn lukemattomien muiden vaihtoehtojen joukosta.²³⁰ Asiantuntijuuden ytimenä onkin uusien ongelmien ratkaisutaitojen kehittyminen²³¹ asiantuntijan jo saavuttamien ja hallittujen taitojen sijasta²³².

Asiantuntijuus (kokeneisuus), toisin sanoen muotoilijan ammatillisuus kehittyä tältä pohjalta jatkuvan toiminnallisuuden (tekemisen) kanssa. Asiantuntijuutta rakennetaan reaaliajassa tilannehetkessä, minkä metodiikka on verrattavissa muotoiluprosessin konstruktiiiviseen näkökulmaan. Konstruktiiivisessa muotoiluprosessissa tietoa kerätään rakentaen sitä toiminnan hetkessä²³³. Asiantuntijuuden rakentuminen ei voi kuitenkaan perustua pelkkään objektiiviseen rakentamiseen. Mukana tulee kulkea myös tahto, motivaatio uuden oppimiselle²³⁴. Myös ympäristön (johon sisältyy myös sosiaalisuus) olosuhteet tulee olla otolliset tällaisen optimaalisen tilanteen syntymiselle²³⁵. Asiantuntijuuden rakentuminen reaaliajassa vaatii siis esteetöntä hetkessä elämistä ja motivaatiota tilanteen todelliselle kokemiselle.

Improvisaation keskeisenä ominaisuutena on tässä ja nyt -hetkessä eläminen ja toimiminen.

Havainto

224 Bereiter ja Scardamalia (1993) > Paavola ja Hakkarainen 2006, 277

225 Paavola ja Hakkarainen 2006, 277

226 Paavola ja Hakkarainen 2006, 277

227 Paavola ja Hakkarainen 2006, 277

228 Raami 2015, 62-65

229 Järvilehto ja Müller 2012, 36-37; Hakkarainen ja Paavola 2006; Hakala 2002

230 Hakkarainen ja Paavola 2006

231 Bereiter ja Scardamalia (1993) > Hakkarainen ja Paavola 2006, 217

232 Hakkarainen ja Paavola 2006, 217

233 Katso luku 4.2 Muotoiluprosessi

234 Salmera-Aro 2018a

235 Salmera-Aro 2018b; Raami 2015; Hakala 2002

5.2

TULEVAISUUTTA RAKENTAVA MUOTOILU

Muotoiluun kytkeytyy vuorovaikutuksellinen toiminta, joka ei koske pelkästään ihmisten välisiä suhteita. Vuorovaikutuksen kontekstiin voidaan katsoa lukeutuvan myös elementtejä, joita käytetään koko muotoiluprosessin kaarella; tiloja, objekteja, välineitä, menetelmiä. Mukaan voidaan lukea myös edellä mainitut Raamin²³⁶ listaamat intuitiivisuuden mahdollistamat mieli, keho, ajattelu, muisti, ympäristö, tunteet, kognitiot ja aistit. Luova yksilö (muotoilija) toimiikin usein yhtä aikaa useissa ”päällekkäisissä” vuorovaikutuksen verkostoissa²³⁷. Näin miellelyhtymien ja ideoiden virtailua tapahtuu moniin suuntiin ja vihjeiden ja ärsykkeiden vastaanottaminen ja suodattaminen tarjoaa uusia ideoita ja ratkaisuja ongelman selättämiseksi²³⁸.

Muotoilija kerää itselleen eri lähteistä ns. *antimateriaa*²³⁹, joka ajan saatossa voi konkretisoitua oikeaksi hyödynnettäväksi materiaaksi. Erilaisten yhdistelmien rakentelu ja niiden kanssa leikittely tarjoavat jatkuvasti uusia mahdollisuuksia etenemiseen ja muotoiluprosessin toteuttamisen tueksi. Kettunen²⁴⁰ esittelee tällaista toimintaa kuvaavana esimerkkinä bricolagen, prosessin, jossa *improvisoidaan* ratkaisuja ongelmiin yhdistelemällä mitä tahansa saatavilla olevia aineksia. Ainekset voivat olla konkreettisia objekteja, mielikuvia, muotoja, toimintatapoja tai ratkaisuja muilta aloilta kuin juuri siltä, jossa hän juuri silloin toimii. Muotoilija, joka käyttää käsillä olevia välineitä ja materiaaleja rakentaen niistä jotakin, ei voi ennustaa, mikä on lopputulos. Suunnitteleminen ei kannata, koska etukäteen ei voida tietää, mistä tulee käyttökelpoista ja mikä hajoaa.²⁴¹

Näin muotoiluprosessin voidaan katsoa kasvattavan itse itseään, kartuttaen samalla asiantuntijuutta improvisoidun tekemisen ohella.

Improvisoiija toimii jatkuvassa monisuuntaisessa vuorovaikutteisessa suhteessa ympäristön kanssa.

Havainto

Improvisaatiassa toimintaa tuotetaan hyödyntämällä kaikkea, mitä ympäristöstä (voi tarkoittaa myös itseä) on havaittavissa (tarjoukset). Toimintaan voidaan liittää mukaan aiemmin improvisoituja kokemuksia ja tapahtumia (antimaterioita), joiden hyödyntäminen tarjoaa jatkuvasti uusia etenemisen tapoja ja väyliä. Toimintaa etenee rakentamalla, hyödyntämällä tilannehetkessä näitä ympäristön tarjoamia elementtejä. Samanaikaisesti kerrytetään antimaterian määrällisyyttä, joita voidaan tarvittaessa hyödyntää tulevaisuudessa tilanteen niin vaatiessa.

Havainto

236 Raami 2015, 43

237 Gruber (1989) > Hakala 2002, 139

238 Hakala 2002, 139-140

239 Tutkijan määritelmä aineettomalle materiaalille, joka kuvastaa kaikkea kokemuksellisesti muotoutunutta tietoista ja tiedostamatonta tietoa ja osaamista.

240 Kettunen 2013

241 Kettunen 2013, 33-36; Tieteen termipankki > Bricolage [viitattu 2020-3-21]. Saatavissa: https://tieteentermipankki.fi/wiki/Esitt%C3%A4v%C3%A4t_taideet:bricolage

Tietoa ja toimintaa kyseisenlaisesti rakennettaessa samalla sen mahdollisuudet (totuudet) laajenevat vaikuttimien lisääntyessä. Kettunen²⁴² kirjoittaa useiden totuuksien mahdollisuuksista muotoiluprosessin konstruktiiivisen²⁴³ näkökulman yhteydessä. Muotoilu on katsottavissa aina tulevaisuuden luomiseksi, jossa sitä pyritään muuttamaan. Kun muotoilija havaitsee ympäristössä lupaavan mahdollisuuden, hän on tien risteyksessä; hän voi päättää mitä havainnolla tekee. Lupaavaan mahdollisuuden sivuuttaminen on mahdollisuus jollekin toiselle totuudelle. Vaihtoehtoisesti muotoilija voi tarttua siihen ja hyödyntää sitä ”yllätyksellisellä” tavalla, omaan tulkintaansa perustuen. Tarjoutuneen mahdollisuuden etenemisen oletettu suunta muuttuu aivan toiseksi ja tarjoaa näin uuden, yhtä lailla mahdollisen totuuden. Yksi vaikutin lisää aina uusien yhdistelmien mahdollisuuksia. Mahdolliset totuudet eivät ole rajattomia mutta niiden määrällisyys kasvaa aina sitä mukaa kun yhdistelmiä tuotetaan eli rakennetaan lisää²⁴⁴.

Improvisaatiossa ympäristö tarjoaa jatkuvasti tarjouksia (lupaavia mahdollisuuksia) toiminnan etenemisen mahdollistamiseksi.

Havainto

Rakentamisen luonne onkin noteerattu mm. innovaatiotoiminnan yhteyksissä. Mediatutkija Steven Johnson²⁴⁵ hyödyntää vastaavanlaista totuuksien rakentelumallia kirjassaan, jossa kuvataan luovien innovaatioiden kehittämisen metodiikkaa. Johnson²⁴⁶ käyttää rakentelumallista teoreettisen biologian tutkija Stuart Kauffmanin²⁴⁷ esittämää evoluutiopohjaista käsitettä *Rinnakkainen mahdollinen*. Rinnakkainen mahdollinen on Kauffmanin²⁴⁸ jäsenitys tapahtumisen mallille. Sanonta tavoittaa sekä muutoksen ja innovaation rajat että luovan potentiaalin. Rinnakkainen mahdollinen on eräänlainen varjotulevaisuus, joka leijuu asioiden nykytilan yläpuolella kartoittaen tavat, joilla nykyisyys voi keksiä itsensä uudelleen. Rinnakkainen mahdollinen kertoo, että jokaisena hetkenä maailma pystyy hämmästyttävään muutokseen, mutta vain tietyt asiat voivat tapahtua. Rinnakkaiseen mahdolliseen liittyvä kummallinen ja kaunis totuus on, että sen rajat kasvavat, kun niitä tutkitaan. Jokainen uusi yhdistelmä tuo uusia yhdistelmiä rinnakkaiseen mahdolliseen. Sitä voi pitää talona, joka laajenee maagisesti aina, kun ovi avataan. Aloitetaan huoneesta, jossa on neljä ovea, ja kukin johtaa uuteen huoneeseen, jossa ei ole vielä käyty. Nämä neljä huonetta ovat rinnakkainen mahdollinen. Kuitenkin kun yksi ovi avataan ja astutaan huoneeseen, kolme uutta ovea ilmaantuu ja kukin niistä johtaa jälleen

242 Kettunen 2013, 30

243 Kettunen (2013) käyttää termistä muotoa konstruktionistinen.

244 Viitataan tässä konstruktiiivisen muotoilun näkökulmaan ja abduktiivisen ajattelun malliin.

245 Johnson 2011

246 Johnson 2011

247 Kauffman 1995

248 Kauffman 1995

uuteen huoneeseen, johon ei olisi voinut päästä lähtöpisteestä. Kun ovia avataan yhä uudelleen, tuloksena on lopulta palatsi.²⁴⁹

Muotoilija hyödyntää varastoon keräämiään ja rakentamiaan antimaterioita tulevaisuuden mahdollisuuksien rakentamisen yhteyksissä, aina kulloisenkin tarpeen mukaan. Antimateriat ovat *jo kerättyjä*, menneisyyden kokemuserustaa, jotka otetaan käyttöön nykyhetkessä tulevaisuuden mahdollisuuksia, rinnakkaisia mahdollisia rakentaen. Tietoa kerätään aktiivisen toimimisen ohessa muotoiluprosessin tueksi. Tämän puolesta totuusmahdollisuuksien rakentelu (tiedonkeruu) on kuvattu jo yksilölähtöisesti monipuoliseksi²⁵⁰. Kun mukaan liitetään kollektiivisuus, uusien rakennettujen totuuksien määrällisyys kasvaa entisestään.

5.3

OSALLISTAVA MUOTOILU

Osallistava muotoilu on väylä sellaisen tiedon keräämiseen, joka tuo näkyväksi todellisen käyttäjien tarpeisiin perustuvan tiedon. Sanders ja Stappers²⁵¹ kirjoittavat, että emme enää vain muotoile tuotteita käyttäjille vaan muotoilemme tulevaisuuden kokemuksia ihmisille, yhteisöille ja kulttuureille, jotka ovat nyt yhteydessä toisiinsa tavoilla, jota ei osattu kuvitella vielä kymmenen vuotta sitten. Sanders²⁵² katsoo, että käyttäjän todelliset tarpeet ovat käyttäjän unelmiin ja tunteisiin perustuvia. Näiden tarpeiden esiin tuominen vaatii käyttäjakeskeisen muotoilun prosesseista pidemmälle kehitettyjä menetelmiä.

Sandersin²⁵³ mukaan käyttäjätiedon hankkimista voidaan tarkastella eri tasoilla. Perinteisiä käyttäjakeskeisen muotoilun käyttämiä menetelmiä ovat kuunteleminen ja havainnoiminen. Kuuntelemalla päästään käsiksi selkeään, eksplisiittisen tason tietoon. Tämä tieto on pintapuolista ja kertoo vain sen mitä käyttäjät haluavat kysyjän kuulevan. Tarkkailemalla käyttäjää tuotteen tai palvelun käytön yhteydessä saadaan selville havainnoitavaa näkyvää tietoa. Se on tietoa konkreettisesta käytöstä ja tottumuksista. Nämä eivät vielä riitä kertomaan niitä todellisia tarpeita, joita muotoiluprosessi vaatii tuekseen aitoa arvoa tuottaakseen. Ymmärtämällä sitä, kuinka käyttäjä tuntee antaa muotoilijalle kyvyn tuntea hänet ja näin väylän ymmärtää käyttäjän todellisia tarpeita.²⁵⁴ Tällainen tietotapa tarjoaa pääsyn hiljaiseen tietoon, joka kuvastaa näitä todellisia käyttäjän (ja muiden sidosryhmäläisten) tarpeita, joita käyttäjä ei ole osannut pukea sanoiksi²⁵⁵. Osallistavan muotoilun

249 Johnson 2011, 31-32; Kauffman (1995) > Johnson 2011, 31-32

250 Tässä viitataan Paavolan ja Hakkaraisen (2006) abduktiivisen ajattelun malliin sekä muotoilun konstruktiiiviseen näkökulmaan.

251 Sanders ja Stappers 2008, 10

252 Sanders 2002

253 Sanders 2002

254 Sanders 2002, 3-4

255 Polanyi (1983) > Sanders 2002, 4

näkökulma mahdollistaa tällaisen hiljaisen tiedon keräämisen kollektiivisen luomisen lähtökohdilta. Tällä tavoin työskentelemällä pyritään samaistumaan käyttäjän tunteisiin ja ajatusmaailmaan ja tavoittamaan se todellisuus, jonka käyttäjät ja sidosryhmälliset kohtaavat tuotetta tai palvelua käyttäessään.

Osallistavassa muotoilussa tutkimustoimintaa (tiedonkeruuta) voidaan toteuttaa lukuisin tavoin ja menetelmin. Yleiskäsitteenä tutkimuksellisuuden menetelmällisyydestä käytetään prototypointia, joka kattaa alleen laajan repertuaarin eri työvälineellisiä menetelmiä. Tiedonkeruuta voidaan toteuttaa esimerkiksi työpajoilla, simulaatioilla, pelillistämällä (gamification), pilotoimalla tai etnografisilla menetelmillä. Toteutuksien sisältö on mukautuvainen aina tarvittavan tilanteen mukaan. Menetelmiä voidaan soveltaa käytettäväksi vapaamuotoisemmalla sijainnilla, tai tutkimusta voidaan toteuttaa erilaisissa niihin tarkoitetuissa ja rakennetuissa keskittymissä. Esimerkkejä tällaisista konkreettisista ympäristöistä ovat mm. Lapin Yliopiston SINCO²⁵⁶ (Service Innovation Corner) ja Aalto Yliopiston Design Factory^{257/258}, jotka toimivat samalla oppimisympäristöinä. Ympäristöt taipuvat testausalustoiksi erilaisten palvelu- ja kehitystoiminnan simuloinnin tutkimuksille²⁵⁹.

Simuloinnin ja pelillistämisen menetelmissä on hyödyllisyytenä niiden kyky ilmentää mahdollisia todellisuuksien tilanteita. Simulaatioissa voidaan tutkia kollektiivisesti tuotteen tai palvelun käyttäjien käyttöä realisoiden käyttötilannetta, tai esimerkiksi syventää muotoilijan omakohtaista ymmärrystä käyttöä kohtaan. Simulaatiossa havainnollistetaan tuotteen tai palvelun käyttöä rakentamalla sen käyttöä versioiva käyttöympäristö. Käyttäjä kulkee tilassa kuin reaaliaimailmassa käyttäen tuotetta tai palvelua sen ”todellisessa ympäristössä”. Näin saadaan havainnollistettua niitä puolia ja vaikutusalueita, joihin tulee tuotteen tai palvelun muotoilemisessa kiinnittää huomiota. Tuotteen tai palvelun käyttöä tutkitaan käyttöhetkessä usein ilman ennakoivaa suunnittelua, spontaanisti improvisoiden, jotta käyttäjien todelliset ajattelu- ja toimintatavat tulevat tilanteessa esiin. Ymmärrystä ja tietoa tuotetaan keskinäisellä rakentavalla dialogilla.

Pelillistäminen on menetelmä erilaisten mahdollisten todellisuuksien tutkimiselle. Pelillistämällä voidaan luoda vaihtoehtoisia todellisuuksia ja luoda tilanteita, joita tuotteen tai palvelun käytössä voi tulla eteen. Sen avulla pystytään luoda konflikteja, jotka voivat olla mahdollisia tuotteen tai palvelun käyttötilanteissa. Pelillistämisen avulla voidaan tutkia, minkälaisia reittejä käyttäjä kulkee tuotteen tai palvelun käytön tilanteessa tai esimerkiksi tutkia, miten johonkin asetettuun tavoitteeseen päästään. Menetelmällä voidaan myös luoda luottamusta tuotteen tai palvelun käytölle turvallisessa ympäristössä.²⁶⁰ Pelillistäminen tarjoaa mahdollisuuden yllättävien havaintojen ilmaantumiselle ja niiden syy-seuraussuhteiden kartoittamiselle. Tällaisen tutkimuksen kautta pystytään huomioimaan

256 SINCO

257 ADF

258 Miettinen 2014, 14

259 ADF; SINCO

260 Linnoaho-Kaarre 2015

ja ennakoimaan mahdollisia riskitekijöitä ja ottamaan ne huomioon muotoiluprosessissa. Lisäksi pelillistämisen ominaiset hauskuus ja viihdearvo voivat tuoda lisäarvoa muotoiltavalle kohteelle riippuen sen tarkoituksellisuudesta.

Osallistavassa muotoilussa osallistujat nähdään tasavertaisina ja yhdessä toimivina tutkijoina ja tuottajina²⁶¹. Keskeisenä tekijänä on toiminnallinen kulttuuri, jossa osallistaminen tapahtuu konkreettisesti tekemällä. Osallistujista koostuva yhteisö, kollektiivi, tuottaa tutkimustietoa toiminnan hetkessä, luomalla sitä yhdessä²⁶². Aktiivinen vuorovaikutteinen toiminta osallistujien kesken on itseään tukevaa ja kasvattavaa. Kollektiivinen yhteisö on sellainen, joiden rakenteet ja dynamiikka saavat ne jatkuvasti kehittämään kollektiivista tietoa ja taitoa²⁶³. Bereiter ja Scardamalia²⁶⁴ ovat kehittäneet toiminnalle etenevän keskustelun käsitteen. Tietoa rakennetaan sosiaalisella prosessilla kollektiivisten merkitysten ja ymmärryksen etsinnällä ja tiedon kasvattamisella. Päämääränä ei ole konsensus vaan ehdotelmanomainen synteesi.²⁶⁵ Sandersin ja Stappersin²⁶⁶ painottavat taas näkemyksessään tasavertaista yhteisymmärryksellistä luomista.

Osallistavassa muotoilussa on mukana oppimisen näkökulma, mikä tukee tiedonkeruullista perspektiiviä. Miettinen²⁶⁷ kirjoittaa yhteiskehittelyn (co-creation) olevan samanaikaisesti yhdessä oppimista ja vertaisoppimista. Erilaiset uudet oppimis- ja prototyyppiympäristöt tukevat oppimisen prosesseja, jotka ovat keskiössä kaikenlaisessa tuote- ja palvelukehitystoiminnassa. Hän²⁶⁸ jatkaa, että muotoilun menetelmillä tuettujen oppimisprosessien tuloksena syntyy uusia ratkaisuja. Käyttäjiltä kerättävä tieto ei ole ennestään tiedossa, joten tutkimuksessa opitaan samalla sitä tekemällä. Tutkimuksessa voidaan päättää mitä tutkitaan mutta ei voida päättää mihin päädytään. Kollektiivista tutkimusta vetävä luova asiantuntija, fasilitoija, osaa soveltaa prosessia eteneväksi aina sen tarpeen mukaan²⁶⁹. Samalla kun osallistavassa muotoilussa tietoa kerätään tutkimuksen teolla, kasvaa yksilön ammatillisuus kokemisen hetkessä. Hakkarainen ja Paavola²⁷⁰ katsovatkin, että asiantuntijuus voidaan nähdä esiintyvänä subjektiivisen puolen lisäksi myös kollektiivisena ja että asiantuntijuus kumpuaa suoraan kollektiivisuudesta. Heidän²⁷¹ mukaansa asiantuntijan osaaminen perustuu kulttuurihistoriallisesti muodostuneisiin kollektiivisiin tietämysverkkoihin, jotka kantavat hänen työnsä perustana olevia työvälineitä, tietoja ja kokemuksia. Tähän voidaan katsoa sisältyväksi kaikki se

261 Sanders ja Stappers 2008

262 Sanders ja Stappers 2008

263 Bereiter ja Scardamalia (1993) > Heiskanen 2006, 195

264 Bereiter ja Scardamalia (1993) > Heiskanen 2006, 194-197

265 Bereiter ja Scardamalia (1993) > Heiskanen 2006, 194-197

266 Sanders ja Stappers 2008

267 Miettinen 2014, 14

268 Miettinen 2014, 14

269 Tässä viitataan muotoilijan muuttuneeseen rooliin, katso luku 4.1 Muotoilun muuttuvat ja mukautuvat suhdanteet.

270 Hakkarainen ja Paavola 2006

271 Hakkarainen ja Paavola 2006, 236

antimateria, jonka yksilö (muotoilija) on aiemmin kerännyt itselleen. Sanders ja Stappers²⁷² katsovat, että osallistavassa muotoilussa jokainen osallistuja on asiantuntija, joka tuo oman osaamisensa mukaan prosessiin muiden osaamisen kanssa yhteen liitettäväksi. Osallistava muotoilu on siis samanaikaisesti kollektiivista kuin yksilöllistäkin asiantuntijuutta kasvattavaa ja tiedon kerryttämisen vuorovaikutteinen kanava.

Vaikkakin kollektiivisen menetelmällisyyden etuisuuksia on selkeästi olemassa, niiden hyödyntäminen ei ole itsestään selvää. Hakkarainen ja Paavola²⁷³ kirjoittavat, että sen toteutumista estää helposti muodostuva epäedullinen yhteisö, jossa painoarvo on yksilöllisen etuisuuksien tavoitteilla. Ilman koko yhteisön sitoutumista yhteisölliseen työskentelykulttuuriin on vaikea hyödyntää sen tarjoamia voimavaroja²⁷⁴. Työskentelyn mahdollistamiseksi kollektiivin sosiaalisten suhteiden tulee olla tasapainossa, toiminnalliset pelisäännöt yhteisesti hyväksytyjä sekä yhteishengen oltava sellainen, että keskeneräisiä ajatuksia uskalletaan jakaa kaikkien tarkasteltaviksi²⁷⁵. Muutos vaatiikin yhteisöltä syvällistä toimintakulttuurin muutosta²⁷⁶. Tällaisen optimaalisen ryhmädynamiikan ylläpitäminen vaatii jatkuvaa työstöä²⁷⁷, mikä voidaan kokea liian puuduttavana. Myös työskentelymallin hyödyllisyydet ovat usein todennettavissa vasta jälkikäteen²⁷⁸, jolloin yhteisön voi olla vaikea hahmottaa ennalta sen arvoa ja käsillä olevia mahdollisuuksia. Lisäksi kollektiivin sisäinen luottamus rakentuu usein vasta pidemmällä aikavälillä²⁷⁹, varsinkin ennestään tuntemattomien yksilöiden kesken, mikä osaltansa vaikeuttaa luottamista työskentelymallin hyötysuhteisiin.

Improvisaation statusasetelman periaatteen taustalla on ajatus oman idean läpi puskemisesta tai egon pönkityksestä. Tämä haittaa tasavertaista spontaania toimintakulttuuria ja statusasetelman liiallista painotusta tulisi pyrkiä välttämään.

Havainto

Riskeistään huolimatta osallistavalla muotoilulla on mahdollisuuksia luoda merkittäviä tiedonkeruullisia ulottuvuuksia muotoiluprosessin tukemiseksi. Muotoilija omaa jo ammatillisesti laaja-alaisen katsantokannan ilmiöiden ja asioiden tarkastelulle, kuten edellä on osoitettu. Muotoilija voi rakentaa tietoa yksilölähtöisesti yhdistellen antimaterioita omasta tietovarastostaan, mutta kollektiivisesti tietoa rakennetaan ei pelkästään yksilön kapasiteetilla, vaan ryhmässä kooten kokonaisuuksia yksilöllistä ja toisten tuottamista antimaterioista. Tietoa rakennetaan kollektiivisilta lähtökohdilta luomalla sitä yhdessä eikä vain liittämällä yksilöllisiä antimaterioita yhteen. Kollektiivisessa suhteessa näkökulmia

²⁷² Sanders ja Stappers 2008

²⁷³ Hakkarainen ja Paavola 2006, 243-251

²⁷⁴ Hakkarainen ja Paavola 2006, 249

²⁷⁵ Heiskanen 2006

²⁷⁶ Esim. Miettinen 2014, 13

²⁷⁷ Hakkarainen ja Paavola 2006

²⁷⁸ Tässä viitataan intuitiivisen havainnon hyödyllisyyden todentumiseen.

²⁷⁹ Hakkarainen ja Paavola 2006

on käytössä enemmän ja tietämyksiä rakennellen on mahdollista tuottaa uutta tietoa käytännössä rajattomasti. Muotoilun konstruktivisen näkökulman mukaan totuusmahdollisuuksien määrällisyys on kollektiivisilta lähtökohdilta entistä enemmän kasvava, mikä tarjoaa tilaisuuden laajempien rinnakkaisten mahdollisten rakentamiselle. Aina on löydettävissä korkeamman tasoinen muotoilu asioista, joita nykyinen versio totuudesta ei täysin tavoita²⁸⁰.

Osallistava muotoilu tukee niin yksilöllähtöisen kuin kollektiivisen asiantuntijuuden muodostumista pohjautumalla niin asiantuntijan kokemuksesta kuin sen kättumiseen tilannehetkessä. Kokemuspohjaisia antimaterioita hyödynnetään rakennuspalikoiksi vuorovaikutteisella keskustelulla. Useammasta näkökulmasta lähtöisin olevat antimateriat tuodaan hyödynnettäväksi kollektiivin kesken, jolloin niitä yhdistelemällä syntyy uutta tietoa ja kokemuksia. Yksilön asiantuntijuus kasvaa, mikä taas edesauttaa kollektiivisiä mahdollisuuksia. Näkökulmia luomiselle syntyy lisää. Hetkessä kehittyvä asiantuntijuus vertautuu myös muotoiluprosessin konstruktiviseen oppimisen näkökulmaan. Tietoa kerätään rakentaen sitä toiminnan hetkellä kollektiivisessa suhteessa siinä samalla oppien eli asiantuntijuutta kartuttaen.

Jotta kollektiivisuuden kapasiteetti olisi kokonaisuudessaan hyödynnettävissä, sen piirissä tulee antaa sijaa tutkivalle ja kokeilevalle toimintakulttuurille. Yksilöiden painotuksen sijasta tulee korostaa yhteisöllistä suorituskykyä. Eri vaihtoehtoja havainnoimalla ja testaamalla kartutetaan tietoa, jonka johdosta kerrytetään yhteistä ymmärrystä muotoiluprosessin tueksi. Tällaisen toiminnallisen kulttuurin luominen vaatii kuitenkin työstämistä.

Kulttuurin sisällä tulee vallita turvallinen ja luottamuksellinen tila. Sen mahdollistaminen edellyttää toteutuakseen lähtökohtaista myönteistä asennoitumista ja epävarmuuden sietämisen kykyä sen osanottajilta. Kaikkinensa tiedon kerääminen vaatii siis ennakkoluulotonta asennetta ja uskalluskykyä, jonka myötävaikutuksella mahdollistetaan itseään tukeva toiminnan kulttuuri. Tämän myötävaikutuksella on mahdollista luoda tuote- tai palvelumahdollisuuksia, joita ei ole muuten osattu havaita saavutettaviksi.

Improvisaatio edellyttää tasavertaista toimintakulttuuria ja uskallusta toimia spontaanisti jatkuvassa epätietoisuuden tilassa. Tämä mahdollistaa uusien tuntemattomien tilanteiden ja totuuksien syntymistä.

Havainto

280 Bereiter ja Scardamalia (1993) > Heiskanen 2006, 208

”

Usein tuntuu, että minun tehtäväni on vain olla ovimies. Pitää ovea auki, että sisään yleensä pääsee. Ja kuten ovimiehellä, myös minulla on omat hyvät ja huonot hetkeni. Välillä ovi käy yhtenäen, ideat tulevat ja menevät, kiihkeällä rytmillä. Silloin ei ole mitään luovuuden ongelmaa, on vain rajauksen ongelma. Sitten on kuivia kausia, jolloin löydän itseni seisomasta ovella, eikä ketään näy vaikka ilta on jo pitkällä. Ja kaikki yritykseni houkutella tai kalastella vieraita sisään tekevät tilanteen vain kiusallisemmaksi. Silloin luovuuden ongelma alkaakin tuntua äkkiä hyvin konkreettiselta.

Vuori 2008, 14

6

INTUITIO TOIMINNAN TAUSTALLA

Tämä luku toimii taustavaikuttimena tutkimukselliselle työskentelylle. Luvun tarkoituksena ei ole tehdä yksityiskohtaista selvyyttä itse intuition olemuksesta, vaan luku toimii osittain empiirisenä johdantona tutkimusaiheen subjektiiviselle ymmärtämiselle ja edelleen sen ulospäin ilmaisemiselle. Perustelen menettelyä sillä, että intuition katsotaan kytkeytyvän merkityksellisesti improvisaation sisäisiin ominaisuuksiin²⁸¹. Intuition käsittelemättä jättäminen ei toisi esiin improvisaatiosta kaikkia niitä puolia, joita katson improvisaation ymmärtämiseen tarvittavan. Toiseksi olen tutkimuksen teon yhteydessä todennut intuition kytkeytyvän tiiviisti myös muotoiluun. Lisäksi olen havainnut intuition olevan "liitin" improvisaation ja muotoilun välillä, joka muodostaa näiden kulttuurien välille vahvoja tekijäyhteyksiä. Tutkimuksen ymmärrettävyyden kannalta koen näiden havaintojen esittämisen oleelliseksi ja haluan intuition käsittelemisellä tuoda tätä näkökulmaa paremmin esille. Pysin luvulla tuottamaan perusteellisempaa ymmärrystä tutkimusaiheen sisällön teemallisuudesta ja osoittamaan intuition tärkeyden suhteessa tiedonkeruuseen tuotetuilla havainnoilla. Lähestyn intuition käsitettä tarkastelemalla ensin ajattelua yleisellä tasolla edeten siitä itse intuitioon ja lopuksi havaittujen asiayhteyksien tulkinnalliseen ilmaisemiseen.

AJATTELUN KÄSITE

Ajattelun käsitteelle on olemassa monia selityksiä ja määreitä riippuen siitä, missä yhteyksissä käsitettä kulloinkin käytetään. Yhteyksistä riippuen ajatteluun kytkeytyy tietoisuus, mielentoiminnot, ajattelun tavat ja muut vastaavanlaiset prosessit. Ajattelu sisältyy saumattomasti jokapäiväiseen elämäämme joko tietoisesti tai tiedostamatta. Filosofi Lauri Järvilehto ja neurologi Kiti Müller²⁸² kirjoittavat, että ajattelu on koko inhimillisen olemuksemme keskiössä. Dimnet²⁸³ kirjoittaa ajattelusta introspektiona, sisäisen tapahtumisen tarkastelusta. Järvilehto²⁸⁴ sanoo, että ajatukset ovat prosesseja, jotka synnyttävät kokemuksia. Filosofian tohtori Göte Nyman²⁸⁵ ei pidä prosessin käsitettä relevanttina, sillä hän näkee sen mekanisoivan ihmistä liiaksi itse ajattelun käsitteeseen liittyen. Ajattelu ei ole pelkästään aivojen sisäistä toimintaa, vaan suurin osa ajattelusta on lähtöisin ympäristön antamista impulseista²⁸⁶. Filosofi Frank Martela²⁸⁷ esittää yksilön suhdelona korostaen vuorovaikutteisuuden painoarvoa: niin ruumiilliset kuin mielelliset muutokset, sekä ympäristössä tapahtuvat tapahtumat

281 Spolin 1973

282 Järvilehto ja Müller 2012, 14

283 Dimnet 1958, 12

284 Järvilehto 2010-08-23 ja 2010-05-05

285 Nyman 2012, 75

286 Lipton 2018, 214-225; Nyman 2012, 74-82; Järvilehto 2010-05-05

287 Martela 2011-03-25

ovat lähtökohtina ajatuksille ja tunteille. Nykyaikainen tutkimus puoltaa sitä, että ajatteluun osallistuu koko ruumis yhdessä ympäristönsä kanssa. Järvilehto ja Müller kirjoittavatkin, että ajattelu ei edes ole mahdollista ilman ympäristöä.²⁸⁸ Nyman²⁸⁹ kiteyttää, että ajattelu on kulttuuriympäristömme ohjaamaa sisäistä havaitsemista.

Improvisaation keskeisenä tekijänä on aktiivinen vuorovaikutteinen suhde ympäristön kanssa. Myös muotoilun konstruktivisen näkökulman mukaan vuorovaikutus ympäristön kanssa on oleellista ymmärryksen rakentamiselle.

Havainto

Ajattelu on informaation vastaanottamista, sen prosessointia, yhdistelemistä ja osa laajempaa oppimisprosessia, tiedon muodostusta, ymmärryksen luomista. Informaation saanti nähdään oleellisena osana ajattelua ja jotta voisimme ajatella, meillä tulee olla siihen mahdollistavaa materiaalia. Elämme nykypäivänä informaatioyhteiskunnassa, jossa vastaanotamme ympäristöstämme jatkuvasti uutta informaatiota omaksuttavaksi. Jotta kykenisimme tuottamaan tietoa, oppimaan, tarvitsemme siihen kaiken yhteen kokoavan muistin, kovalevyn, johon kaikki oppimamme tieto tallentuu jatkokäyttöä varten. Intuitiosta väitellyt Asta Raami²⁹⁰ sekä Järvilehto ja Müller²⁹¹ kirjoittavat meillä jokaisella olevasta ainutlaatuisesta, jatkuvasti päivittyvästä pitkäkestoisesta säiliömuistista. Säiliömuistissa oleva tieto voi olla teoreettista tai käytännön kokemuksen myötä syntynyttä ja se myös päivittyy jatkuvasti. Kokoamme sisäisiin tietovarastoihimme informaatiota ja koostamme niistä näkymättömiä tietorakenteita. Tärkeää tietorakenteiden luomisessa on vastaanotetun informaation (aineksen) prosessointi; motivaatio kyseisen aineksen ymmärtämiseen ja sisäistämiseen, jotta voimme kerryttää uutta tietoa. Prosessoidusta aineksesta jää *materiaalinen muistijälki*²⁹², johon voidaan tarvittaessa palata hyödyntämään sitä uusissa yhteyksissä ajattelun avulla. Järvilehto ja Müller²⁹³ katsovatkin, että ajattelu on loppupeleissä puhtaasti toimintaa.

6.1

MIELEN JAOTTELU

Raami²⁹⁴ kirjoittaa, että on olemassa useita teorioita (jopa keskenään vastakkaisia) siitä, miten ihmisen tietoisuus on jaettu tietoisuuden eri toiminta-asteille. Useat tietoisuutta käsittelevät lähteet kuitenkin rajaavat tietoisuuden kahteen erilaiseen pääasialliseen järjestelmään; tietoiseen ja tiedostamattomaan mieleen²⁹⁵. Tietoinen mielemme pystyy käsittelemään tietoa varsin rajallisesti, mutta tällä

²⁸⁸ Järvilehto ja Müller 2012, 17; Dimnet 1958

²⁸⁹ Nyman 2012, 75

²⁹⁰ Raami 2015, 36-37

²⁹¹ Järvilehto ja Müller 2012, 22

²⁹² Termi on tutkijan määritelmä ja kuvastaa kokonaisuutta, joka käsittää prosessoinnin tapahtuman toteutumisen.

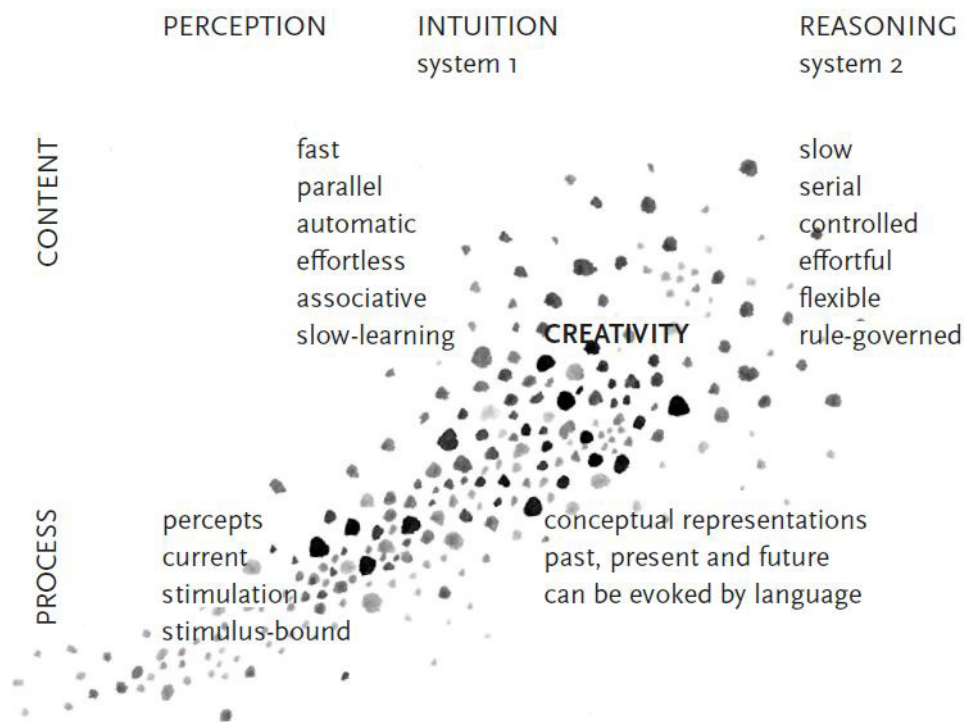
²⁹³ Järvilehto ja Müller 2012, 41

²⁹⁴ Raami 2015, 36

²⁹⁵ Lipton 2018; Raami 2015; Järvilehto ja Müller 2012

puolella kulkee mukana oma tahto, jonka avulla pystytään vaikuttamaan omaan käyttäytymiseen. Tiedostamattoman mielen (alitajunnan) nähdään perustuvan ihmisen perustaan, biologiseen evoluutioon ja omiin kokemuksiin. Tämä puoli käsittelee solkenaan valtavan määrän informaatiota.²⁹⁶ Tiedostomattomaan mieleen sisältyy myös ajattelun oleellinen väline, intuitio, jonka on katsottu olevan luovuuden²⁹⁷, sekä myöskin improvisaation keskeinen osa²⁹⁸.

Raami²⁹⁹ kuvaa väitöskirjassaan valtavirtaisen psykologian vallitsevinta mielen ja ajattelun teoriaa, mielen ja ajattelun kaksoisprosessista mallia. Hän³⁰⁰ on koostanut teoreettisen mallin kuvauksen Kahnemanin³⁰¹ mallia mukaillen. Malli jakaa ajattelun kahteen eri ”järjestelmään”, joiden toimintatavat ovat toisistaan eroavaisia. Pääasiallisesti ihmisen jatkuva ja automaattinen ajattelu leijuu näiden kahden prosessin välillä. Huomioon otettavaa kuitenkin on, että malli ei ole tällaisenaan soveltuva kattamaan koko totuutta, varsinkaan jos intuitiota käsitellään luovuuden kontekstin yhteydessä.³⁰²

Kuvio 9. Mielen ja ajattelun kaksoisprosessinen malli Raamin (2015, 37-38) mukaan.

296 Lipton 2018; Raami 2015

297 Lipton 2018; Raami 2015; Järvilehto ja Müller 2012; katso myös Hakala 2002

298 Spolin 1973

299 Raami 2015; 37-38

300 Raami 2015

301 Kahneman 2003

302 Raami 2015, 37-46

Luovuuden määritelmä onkin monitulkintainen, eikä sen sisäistä olemusta ole tarkoitus käsitellä tässä tutkimuksessa. Kuitenkin luovuuden kontekstisuus on luontaisesti läsnä mieltä ja ajattelua sekä muotoilulähtöistä toimintaa käsiteltäessä, kuin myös sen juuret psykologian maailmassa. Hakala³⁰³ kirjoittaa, että Sigmund Freud (psykoanalyysin teorian luoja) toi esiin tiedostamattoman ja luovan taiteellisen kyvyn yhteyden. Freud katsoo, että ero luovien ja ei-luovien yksilöiden välillä on se, että yksilöt ovat valmiita hyväksymään tiedostamattoman esille tarjoamia ideoita.³⁰⁴ Freudin teoriaan pohjautuen ”luovat yksilöt” voidaan näin nähdä enemmänkin sopeutuvampina ja ennakkoluulottomampina toimijoina. Raami³⁰⁵ kirjoittaa rationaalisuudesta poikkeavista intuitiivisten ajatusten hyväksymisestä ja niiden hyödyllisyydestä. Hän sanoo, että intuitiivisen ajattelun hyödyntäminen mahdollistaa laajemman luovuustason ja että intuition avulla on mahdollista kehittää muotoilu- (suom. huom.) ja ajattelutaitojaan yhä monipuolisemmiksi.³⁰⁶ Intuitio tulisi tämän perusteella huomioida muotoilulähtöisessä toiminnassa vahvemmin.

Improvisaatiossa hyväksytään ja otetaan vastaan ympäristön tarjoamat yllätykselliset ideat. Ympäristö voi tarkoittaa improvisaatiossa myös oman kehon impulsseja ja tuntemuksia.

Muotoilussa tuotetaan ratkottaville käsiteltäville asioille (ongelmille) vaihtoehtoisia ratkaisumalleja, mikä edellyttää vapaamielisempää ajattelumallia.

Havainto

TIETOINEN MIELI

Tietoinen mieli on rationaalisen ajattelun keskus. Lipton³⁰⁷ kirjoittaa, että tietoinen mieli on luova, kykeneväinen suunnitteluun ja se mahdollistaa paremmin positiivisen ajattelun strategian. Tietoinen mieli pystyy vastaanottamaan tietoa, prosessoida sitä ja mahdollistaa oppimisen³⁰⁸. Se pystyy tekemään päätelmiä³⁰⁹, suhteuttamaan asioita ja tekemään tahdonvaraisia valintoja³¹⁰. Raami³¹¹ kirjoittaa, että tietoisien mielen toimintaresurssit ovat kaikesta sen kyvykkyydestä huolimatta rajoituksellisia, informaatiota voidaan prosessoida vain kohtuullisia määriä. Tietoinen mieli ei kykene prosessoimaan liikamääräistä informaatiota ja vastaavasti myös liian vähäinen informaation määrä on epäedullinen sen toiminnalle.³¹² Tietoisien mielen rajoittuneisuudet tulevat Raamin³¹³ mukaan vastaan muotoilun (suom. huom.) kompleksisten ongelmien yhteydessä. Liika- tai liikavähäiset

303 Hakala 2002

304 Hakala 2002, 92-98

305 Raami 2015

306 Raami 2015, 23

307 Lipton 2018, 172

308 Lipton 2018; Raami 2015

309 Esim. Raami 2015, 37

310 Lipton 2018; Raami 2015

311 Raami 2015

312 Raami 2015, 33-34

313 Raami 2015, 32-33

informatiiviset ongelmat kietoutuvat toisiinsa palapelien lailla, jolloin muotoilun avulla ratkottavat ongelmat muuttuvat yhä monimutkaisemmiksi³¹⁴. Tällaisten ongelmien ratkaisemiseksi rationaalisen, analyyttisen ajattelun kyky ei enää riitä, vaan ratkaisun löytämiseksi on kyettävä ylittämään inhimillisen ymmärryskyvyn rajat³¹⁵. Kuvaan astuu mukaan tiedostamaton mieli ja sen sisäinen, meidän jokaisen luontaisesti omaava intuitiivinen ajattelu³¹⁶.

TIEDOSTAMATON MIELI

Tiedostamaton mieli on monipuolinen kokonaisuus erilaisia toimintoja. Lipton³¹⁷ kirjoittaa, että tiedostamattoman alitajuisen mielen toiminta on luonteeltaan refleksinomaista ja että sitä eivät ohjaa järki tai ajatukset. Lipton³¹⁸ jatkaa, että alitajuisen mielen toimintaa ohjaavat opitut käyttäytymistavat, jotka omaksumme henkilökohtaisella kokemuksella, joista teemme riippumattomia johtopäätöksiä, tai ne siirtyvät meihin geeneihin pohjautuvien vaistojen muodossa. Tiedostamaton mieli on välttämätön organismin fysiologiselle toiminnalle. Vaistot ja opitut käyttäytymistavat mahdollistavat organismin elossa pysymisen.³¹⁹ Tämä malli on voimassa silloin, mikäli organismi edustaa alempaa evoluutiotasoa, ja ei ole kykeneväinen itsereflektioon. Toisin sanoen organismi ei ole kehittynyt itsetietoiseksi, ajattelevaksi organismiksi.³²⁰ Järvilehto ja Müller³²¹ kirjoittavat, että tiedostamaton mieli voidaan jakaa kahteen erilaiseen prosessijoukkoon sen mukaan, miten ajatusprosessit ovat sinne kehittyneet. He jakavat ne lajikehityksen mukaisiin vaistoihin ja yksilökehityksen kautta hioutuneisiin intuition prosesseihin.³²²

314 Raami 2015, 32-33; Kälviäinen 2014; Sanders ja Stappers 2008

315 Raami 2015, 32-33

316 Esim. Raami 2015

317 Lipton 2018, 181

318 Lipton 2018, 180, 222

319 Lipton 2018; Järvilehto ja Müller 2012

320 Lipton 2018, 181, 221-222

321 Järvilehto ja Müller 2012

322 Järvilehto ja Müller 2012, 34-38

6.2

INTUITIO JA SEN MERKITTÄVYYS

Järvilehdon ja Müllerin³²³ mukaan intuitio tarkoittaa kykyä tehdä nopeasti erittäin vaativia päätelmiä, toimia oikein vaativassa tilanteessa ja synnyttää luovia päähänpistoja: heureka-hetkiä. Raami³²⁴ kirjoittaa, että intuitio perustuu havaintoihin ja läsnäoloon. Raami³²⁵ lisää myös, että intuitioon tulee liittää henkilökohtainen asiantuntijuus ja kokemus. Spolin³²⁶ puhuu intuitiosta tietäalueena, joka kuvaa sitä tietämystä, joka on kulttuurin, rotujen, koulutuksen, psykologian ja iän rajoitusten ulkopuolella. Hän sanoo, että rajoitamme sitä päivittäisessä elämässämme koostetulla suojamuurilla, joka koostuu tapaorientoitumisista, ennakkoluuloista, älykeskeisyydestä ja kopioimisen teoista.³²⁷ Raami³²⁸ katsoo intuitiota voitavan kuvata tietämisen tapana, joka myös hyväksyy muunlaisia intuitiotyyppejä olevaksi. Hän³²⁹ määrittelee intuition henkilökohtaiseksi ja sisäisen aistinnan muodoksi, joka tapahtuu pääasiassa henkisissä tai ruumiillisissa ulottuvuuksissa ja ihmismielen tiedostamattomissa osissa. Intuitio ei näin itsessään ole ”valmis keksitty idea” tai tyhjästä syntyvä ”oivallus”, vaan työskentelyn prosessi, joka voi johtaa lupaavaan ideaan.

Raami³³⁰ kytkee intuition tiiviisti luovuuden kontekstiin ja muotoilijoiden (suom. huom.) työskentelytapaan sisältyväksi. Hän katsoo, että useat luovien alojen työntekijät hyödyntävät työssään intuitiota joko tietoisesti tai tiedostamatta. Kälviäisen³³¹ mukaan muotoilijoille on tyypillistä kyvykkyys työskennellä divergentisti kehittämistyön alkupään epämääräisten ja hämärien ongelmien kanssa. Uudenlaisten innovaatioiden herättelyssä on korostettu jopa onnekkaan *sattumanvaraista löytämistä*. Tämän sattumanvaraisen löytämisen voidaan katsoa tarkoittavan intuitiota. Raami³³² katsoo, että muotoilussa (suom. huom.) optimaalisimman (luovimman) ratkaisun saavuttamiseksi tulee yhdistellä sekä rationaalista että intuitiivista päättelyä aina tarpeen mukaan. Intuitiivisuus mahdollistaa tiedon syntymisen ja rationaalisuus arvottaa tiedon soveltuvuuden asiayhteyteen nähden. Tietoinen, rationaalisen ajattelun mieli on olemukseltaan kuitenkin asioita loogisesti analysoiva ja epäilevä, intuitiivisia ajatuksia ennalta arvottava, eikä välttämättä aina hyväksy intuitiivisia ajatuksia otollisiksi mahdollisuuksiksi.³³³

323 Järvilehto ja Müller 2012, 36

324 Raami 2015, 37-38

325 Raami 2015, 52-55

326 Spolin 1973

327 Spolin 1973, 19

328 Raami 2015, 55

329 Raami 2015, 86

330 Raami 2015

331 Kälviäinen 2014, 36

332 Raami 2015

333 Raami 2015

Järvilehto ja Müller³³⁴ katsovat, että intuition tärkein toiminnan askel on luottaminen. Raami³³⁵ kirjoittaa, että optimaalisessa tilanteessa ihmisellä on tarpeeksi rohkeutta ja luottamusta intuitiivisten kokemusten syntymisille ja tarkkaavaisuudelle. Ennalta arvottamisen osuus tulisi näin ollen sivuuttaa ja tarjota mahdollisuus intuitiivisen oivalluksen lupaavuudelle ja sen soveltuvuusarvon todentumiselle prosessin edetessä. Raamin³³⁶ mukaan suurin osa muotoilun (suom. huom.) teknis-rationaalista malleista ei tarjoa mahdollisuutta intuitiivisuuden tukemiselle. Tämä johtaa helposti tuloksiin, jossa luovuuden arvokkainta osaa ei ole pystytty hyödyntämään prosessin tueksi. Kälviäinen³³⁷ kirjottaa, että innovaatioprosessin alkupäähän tarvitaan epämääräisyyden tilaa ja riittävästi vapautta, jotteivat ratkaisut kehittyisi liian varhain yhteen, jo ennalta osin määrättyyn suuntaan. Luottamus tiedon löytymiseen epävarmuuksista huolimatta, ehkä pitkäkestoisissakin prosesseissa³³⁸, mahdollistaa uusien totuuksien, rinnakkaisten mahdollisten rakentamisen muotoilussa.

Lupaavuuden varmentumisen käsite on esillä sekä konstruktivisessa muotoilunäkemyksessä, että improvisaation kulttuurissa. Kettunen (2013) esittää, että teknis-rationaaliset mallit eivät tarjoa mahdollisuutta lupaavuuden varmentumiselle ja hankaloittavat näin muotoiluprosessin toteutusta. Johnstone (1996) katsoo, että liika suunnittelu ja kontrolliin pyrkiminen estää todellisen lupaavan idean hyödyntämisen (löytämisen) ja pyyhkii pois improvisoinnin mahdollisuuden.

Havainto

Raamin³³⁹ mukaan intuition ja sen hyödyllisyyden ymmärrettävyyttä kuitenkin vaivaa epäselvyys sen käsitteistöstä. Intuitio-käsitteen käyttö levinnyt säännöttömästi kattamaan monenlaisia toisistaan eroavia kuvauksia, prosesseja ja tapahtumia, eikä tällä hetkellä ole olemassa yhteneväistä tietoa siitä, mistä intuitio lopulta koostuu tai miten se rakentuu.³⁴⁰ Intuition on katsottu olevan jonkinlainen mystinen ja selittymätön yllätyksellinen tapahtuma, esimerkiksi aavistus tai intentioiden enteily, jota ei voida noteerata klassisessa tieteenfilosofiassa³⁴¹. Raami³⁴² toteaa, että puuttuva sanasto ja terminologia vaikuttavat suoraan intuition fenomenologiseen uskottavuuteen.

334 Järvilehto ja Müller 2012, 38

335 Raami 2015, 45

336 Raami 2015, 101

337 Kälviäinen 2014, 36

338 Luovuuden metodologisen mallintamisen yhteydessä yhtä osiovaihetta pidetään hautomisena (incubation) (Raami 2015; Paavola ja Hakkarainen 2006; Hakala 2002). Tutkijan tai ongelman ratkaisijan mieleen syntyy epäselviä aavistuksia tai ajatuksia erilaisista yhteyksistä tutkimuksen teon ja ongelman selvittelyn yhteydessä. Aavistukset tai ajatukset tuntuvat epämääräisesti kytkeytyvän ratkaistavan asian kontekstiin, tai vaihtoehtoisesti ne kytkeytyvät siihen selkeämmin, mutta niiden todennettavasta yhteydestä tai merkityksestä ei vielä osata selittää. Aavistuksia tai ajatuksia sulatellaan ja prosessoidaan mielessä pitkäaikaisesti. Tavoitteena on saada kehitettyä kaikkia osatekijöitä yhdistävä ymmärrys tai teoria ratkaistavasta asiasta.

339 Raami 2015

340 Raami 2015, 21-22, 25, 44-51

341 Raami 2015; Paavola ja Hakkarainen 2006; Hakala 2002

342 Raami 2015, 89

Samassa suhteessa poikkeavan tietämyksen mallin (intuition) ymmärtämättömyys vaikuttaa myös kattavasti negatiivislähtöiseen suhtautumiseen luovuutta kohtaan³⁴³. Paavola ja Hakkarainen³⁴⁴ katsovat tämän (keksimisen ja luovuuden) vieroksumisen pohjautuvan vanhaan jaotteluun keksimisen ja oikeuttamisen välillä ja oikeuttamisen kontekstin suosimiseen sen todennettavuuteen perustuen. Oikeuttamisen konteksti tarkoittaa sitä tapaa, jolla tieteelliset väitteet perustellaan mahdollisimman pitävästi. Keksimisen kontekstilla taas tarkoitetaan sitä tapaa, jolla näihin väitteisiin on päädytty varsinaisen toiminnan tasolla.³⁴⁵ Tiedon luomisen osuus ja sen sisäiset tapahtumat nähdään toissijaisina, koska niitä pidetään haastavasti todennettavina. Ihmislähtöisyyden merkityksellisyttä ei kuitenkaan voida sivuuttaa, sillä yksilö on osa koko ajatteluprosessin vuorovaikutteista kokonaisuutta.

6.2.1

ASIAYHTEYKSIEN KESKELLÄ

Intuition voidaan siis katsoa kytkeytyvän niin luovuuden kontekstiin kuin tiedon tuottamisen prosessiin. Sanders ja Stappers³⁴⁶ katsovat, että erityisesti muotoiluprosessin alkupäässä tarvitaan poikkeuksellisia ymmärryksen synnyttämisen (ts. tiedon keräämisen) menetelmiä. Raamin³⁴⁷ kanta intuitiosta tietämisen tapana tukee muotoiluprosessia sen alkuvaiheen ymmärryksen synnyttämisessä. Paavola ja Hakkarainen³⁴⁸ katsovat, että intuitio toimii tiedon rakentamisen välineenä abduktiivisessa ajattelussa³⁴⁹. Asiantuntijuus kytkeytyy intuitioon niin Raamin³⁵⁰ kuin Paavolan ja Hakkaraisenkin³⁵¹ mukaan. Kokemus ja kokeneisuus (asiantuntijuus) ovat taas merkityksellisiä intuition prosessissa. Asiantuntijuuden kollektiivisen näkökulman mukaan kokemuksellisuus on ensiarvoisen tärkeää koko asiantuntijuuden syntymiselle³⁵². Kokemuksellisuus taas katsottiin intuition merkittäväksi osaksi³⁵³.

Intuitio linkittyy myös konstruktivisuuden kulttuuriin. Konstruktivisen oppimisen näkökulman mukaan yksilön kokemukset ovat oleellinen osa rakentavaa oppimis- ja toimintakulttuuria³⁵⁴. Konstruktivisessa oppimisen näkökulmassa aiempien kokemusten ja tietojen katsotaan ohjailevan havaintojemme tekoa³⁵⁵. Muotoiluprosessin voitiin katsoa olevan konstruktivinen, itseään rakentava oppimisen prosessi.

343 Raami 2015; Paavola ja Hakkarainen 2006; Hakala 2002

344 Paavola ja Hakkarainen 2006

345 Paavola ja Hakkarainen 2006, 268-269

346 Sanders ja Stappers 2008

347 Raami 2015

348 Paavola ja Hakkarainen 2006

349 Katso luku 4.2.1 Ajatteleva muotoilija

350 Raami 2015, 52-55

351 Paavola ja Hakkarainen 2006

352 Katso luku 5.3 Osallistava muotoilu

353 Raami 2015

354 Katso luku 3.1 Improvisaatio oppimisen ja tiedonkerryttämisen prosessina

355 UEF

Muotoiluprosessissa kokemuksien voidaan katsoa olevan merkityksellisiä tiedon luojalle ja niiden olevan olennainen osa tutkimuksellista katsantokantaa³⁵⁶, kun tietoa kerätään ja tuotetaan tarpeellisia tulkintoja prosessin tukemiseksi. Yhteneväisyyksiä on siis suuntaan ja toiseen.

Edellä esitettiin, että intuition tärkein toiminnan askel on luottaminen³⁵⁷. Esitettiin myös, että intuitiivisen ajatuksen ennalta arvottamisen sivuuttaminen on ratkaisevaa, jotta intuitiivinen ajatus voidaan todistaa hyödylliseksi. Tähän voi kulua prosessissa aikaa. Nämä molemmat ovat elementtejä, jotka liittyvät myös improvisaation kontekstiin. Luottamus on vahvasti läsnä improvisaation toteutumassa. Improvisoitaessa tuetaan ja tukeudutaan ympäristöön (esim. toiseen henkilöön) hyvinkin kokonaisvaltaisesti ja luotetaan siihen, että yhteisesti tuotetut tiedot ja ideat kantavat toimintaa eteenpäin. Ilman luottamusta improvisatorinen toiminta ei ole mahdollista. Kuitenkin intuitiivisen ajatuksen jälkikäteiselle arvottamiselle on improvisaation yhteydessä hyvin vähän aikaa. Intuition ja luovuuden (improvisaation) yhteyttä tutkinut Julia Petäjä³⁵⁸ kirjoittaakin, että tällöin myös analyysin jälkeiselle epäilylle³⁵⁹ on tilaa hyvin vähän ja näin intuitio voi mahdollisesti todentua helpommin improvisaatiossa.³⁶⁰ Petäjä toteaa, että improvisaatio ajallisesti läpielävänä kokemuksena vaatii muista ongelmanratkaisusetelmistä poikkeavaa analyysia intuition luotettavuudesta³⁶¹. Tämän puolesta on katsottavissa, että intuitio osana improvisaatiota soveltuisi tiedon tuottamisen kanavaksi.

Intuition katsotaan olevan osa luovuutta³⁶². Luovuudesta puhutaan mm. yksilön sisäisenä synnynnäisenä taitona, kykynä tai lahjakkuutena, jota toisilla luontaisesti on ja toisilla ei³⁶³. Spolin³⁶⁴ kirjoittaa, että opimme kokemuksen ja kokemisen kautta, ja että lahjakkuudella tai lahjattomuudella on tässä yhteydessä erittäin vähän tekemistä. Todellista oppimista (lahjakkuutta) voi Spolinin³⁶⁵ mukaan tapahtua vain, kun oivallus (intuitiivinen oivallus) tapahtuu itsenäisesti yksilön omassa päässä. Spolin kehottaa kyseenalaistamaan lahjakkuuden käsitteen olemassa olevana yksilöllisenä taitona. Hän kirjoittaa, että lahjakkuuden ilmenemisen voidaan katsoa olevan vain tilanteessa elämistä, yksilöllisen kokemuksenkykymme korkeampi aste. Näin ajatellen

Muotoiluprosessin katsotaan olevan konstruktivinen, itseään rakentava oppimisprosessi, jonka oleellisia vaikuttimia ovat yksilön kokemukset.

Asiantuntijuuden katsotaan karttuvan kokemuksen hetkellä ja asiantuntijuus voitiin nähdä luovuuden ilmentymänä.

Havainto

356 Viitataan tässä yhteydessä empiirisen tutkimuksen painotukseen.

357 Järvilehto ja Müller 2012, 38

358 Petäjä (2017) käsittelee maisterintutkielmassaan intuitiota luovassa prosessissa improvisaation yhteyksissä.

359 Tässä viitataan rationaalisen mielen puoleen ja sen analyttiseen ja epäilevään olemukseen. Rationaalinen mieli arvottaa intuitiivisen ajatuksen soveltuvuuden sen syntymisen jälkeen.

360 Petäjä 2017, 32

361 Petäjä 2017, 32-33

362 Raami 2015

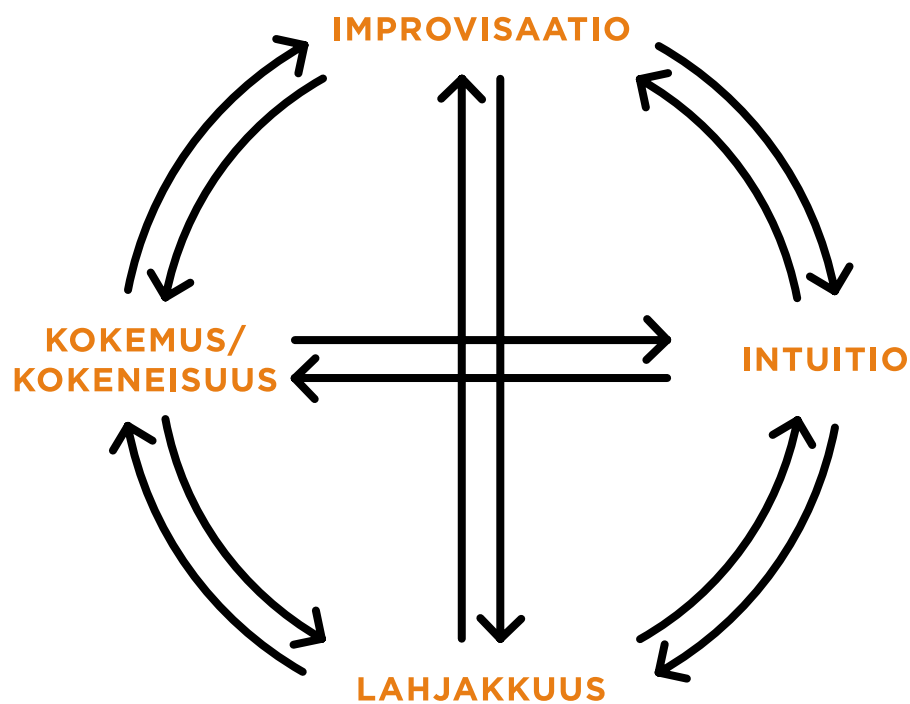
363 Esim. Lipton 2018

364 Spolin 1973, 3

365 Spolin 1973, 3-4

yksilön ”lahjakkuutta” voidaan kartuttaa lisäämällä yksilön kyvykkyyttä itse kokemiselle.³⁶⁶ Tämä on juuri se, mitä improvisaatio on ja opettaa, esteettömämpää kokemisen taitoa. Spolin³⁶⁷ kirjoittaa kokemisen olevan tunkeutumista ympäristöön, autenttista yhteiseloä sen kanssa. Tällöin läsnä on älyllinen, fyysinen sekä tärkein, intuitiivinen taso³⁶⁸. Raami³⁶⁹ katsoo, että luovaksi katsottua tietotapaa (intuitiota) on myös mahdollista harjoittaa ja näin ollen kehittää (yksilön) ”lahjakkuutta” monipuolisemmaksi.

Edellä esitettiin, että improvisoinnin yhtenä oleellisena ominaisuutena on intuitiivinen toiminta³⁷⁰. Esitettiin myös, että intuition oleellisena osana on kokemus ja kokeneisuus (asiantuntijuus)³⁷¹. Intuitiivisuuden harjoittaminen mahdollistaa avoimemman improvisoinnin ja improvisointi laajemman kokemisen (intuitiivisen) tason. Tämän perusteella voidaan katsoa, että improvisoinnin harjoittaminen edistää lahjakkuutta, luovuuskykyä. Lopputulemana voidaan todeta, että jos muotoilutoiminnan oleellisena osana on luovuus, muotoilu voi (ainakin luovuuden osalta) hyvinkin hyötyä improvisatorisesta toiminnasta.

Kuvio 10. Ilmiöiden koherenttinen vaikutussuhde.

366 Spolin 1973, 3-4

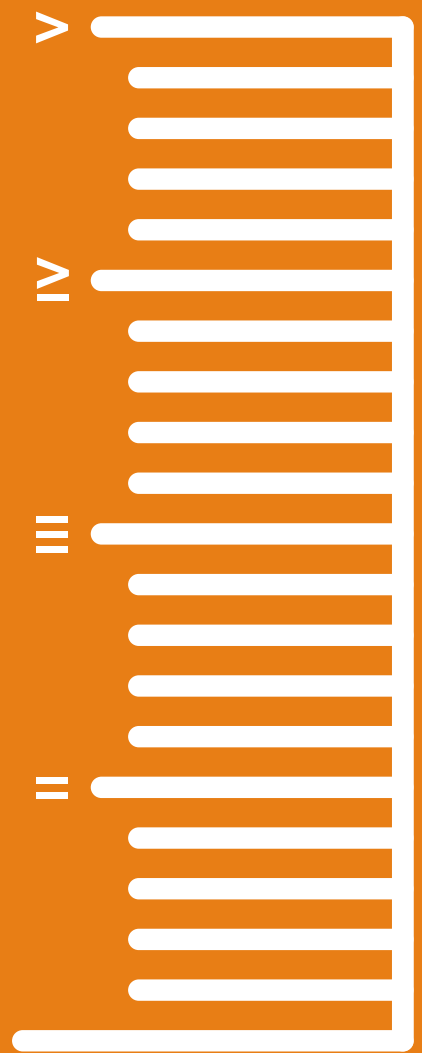
367 Spolin 1973, 3

368 Spolin 1973, 3

369 Raami 2015

370 Spolin 1973

371 Raami 2015, 52-55

7

POHDINTA: RAKENTUNEET TULKINNAT

Improvisaation hyödyllisyyksiä voidaan verrata muotoiluun ja muotoilun tiedonkeruullisiin yhteyksiin useammalta eri näkökulmalta. Lisäksi sen rakenteelliset menetelmällisyydet ovat verrattavissa muotoilun toiminnallisuuteen. Improvisaatio voidaan katsoa muotoilussa hyödylliseksi niin vuorovaikutustaitojen kehittämässä kuin kollektiivisuuden tilan luomisessa. Lisäksi improvisaation voidaan nähdä kasvattavan kollektiivisia kyvykkyksiä ja ideoinnin edistämistä. Yksilön kannalta improvisaatio näyttäytyy hyödyllisenä niin yksilön ammatillisen kehittämisen näkökulmalta kuin henkilökohtaisen kyvykkyyskehittämisen osalta. Improvisaation rakenteessa ja sen harjoitusteknisissä sisällöissä taas on nähtävissä samankaltaisuuksia kuin muotoiluprosessin eri näkökulmissa. Käyn seuraavana läpi näitä tuotettuja tulkintoja jakamalla ne karkeasti kolmeen eri kategoriaan. Kategorisointia ei tule pitää ominaisuuksien erotteluna. Ominaisuudet kietoutuvat tiiviisti toisiinsa monesta eri suunnasta tukien toisiaan ja mahdollistamalla toistensa esiintyvyyttä. Kategorisointi on tarkoitettu tulkintojen helpomman ymmärrettävyyden esiin tuomisen kanavaksi.

KOLLEKTIIVINEN TILA JA VUOROVAIKUTUSTAITOT

Muotoilussa vuorovaikutustaidot korostuvat muotoilun sosiaalisessa näkökulmassa. Muotoilu voidaan katsoa kollektiiviseksi keskusteluksi, vuorovaikutteiseksi tiedonkeruulliseksi toiminnaksi eri toimijoiden kesken. Osallistava muotoilu yhdistää muotoiluprosessissa sitä koskettavat eri sidosryhmät. Jotta epäselvästä ja tutkimusta vaativasta prosessista saataisiin hyötykäyttöön koko sen kapasiteetti, tarvitaan kollektiivista lähtökohtaisuutta. Kompleksisten ongelmien tarkastelu ja niiden kartoittaminen edellyttää toimintakulttuurilta yhteiskehittelyn menetelmällisyyttä³⁷². Tällaisen toimintakulttuurin luominen vaatii perustuksikseen turvallisen ympäristön, jossa on lupa virheellisille kokeiluille ja vallitseva luottamus osallistujien kesken. Improvisaatio mahdollistaa ideologisilta lähtökohdiltaan tällaisen kulttuurin syntyä.

Improvisaatiossa korostuvat vuorovaikutustaitojen merkityksellisyys ja niiden samanaikainen kehittyminen. Improvisaatiossa toiminta tapahtuu vuorovaikutteisessa suhteessa ympäristön kanssa. Tarjouksien jatkuva aktiivinen vaihto ja niihin reagointi tapahtuvat tiiviissä intensiivisessä suhteessa. Menetelmällisyys perustuu periaatteiden noudattamiseen, joka mahdollistaa toiminnan jatkuvuuden. Periaatteiden sisäistäminen luo yhteisön sisälle toimintakulttuurisen ”tilan”. Periaatteiden sisäistäminen luo yhteisölle turvallisen ympäristön, jossa pystytään luottamaan ja tukeutumaan toisiin ja takaamaan toiminnan jatkuvuus. Tällainen improvisaation ideologinen toimintakulttuuri hyväksyvistä ja kasvattavasta toiminnasta opettaa toiminnallaan vuorovaikutustaitoja.

³⁷² Sanders ja Stappers 2008

Erityisesti soveltava improvisaatio (applied improvisation) kehittää parempia ryhmä- ja vuorovaikutustaitoja kartuttaen samalla yksilön henkilökohtaisia (työ)elämä- ja toimintataitoja³⁷³. Applied Improvisation Network -yhteisön mukaan improvisaatio opettaa anteliaisuutta, yhteistyötä, luottamusta ja kokeilullista toimintakulttuuria. Näiden taitojen omaksuminen vähentää suorituspainaisia ahdistustiloja ja vapauttaa käyttöön luovuuden koko potentiaalisuuden.³⁷⁴ Improvisaation hyödyt on huomioitu juurikin erityisesti osallistavuuteen perustuvan toiminnan osalta ja soveltavaa improvisaatiota ja sen hyötyjä on viime vuosina tutkittu ahkerasti. Esimerkiksi Google Scholar -hakupalvelu antaa Applied Improvisation -hakusanalle noin 139 000 hakutulosta³⁷⁵. Improvisaation nähdäänkin soveltuvan kaikilla yhteiskunnallisilla toimialueilla hyödynnettäväksi kouluttavaksi toiminnaksi. Improvisaation (erityisesti soveltavan improvisaation) menetelmiä kehitetään jatkuvasti globaalissa perspektiivissä kokeilevaa toimintakulttuuria noudattaen ja edelleen kollektiivisia suhteita edistäen.³⁷⁶

Kollektiivisuus hyödyttää muotoilua ja improvisaatio edistää kollektiivisuutta luomalla turvallista vuorovaikutteista ilmapiiiriä. Tietojen jakaminen, niistä keskustelu ja lupa yhteiselle rakentamiselle perustuvat luottamukselle ja kokeilujen sallimiselle. Luottamus ja kokeilut ovat merkittävässä asemassa tiedon keräämisen kannalta. Luottamus tiedon löytymiseen vaeltelevien tutkimusreittien ja eri väylien kartoittamisen aikana edesauttaa vaihtoehtoisten mahdollisuuksien luomista. Kollektiivisesti on mahdollista kerätä tietoa laajemmilla ulottuvuuksilla, kuin mitä yksilölähtöisesti olisi mahdollista tuottaa. Improvisaatio mahdollistaa nopean ideoinnin sekä uusien näkökulmien esiin tuomisen. 'Moka on lahja' -lähtöinen ajattelu tukee tietoa keräävää ja ideoivaa toimintakulttuuria, mikä on tie uusien rinnakkaisten mahdollisten rakentamiselle. Muuttujien varassa tapahtuva eteneminen luo uusia näkökulmia ja tuo ilmi ideoita, joita ei muuten olisi tiedetty mahdollisiksi. Tämä muuttujiin perustuva menetelmällisyys pätee myös muotoiluun. Kompleksiset ongelmat ulottuvat usein laajalle alalle ja pitävät sisällään paljon vaikuttimia (muuttujia). Ratkaisujen kehittäminen vaatii tällöin vaikuttimien huomioimista ja niiden yhteen sovittamista. Muotoiluprosessia toteutetaan siis niiden varassa ja niihin pohjautuen.

LUOVUUS JA ASIANTUNTIJUUS

Muotoilussa korostetaan luovuudellisia taitoja. Luovuuskyky voidaan nähdä tilannehetkessä kehittyvänä asiantuntijuutena edellä esitetyn Paavola ja Hakkaraisen³⁷⁷ näkemyksen mukaan. Asiantuntijuus kasvaa prosessoinnin edetessä käsi kädessä prosessoinnin kanssa. Asiantuntijuuden rakentuminen toiminnan aikana realisoituu toiminnan hetkessä intuitiivisesti, jonka pohjana on yksilön kokemuserusta.³⁷⁸ Yhdistelemällä kokemuserusteista tietämystä nykyhetken tilanteisiin muotoilija voi

373 Esim. Routarinne 2005

374 AIN

375 Google Scholar > Applied Improvisation. Haku tehty 2020-4-18.

376 AIN; McGovern 2018

377 Paavola ja Hakkarainen 2006

378 Paavola ja Hakkarainen 2006, 277

luoda uusia etenemisen mahdollisuuksia. Tämä ” tapahtuma ” voidaan nähdä luovuutena, joka on siis katsottavissa asiantuntijuudeksi. Jos asiantuntijuuden katsotaan rakentuvan reaaliajassa, kuten Paavola ja Hakkarainen³⁷⁹ katsovat, asiantuntijuudeksi voidaan laskea myös taito kokea asioita. Tässä ilmenee Spolin³⁸⁰ näkemys improvisaatiosta ja sen lahjakkuuden (luovuuden) käsityksestä. Yksilön luovuuskyky kehittyi kokemuksen taidolla, tunkeutumalla holistisesti ympäristöön ja elämällä intuitiivisesti hetkessä. Antautumalla autenttisesti hetkeen yksilö on avoin oppimiselle. Hyödyntämällä hetkessä kokeneisuutta yksilön lahjakkuus (luovuus) ilmenee kokemuksen hetkessä, intuitiivisesti.³⁸¹ Tämän perusteella improvisaatio hyödyttää muotoilua sen asiantuntijuuden, ts. luovuuden kannalta.

Menneeseen kokemuserustaan pohjautuvaa ja tilannehetkessä rakentuvaa asiantuntijuutta voidaan verrata myös improvisaation menetelmällisyyteen. Johnstone³⁸² katsoo, että improvisoijan tulee edetä ikään kuin takaperin. Improvisaation eteneminen tapahtuu nojaten menneeseen toimintaan, jonka silloisia tilanteita (antimaterioita) voidaan tilannetarpeen mukaan liittää osaksi tulevaisuuden toimintaan.³⁸³ Improvisoinnin hetkessä menneet tapahtumat voivat assosioitua uudeksi tulevaisuuden ”ideaksi”, joka sisällytetään mukaan toimintaan. Näin syntyy uusia tilanteita, nykyhetken todellisuuksia, jotka toimivat taas syötteinä uusille ideoille. Improvisoija kerää ympäristöstään jatkuvasti tietoa, jotka ovat materiaalia todellisuuksien luomiselle.

Sama asetelma on nähtävissä muotoilussa. Muotoilija on kerryttänyt kokemuksillaan antimateriaa, joka voi tulevaisuudessa muotoutua konkreettiseksi hyödynnettäväksi materiaksi. Antimaterian kattaa kokemuksellisesti muotoutuneen tietoisien ja tiedostamattoman osaamisen. Muotoilijan keräävät antimateriat yhdistyvät toiminnan hetken tilanteeseen luoden uusia näkökulmia ja tarjoten näin uuden tiedon muotoiluprosessin tueksi. Antimaterioiden jatkuva hyödyntäminen ja yhdistely laajentaa vaihtoehtoisten mahdollisuuksien tuottamista muotoiluprosessin tueksi, totuusmahdollisuudet siis kasvavat. Muotoilijan havaitessa lupaavan mahdollisuuden hän voi päättää olla tarttumatta siihen tai hyödyntää kyseisen mahdollisuuden. Molemmat ovat vaikuttimia ja väyliä jollekin uudelle totuudelle. Vaikuttimien kasvaessa lisääntyvät myös uusien yhdistelmien mahdollisuudet, rinnakkaisten mahdollisten rakentaminen. Muotoilun konstruktivisen näkökulman mukaan totuudet ovat muuttuvia ja tilannehetkessä rakennettavia. Improvisaatio elää rakentuvassa todellisuuden hetkessä. Asiantuntijuus, ts. luovuus, on sekä muotoilussa että improvisaatiossa tilannehetkessä rakentuvasti ilmentyvä.

379 Paavola ja Hakkarainen 2006

380 Spolin 1973

381 Spolin 1973

382 Johnstone 1996

383 Johnstone 1996, 116

IDEOLOGISET, RAKENTEELLISET SEKÄ MENETELMÄLLISET VASTAAVUUDET JA HYÖDYT

Improvisaation voidaan katsoa olevan muotoilussa läsnä jo ideologisella tasolla. Muotoiluajattelu kysyy ”Mitä jos...” tuottamalla toiminnallaan vaihtoehtoisia ratkaisumalleja. Samalla lailla improvisaatio kysyy saman kysymyksen pitämällä vaihtoehtojen mahdollisuudet avoimina. Muotoiluajattelulla luodaan käsiteltäville asioille (ongelmille) ratkaisumalleja, jotka eivät ole pelkän rationaalisuuden avulla tuotettavissa³⁸⁴. Tuotettavat ratkaisut ovat loogisuudesta poikkeavia ja näin ollen ne voidaan nähdä odottamattomina. Ratkaisun tuottamisen tapa vaatii ennalta arvottamisen sivuuttamista ja sensuurivapaata ajattelutyöskentelyä, jotta poikkeavia vaihtoehtoja voidaan tuottaa.

Improvisaatiossa oleellisena on ajatus totuuksien (ratkaisujen) vaihtelevista mahdollisuuksista; ”jos tämä on totta niin mikä muu on totta?”. Totuutta luodaan hakemalla siihen merkityksiä eri aikakäsityksistä. Hetkessä elämisellä ja ympäristöä havainnoimalla (eli tietoa keräämällä) totuutta ja vaihtoehtoja rakennetaan. Ennalta-arvottamisen sivuuttaminen on edellytyksenä improvisaation toimivuudelle. Tarpeisiin (ongelmiin) vastataan spontaanisti, joka saattaa näyttää yllätykselliseltä, mutta perustuu vaikuttimien ehdottomaan hyväksymiseen. Toiminta ei onnistu, mikäli syntyneitä ajatuksia rajoitetaan³⁸⁵. Hyväksyvä havainnoiva toiminta voi ja todennäköisesti johtaakin yllätyksellisiin vaihtoehtoihin ratkaisuihin.

Sensuurivapaan ajattelun voidaan katsoakin olevan muotoilun ja improvisaation merkityksellisin pääoma. Heinonen³⁸⁶ on lausunut kirjoituksessaan seuraavasti: ”Muotoiluajatteluun altistuva altistaa samalla itsensä muutokselle. Silloin jokainen joutuu ratkaisemaan, elääkö muodollisessa varmuudessa tietäen, että asioiden nykyinen tona ei ole kestävä, vai uskaltautuuko epävarmuuden tilaan kuitenkin tietäen, että näin synnytetään kestäviä ratkaisuja.” Tässä yhdistyy hyvinkin pitkälle kaikki se ajattelu ja toiminnallisuus, mitä improvisaatiokin pitää sisällään.

Muotoilu voidaan katsoa itseään rakentavaksi prosessiksi konstruktiiivisen näkemyksen mukaisesti. Konstruktiiivisessä näkemyksessä muotoilu nähdään reflektiivisenä toimintana, jossa muotoilija konstruoi todellisuutensa³⁸⁷³⁸⁸. Konstruktiiivisessä näkemyksessä todellisuudet ovat muuttuvia, rakennettavissa. Todellisuus on ihmisten välisissä sosiaalisissa prosesseissa merkitysten avulla konstruoituvaa³⁸⁹. Tieto nähdään muuttuvana ja sosiaalisesti rakentuvana aina kyseisen tilanteen mukaan. Tietoa rakennetaan vuorovaikutteisesti toiminnan hetkessä luomalla näin muuttuvia todellisuuksia.

384 Raami 2015

385 Katso luku 2.3 Improvisaation periaatteet

386 Heinonen 2014, 7-8

387 Kettunen 2013, 30

388 Kettunen (2013) käyttää termistä muotoa konstruktionistinen.

389 Löytönen 2004, 71

Tämä näkökulma on verrattavissa improvisaatioon. Vuorovaikutteinen yhteys ympäristön ja improvisoijan välillä rakentaa yhteistä ymmärrystä tulkinnan ja toiminnan, interaktiivisen keskustelun välityksellä. Jatkuvasti rakentuvassa regeneroituvassa tapahtumassa reflektoidaan sisäistä ymmärrystä ulospäin. Toteumatekijän (1) sisältämät *jonkin tulkinta* (1A) ja *jonkin tapahtuma* (1B) toteutuvat yhtäaikaaisesti aikatekijä (2) ulottuvuudessa keskustellen, rakentaen tietoa ja toimintaa. Jonkin tulkinta (1A) sisältää yksilön mielensisäisen tulkinnan käsillä olevasta asiasta. Jonkin tapahtuma (1B) taas käsittää tapahtuman, joka näyttäytyy ulospäin ilmaistuna konkretiana. Jonkin tulkinta (1A) voidaan katsoa merkityksellistämisen prosessiksi, jossa selitetään ja selkiytetään jonkun asian subjektiivista tai intersubjektiivista merkitystä³⁹⁰. Jonkin tapahtuma (1B) voidaan taas nähdä sisäisen tiedon ilmaisuna ulospäin. Toiminta on katsottavissa reflektioksi muotoilun konstruktivisen näkemyksen mukaisesti. Tämän pohjalta improvisaatio voidaan nähdä muotoilullisena harmonisena toimintana, muotoiluna. Muotoilu voidaan katsoa kuitenkin enemmän tavoitteelliseksi. Pyrkimyksenä on tuottaa sosiaalinen yhteisymmärrys siitä, mitä lopulta ollaan muotoilemassa, kuten Sandersin ja Stappersin³⁹¹ muotoiluprosessin alkupään kuvauksessa on nähtävissä. Improvisaatiossa puolestaan yhteisymmärrys, konsensus, on koko prosessin aikana läsnä oleva, improvisoinnin mahdollistava periaate. Tämän perusteella, vaikka rakentamisen aspekti on läsnä molemmissa aihepiireissä (muotoilu ja improvisaatio), niillä on sisäisiä eroavaisuuksia keskenään.

Myös itse rakenteellisen tekemisen puolelta kulttuureilla on vastaavuuksia keskenään. Muotoiluprosessissa muotoilija tuottaa toimintaa, muotoilee toiminnan hetkellä ottaen huomioon muotoiltavan kohteen tulevaisuuden tarpeet ja hyödyntäen toiminnassaan kokemuserustaansa. Improvisaation toteuman kuvauksessa improvisatorista toimintaa tuotetaan suhteuttaen sitä jatkuvasti menneisyyden tapahtumiin (kokemuserustaan), nykyhetken toimintaan ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin³⁹². Systemit muistuttavat merkittävästi toisiaan. Mahdollisesti improvisaatiota voidaan pitää lähtökohtaisena periaateena, jonka toimintaperusteisuuteen nojaten muotoilija toimii ja muotoiltavaa kohdetta muotoillaan konstruktivisesti intuitiivisesti hyödyntäen. Tämän näkemyksen todentaminen vaatii kuitenkin vahvempia todistuksia taustalleen.

Olen harrastustoiminnassani törmännyt useaan otteeseen tilanteeseen, jossa jokin toteutettava harjoitus tai tekniikka muistuttaa muotoiluprosessia tai sen menetelmiä. Havainnot ovat tukeneet oman näkökannan muodostumista ja muotoutuneet myöhemmin merkittäviksi vaikuttimiksi tutkimuksen työstön tueksi. Katsonkin improvisaation menetelmien voivan tukea muotoilua sen tiedonkeruullisissa tarpeissa ja luomisen prosesseissa.

Improvisaation harjoituksia ja tekniikoita on olemassa lukuisia. Harjoitusten ja tekniikoiden tavoitteellisuudet ovat vaihtelevia, ja niitä voidaan myös soveltaa ja sekoittaa keskenään toistensa

390 Tieteen termipankki > Tulkinta [viitattu 2020-5-9]. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Semiotiikka:tulkinta>

391 Sanders ja Stappers 2008

392 Katso luku 3.2 Yksilö osana aikaa ja rakentavuutta

tueksi. Harjoituksien ja tekniikoiden valinta tilanteeseen on riippuvainen aina sen mukaan, mitä tilanteessa on tarkoituksena tehdä tai saavuttaa. Ne ovat myös käypiä hyödynnettäviä harjoituksien lisäksi esityksellisissä yhteyksissä. Alla olevat tekniikkaharjoituksien kuvaukset ovat harjoituksia, joita olen itse suorittanut improvisaatioharrastuksen yhteyksissä. Olen nostanut tähän nähtäville kaksi harjoitusesimerkkiä, joiden katson erityisesti menetelmällisyyksiltään vertautuvan muotoiluun.

Esimerkki 1

Improvisaation yksi lämmittelytekniikkana käytettävä improvisaatioharjoitus on *Olen puu*.

Harjoituksessa tarkoituksena on tuottaa kollektiivisesti tulos, joka rakentuu assosioidusti muiden ideoista inspiroituen ja tähän oma idea mukaan liittäen. Alla oleva harjoituksen kuvaus pohjautuu Improaapisen³⁹³ kuvaukseen, jota olen muokannut omien kokemuksieni mukaan:

- Improvisoijat asettuvat ringiin.
- Päätetään, kuinka monta improvisoijaa kuvaan liittyä mukaan, esim. kolme.
- Yksi improvisoijista aloittaa harjoituksen siirtymällä ringin keskelle esittämään miimisesti puuta ja julistamalla "Olen puu!" (Aloitus voi tapahtua myös muulla virkkeellä, esim. "Olen alusta ohjaava astronautti!")
- Tämän jälkeen kuka tahansa muu improvisoija voi tulla täydentämään kuvaa esim. asettumalla omenaksi puun kylkeen ja sanomalla "Olen omena!"
- Kuvaa tulee täydentämään vielä kolmas improvisoija, esim. istumalla omenan alle sanoen "Olen Isaac Newton!"
- Kolmannen pelaajan jälkeen kuva on valmis ja kuvan aloittaja (ensimmäinen improvisoija) valitsee, mikä kuvaan liitetystä elementistä jää sanomalla esim. "Omena jää!"
- Kaksi muuta improvisoijaa poistuvat kuvasta ja jäänyt elementti toistaa: "Olen omena!" ja kuvan luonti alkaa alusta.

Harjoituksessa on nähtävissä yhteneväisyyksiä muotoilun kollektiiviseen (co-creation) puoleen. Totuutta tuotetaan ja luodaan yhdessä rakentamalla toisten päälle. Edellä esitetty idea tarjoaa seuraavalla syötteen, joka assosioituu subjektiiviseksi uudeksi ideaksi, joka liitetään mukaan kokonaisuuteen. Toinen improvisoija (muotoilija) jatkaa työstöä siitä, mihin aloittaja jäi ja lopputuloksena syntyy "jotain", jota ei osattu ennalta tietää. Toisten päälle assosioidusti rakentaen tuo samalla ilmi niitä muotoiluprosessissa huomioon otettavia leveysasteita, johon lähtökohdan ilmiön vaikutuspiirit ulottuvat. Tämän puolesta saadaan arvokasta tietoa siitä, miten muotoilun kohteena oleva kohde määrittyy. Totuus rakentuu toiminnan hetkessä vaikuttimien perusteella.

³⁹³ Improaapinen 2020 > Olen puu [viitattu 2020-5-10]. Saatavissa: <https://improaapinen.fi/olen-puu/>

Esimerkki 2

Toinen kuvaamani improvisaation harjoitus on *Valehtelevat professorit*. Myös tässä harjoituksessa pyritään kollektiivisesti toimimalla luomaan jonkinlainen tulos rakentamalla toisten ideoiden päälle. Harjoituksen seuraava kuvaus pohjautuu Lautamon³⁹⁴ esittämään kuvaukseen, jota olen muokannut omien kokemuksieni mukaan:

- Improvisoijat kerääntyvät ringiin.
- Ringin keskelle asetetaan pussi, johon on kerätty ennalta erilaisia esineitä. Pussin sisältö pyritään koostamaan esineistä, joista ei ole selkeästi erotettavissa, mihin käyttöön ne on tarkoitettu.
- Yksi improvisoija ottaa pussista yhden esineen ja määrittelee sille nimen.
- Seuraava improvisoija astuu mukaan ja keksii esineelle tarkoituksen tai tekniset käyttötiedot.
- Kolmas improvisoija astuu mukaan ja määrittelee esineen käyttöympäristön.

Harjoituksen menetelmällisyyttä voidaan verrata muotoilussa konseptointiin. Muotoiluprosessin ideointivaiheessa syntyneiden ideoiden parhaita puolia sisällytetään toisiinsa kehittämällä niistä konsepteja. Kyseisessä harjoituksessa näitä aiemmin tuotettuja konseptiaihioita ei tietenkään ole olemassa. Aiempien konseptien parhaat piirteet kuvastavat harjoituksessa jokaisen improvisoijan kokonaisuuteen lisäämiä elementtejä. Lopputuloksena syntyy yhteisesti luotu tuotekonsepti. Harjoitus tuottaa nopealla tahdilla konsepteja muotoiluprosessin jatkoa varten. Harjoituksessa konsepteja on mahdollista tuottaa ilman arvottamista, ennakoivaa valikoivuutta, joka voi rajoittaa konseptien kehittämistä. Tarjoamalla aikaa ennakoivalle idean arvioimiselle, eri piirteiden paremmuuksien vertailulle, ei välttämättä saada tuotua esiin kaikkia niitä lupaavia mahdollisuuksia, joita konseptoinnissa olisi mahdollista luoda. Kyseinen harjoitus tarjoaa tälle uhalle avun.

Improvisaatiota voidaan katsoa jo hyödynnettäväksi muotoilussa muotoilun erilaisten menetelmien sisällä. Esimerkiksi edellä esitetyssä simulaatioissa tutkitaan käyttäjän toimintaa tuotteen tai palvelun käytön yhteydessä. Käyttäjän on tarkoitus kulkea tilassa ja käyttää tuotetta tai palvelua ilman sen tarkempia ennakkosuunnitelmia, toimien *spontaanisti improvisoiden*, jotta todelliset tarpeet tuotteen tai palvelun suhteen saadaan selville. Myös pelillistämisessä voidaan toimia suunnittelematta, rakentaen peli lähtökohtaisesti mukautuvaksi, jotta konflikteja tuotteen tai palvelun käytöstä saadaan tuotua näkyväksi. Tällöin pelin kulku voidaan katsoa improvisatorisesti eteneväksi.

³⁹⁴ Lautamo 2014, 24

Simulaatioita voidaan verrata improvisaatiota hyödyntävään Forum-teatteriin (tunnetaan myös sorrettujen teatterina). Forum-teatteri on osallistava sovelletun teatterin muoto, menetelmällinen "esitys", joka keskittyy useimmin ongelmiin, joita ihmiset saattavat kohdata erilaisissa yhteisöissä. Esitykseen osallistuvat tällöin kaikki ongelmaa koskettavien sidosryhmien edustajat. Prosessissa pyritään havainnollistamaan ongelmaan liittyvien sidosryhmien eroavia näkökulmia ja toimintatapoja, ja näin tuottaa ymmärrystä ongelmaa kohtaan. Ratkaisumallin luominen helpottuu ja näkökulmien todentamisen myötä voidaan parantaa asianomaisten vuorovaikutuksellisia suhteita. Menetelmän rakenne etenee joko osaltansa tai kokonaisuudessaan improvisoiden, sillä esityksen etenemisen yhteydessä ilmaantuneita, ongelmaan kytkeytyviä vaikuttimia ei voida tietää ennalta. Ongelmaa tutkitaan kollektiivisesti vuorovaikutteisella keskustelulla, havainnoinnilla ja toiminnalla. (Rajaniemi 2009.)

Forum-teatterin menetelmällisyys onkin käytössä esimerkiksi palvelumuotoilun ja käyttäjäkeskeisen muotoilun (user-centered design) saralla (esim. TISDD; Punkari 2017; Brandt ja Grunnet 2000).

Menetelmien katsotaan tuovan vahvemmin esiin ihmisten todellisen käytöksen ja ajattelutavan. Brandt ja Grunnet (2000) kirjoittavatkin, että draamallisten menetelmien hyödyntäminen tuo paremmin esiin sellaisen piilevän (kokemusperäisen) tiedon (hiljainen tieto > tacit knowledge) (Brandt ja Grunnet 2000, 13), jota on haastavaa muilla tavoin ilmaista ulospäin.

Improvisaation hyödyntämisestä muotoilun yhteyksissä on tehty myös tutkimuksia. Esimerkiksi Merja Ryöppy³⁹⁵ on tutkinut opinnäytetyössään teatterin menetelmien (mm. improvisaation) hyödyntämistä muotoilussa osallistavan suunnittelun näkökulmalta. Hän esittää, että teatterin eri menetelmiä hyödyntämällä muotoilija voi hahmottaa muotoilun kohdetta intensiivisemmin elollistamalla kohdetta ja luomalla siihen suhteen³⁹⁶. Julius Oförsagd³⁹⁷ on kehittänyt improvisaatiosta muotoilun ideoinnissa hyödynnettävän Improdesign® -menetelmän, jota hän kuvaa pro gradu -tutkielmassaan³⁹⁸. Myös Elisabeth Gerber³⁹⁹⁴⁰⁰ on tutkinut improvisaation hyödyntämistä muotoilussa (suom. huom.) ja näiden keskinäisten suhteiden hyötyarvoja. Gerber⁴⁰¹ katsoo improvisaation hyödylliseksi etenkin monitieteisyyttä vaativien teknisten ongelmien ratkaisemisessa. Hänen suunnittelutyötänsä koskevassa tutkimuksessaan improvisaatiota hyödynnettiin ideointityövälineenä brainstorm-menetelmässä⁴⁰².

"Kun osallistujat pääsevät sosiaalisen kanssakäymisen tilanteessa eroon kognitiivisista, tunneperäisistä ja käyttäytymisperusteisista sidonnaisuuksista, he ovat kyvykkäitä tuottamaan uusia ja arvokkaita ratkaisuja."

Gerber 2009, 97

395 Ryöppy 2016

396 Katso Ryöppy 2016

397 Oförsagd 2015

398 Katso Oförsagd 2015

399 Gerber 2009 ja 2007

400 Gerber työskentelee suunnittelumenetelmien ja niiden soveltamisen tutkimuksen parissa.

401 Gerber 2009

402 Katso Gerber 2009

Edellä kuvattujen esimerkkien⁴⁰³ mukaan muotoilun yhteyksissä ilmenevä improvisaatio sulautuu enemmänkin osaksi tutkimuksen yhteydessä käytettävää tekniikkaa, menetelmälliseksi työvälineeksi ja ihmisen "luontaiseksi"⁴⁰⁴ käytösmalliksi, jonka pohjalta yksilöt vain toimivat. Improvisaatio noteerataan siis vain asiayhteyteen sisältyvänä osatoimintana eikä itse toiminnan lähtökohtana. Gerberin⁴⁰⁵ tutkimusartikkelista asia nousee kuitenkin sivuavasti esiin.

Gerber⁴⁰⁶ kuvaa raportissaan sovelletun esimerkin, jossa ryhmä päätti suunnitella tuotteen ja yrityksen sen ympärille tukemaan tuoteideaansa kollektiivisesti muotoillen. Ryhmä hyödynsi prosessissa improvisaation *Joo, tehdään!*-tekniikkaa. Prosessi lähti liikkeelle yhden muotoilijan aloituksesta: "Suunnitellaan ohjelmistotuote, jota on helppo käyttää". Tuotetta ja yritystä rakennettiin kollektiivisesti ideoiden toisten ajatusten päälle hyväksymällä jokainen esille tuotu ajatus. Kaoottiselta tuntuvan alun⁴⁰⁷ jälkeen tuotteen ja yrityksen määritelmä selkeni prosessoinnin yhteydessä ja tuotti lopulta tuloksen, ajattelutason konseptin, jota ei voitu tietää ennalta.⁴⁰⁸ Kyseisessä esimerkissä improvisaatio ei ollut vain prosessia tukeva tekninen osatekijä vaan koko prosessin mahdollistama periaate. Muotoilijat aidosti improvisoivat, *muotoilivat*, tuotteen ja yrityksen kehikset "konkreettiseksi" tuottamalla lopputuloksena konseptin. Improvisaatiota ei vain hyödynnetty menetelmänä prosessin tukena vaan se oli itse muotoilevaa tiedonkeruullista työstämistä. Tutkimusta tehtiin tilannehetkessä keräten ja rakentaen tietoa kollektiivisesti. Tämän perusteella voidaan todeta, että improvisaation näkeminen vain tietynlaisena muotoiluprosessissa hyödynnettävänä menetelmällisenä työvälineenä ei ole perusteltua. Muotoiltavaa kohdetta on mahdollista muotoilla lähtökohtaisesti improvisoiden. Tältä näkökulmalta tarkasteltuna improvisaatio voidaan katsoa itse muotoiluksi.

Joo, tehdään! on lämmittelytekniikkana käytettävä improvisaation harjoitus, joka totuttaa improvisoijia hyväksymään tarjouksia ja toimimaan vuorovaikutteisessa yhteydessä.

Harjoituksen kuvaus:

- Improvisoijat kävelevät satunnaisesti ympäri tilaa. Ringissä kävelyä tulee välttää.
- Kuka tahansa improvisoija voi ehdottaa, mitä seuraavaksi tehdään sanomalla esim. "Harjataan hampaita".
- Tämän jälkeen muut improvisoijat vastaavat heti ja innokkaasti: "Joo!", ja kaikki alkavat harjaamaan hampaita.
- Hampaita harjataan niin kauan, kunnes joku muu improvisoija huutaa uuden tekemisen, esim. "Keitetään kahvia". "Joo!" jne.

Kuvaus perustuu Improaapisen tekniikkakuvaukseen (Improaapinen > Joo, tehdään!) [viitattu 2020-4-2]. Saatavissa: <https://improaapinen.fi/joo-tehdaan/>

403 Viitataan tässä simulaatioihin, pelillistämiseen ja Gerberin (2009) näkökulmaan improvisaatiosta työvälineenä.

404 Yhdeltä näkökulmalta katsottuna improvisoinnin nähdään myös olevan luontaista arkipäiväistä toimintaa, jota jokainen tekee joka päivä tiedostamatta. Tämä tulee esiin erityisesti soveltavaa improvisaatiota (applied improvisation) käsittelevien aiheiden yhteyksissä.

405 Gerber 2009

406 Gerber 2009

407 Vertaa Sanders ja Stappers 2008

408 Gerber 2009, 100-101

TOTEUTUKSEN YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen motivaattorina oli havainto kahden eri kulttuurin samankaltaisuuksista. Tutkimuksen pyrkimyksenä oli tarkastella kulttuurien samankaltaisuuksia niin ideologisilta kuin menetelmällisiltä puolilta, ja esitellä improvisaation mahdollisesti tuottamia hyötyjä muotoilutoimintaan nähden sen tiedonkeruulliseen puoleen painottuen. Olen tutkinut aihetta tiiviissä suhteessa kahden eri kulttuurin sisällä. Tuottamani tulkinnat ovat muotoutuneet tutkimuksen työstön edetessä eri aineistolähteiden käyden vuorovaikutteista keskustelua tutkimuksen työstämisen ohella. Tuotetut tulkinnat ovat näin muotoiltuja eri näkökulmilta.

Autoetnografinen tutkimusnäkökulma ei ollut lähtökohtainen menetelmä vaan monien sattumusten summa. Tutkimusotteen vaihtuminen työstön loppupuolella oli haaste, jollaisia muotoilijatkin joutuvat kohtaamaan muuttuvasuhdanteisissa muotoiluprojekteissa. Näkökulman vaihdon voidaankin katsoa ilmentävän ammatillista osaamista sekä tukevan itse tutkimuskokonaisuutta. Näkökulman vaihto loi tutkimukselle uuden tulokulman ja synnytti näin uuden mahdollisen etenemisen väylän, mikä tukee tutkimuksen aihepiiriä. Hetkessä elävä ja rakentuva tutkimustoiminta luo tutkimukselle näin eheän kokonaisuuden niin aihealueeltaan kuin sen konkreettisen toteutuksen puolelta. Lopputulos tukee itseään monelta eri suunnalta.

Lähtöasetelmani tutkimuksen kulttuurin kentälle on kahden erilaisen tulokulman yhdistelmä. Muotoilussa minulle on rakentunut ammattitaito koulutuslähtöisesti. Minulle on tarjottu lähtötaidot, joita olen itsenäisesti soveltanut itselleni toimiviksi ja sopiviksi. Improvisaation kulttuuri on taas avautunut minulle täysin päinvastoin. Astuin suoraan sisään käsittämättömältä näyttävän toiminnan maailmaan. Tällä viittaa harrastuskanavaani, harrastajateatterissa toiminta ei ole lähtökohtaisesti koulutuslähtöistä vaan ilmaisupainotteista. Kun improvisaatioon tutustumistani tarkastelee oppimiskokemuksen kannalta, asetelma näyttäytyy mitä parhaimpana. Lähtökohtainen tietämättömyys loi mahdollisuuden autenttiseen omakohtaiseen kokemukseen, jossa ennako-oletukset eivät vaikuttaneet subjektiivisen käsitykseni syntymiseen. Oma lähtökohtani tiedonhankinnalle oli oma intressi. Lähestyminen tutkittavaa aihetta kohtaan rehellisen tietämättömänä ilman kenenkään minuun ennalta iskostamia oppeja on ollut ennemminkin positiivinen. Menettely on saanut minut luomaan improvisaatiosta autenttisen rehellisen näkemyksen, johon olen jälkikäteen voinut vertailla jo olemassa olevia teorioita. Kehittynyt näkemys on rakentunut pala palalta havaintoja tehden, toimintaa tuottaen, ymmärrystä kehittäen ja tietoa rakentaen. Olen siis lähtökohtaisesti oppinut improvisoimaan rehellisesti improvisoimalla. Tämä tukee tuotettujen tulkintojen uutuusarvoperustaa ja tulkintojen monipuolisen tuottamisen mahdollisuuksia.

Autoetnografinen tutkimusnäkökulma on vaatinut aikaa synnyttääkseen havaintoaiheita eri aineistojen näkökulmilta. Aineistojen keruu ulottuu pitkälle aikavälille, jolloin epämääräiset ajatukset mahdollisista teorioista ovat saaneet rauhassa muhia ja muokkautua taustalla. Tutkimus on pitkäaikaisen pohdinnan tulos, minkä tiedostan haastavasti sovellettavaksi työkuulttuurin hektiseen maailmaan. Tällainen

toimintamalli olisi hankalasti istutettavissa tulostavoitteisen työkuulttuurin kentälle. Kytkeä opinto- ja työelämäpuolen välillä on tämän puolesta jäänyt tutkimuksessa vajavaiseksi. Toisaalta tällainen sovellettavuuden konkreettinen esittely ei ollut lähtökohtainen tavoitekaan. Tutkimuksessa tuotin kuitenkin tulkintoja ja näkemyksiä, joiden sovellettavuusarvo on katsottavissa toteutettaviksi ja relevanteiksi uusiin muotoilun tutkimusyhteyksiin. Tämä tukee tutkimuksen uutuusarvon näkökantaa.

Tutkimukseni lähtökohtainen laveahko rajaaminen on vaatinut laajamittaista erilaisiin lähdeaineistoihin perehtymistä ja tulkintojen pidempiaikaista rakentelua. Työstö on vaatinut usean eri näkökulman samanaikaista kypsyttelyä ja monen eri osatekijän yhtäaikaista hallussapitoa. Tämä tukee ammatillisen osaamisen kehittymistä ja työ toimii todisteena hallinnallisen ammattitaidon esittelemiselle. Tutkimuksen voidaan katsoa kuvastavan sitä muotoiluprosessin alkupään epämääräisyyttä, joka on teemaltaan läsnä myös omassa tutkimuksessani. Varmastikin alun määrätietoisempi rajaus olisi helpottanut tutkimuksen työstöä. Katson kuitenkin, että autoetnografinen lähestymistapa on edellyttänyt kyseisenlaista laajamittaista lähestymistä mahdollistaakseen luotujen tulkintojen tuotantoa. Tutkimusmenetelmän etu esiintyy tässä yhteydessä sen avarakatseisena tarkastelutapana. Tutkimukseni on tuonut esiin näkökulmia, joita vain objektiivisesti lähestymällä ei olisi ollut mahdollista saavuttaa. Syvälinen myötäeläminen kulttuurien sisällä on luonut työskentelylle rajoituksettoman tarkastelupiirin. Kvantitatiivinen näkökulma olisi lähtökohtaisesti rajoittanut tutkimuksen tulkintojen "löytämisen" mahdollisuuksia. Tutkimuksen oikeuttamiseen ja todistettavuuteen minulla ei puolestaan ole vastauksia, mikä ei ollut tavoitteenakaan. Mikäli tutkimukseni herättää keskustelua vaihtoehtoisten mahdollisuuksien olemassaolosta, mikä voidaan muotoilussa katsoa tavoitteeksi, koen sen jo arvoksi itsessään. Tutkimukseni on tuonut esiin näitä vaihtoehtoisia näkökulmia niitä sen lopputuloksessa monipuolisesti havainnollistaen. Tällöin on olemassa perusteet sille, että tutkimuksen tavoitteet voidaan katsoa saavutetuiksi.

Tutkimuksessani olen tuonut näkyväksi sen, minkälaisilta eri kannoilta improvisaatio voidaan nähdä ilmeneväksi ja hyödylliseksi muotoilun eri yhteyksissä. Olen havainnollistanut, että improvisaatio esiintyy jo osaltansa muotoilun maailmassa niin menetelmällisyyksien sisällöllisinä välineinä kuin toimintaperiaatteellisella tasolla. Olen esittänyt, että improvisaation voidaan katsoa hyödyttävän muotoilun sosiaalisia suhteita. Olen kuvannut improvisaation aatemaailmallisuuden sen rakentavan toiminnallisuuden puolesta vertautuvan muotoilun konstruktiviseen näkökulmaan. Olen kyennyt monipuolisesti osoittamaan, että improvisaatiosta löytyy muotoilulle merkittäviä hyötyarvon mahdollisuuksia. Teoreettisen asteen tulkinnat tulisi seuraavaksi viedä käytännön asteelle. Yksi realisoitunut todiste on tutkimuksessani kuitenkin kehkeytynyt. Huomaan muutoksen itsessäni.

Muotoiluopinnoissa minulle on kehittynyt koulutus pohjainen havainnointikyky muotoiluongelmaan nähden. Muotoilijana "näen" ilmiöitä⁴⁰⁹ tietynlaisessa ongelma-avaruudessa ja rakentelen uusia mahdollisuuksia niiden ratkaisemiseksi. Etsin, tutkin, rakennan, opin. Ratkaisut syntyvät antimateriaailla hyödyntämällä mielensisäisen prosessoinnin myötä ja konkretisoituvat tilanteen mukaan aineellisiksi

409 Määritän ilmiö-termin tässä yhteydessä kysymykseksi: miksi jokin on niin kuin se on?

konsepteiksi. Kehittynyt muotoiluidentiteettini on tekevä ajattelija. Improvisaatioharrastuksen pohjalta koen puolestaan, että lähestymistapani muotoiluongelmaan on enemmänkin näiden mahdollisuuksien näkeminen. Kaikki mitä on, on mahdollisuuksia ja tältä pohjalta myös ratkaisuja. Tässä mielessä näiden kahden ideologian (muotoilu ja improvisaatio) välillä on eroa keskenään.

Improvisatoristen taitojen perusteella koen pystyväni tukemaan omaa muotoiluongelmien käsittelykykyä asettamalla itseni vastaanottavaisempaan tilaan, olemalla prosessissa läsnä. Katsonkin, että muotoiluongelmiin suhtautumiseni ja niiden tarkasteleminen on muuttunut. Huomaan havainnoivani *heikkoja signaaleja*⁴¹⁰ sieltä täältä informaatiovirran kohinan keskeltä. Kuljen aiempaa enemmän avoimilla vastaanottimilla. Koen, havainnoin ja tulkiten syvämietteisemmin. Kykenen reagoimaan haasteisiin nopeammin ja vapautuneemmin. Pystyn tuottamaan ratkaisuvaihtoehtoja spontaanimmmin. Osaan toimia paremmin ryhmälähtöisesti. Aina luonteessani mukana kulkenut pohdiskeleva puoli on saanut improvisointitaitojen myötä vahvistukseen työkaluja, joiden soveltuvuutta testailen ammatillisissa yhteyksissä. Kokeilen ja koen. Vaikka ammatillisesti kuljettu matkani on vielä lyhyt, katson, että muotoilijaidentiteettini on rakentunut sekä aiemman historian, että harrastuksen pohjalta melko lailla improvisoiden. Tässä kiteytyy Spolinin⁴¹¹ näkemys siitä, että opimme kokemuksen ja kokemisen kautta, eikä kukaan todellisuudessa opeta meille mitään. Näin ollen improvisaatio voidaan nähdä oppimisena, toimintana, joka opettaa muotoilijaa keräämään tietoa. Improvisaation voidaan nähdä auttavan muotoilijaa toimimaan haastavissa tilanteissa ja hyödyntämään ja soveltamaan jo kerättyjä antimateriaioita käytäntöön muotoiluprosesseissa.

Tämän puolesta tutkimukselleni on olemassa perustelut. Tutkimukseni soveltuu hyödynnettäväksi materiaaliksi muotoilututkimuksen tulevaisuuden suhdanteiden tarkastelulle. Tutkimus tuo näkökulmia siihen muotoilun laajenevaan sosiaaliseen puoleen, joka vaatii uusia toimintaperiaatteita muotoilun tutkivien käytäntöjen toteuttamiseksi. Tämän puolesta tutkimukseni näyttäytyy myös ajankohtaisesti merkittävänä, mikä taas tukee ideologialtaan tutkimukseni aihepiiriä. Huomaan, että kaikki todellakin vaikuttaa kaikkeen.

410 Heikot signaalit ovat vihjeitä ja merkkejä uusista asioista, ilmiöistä tai muutoksista. Heikkoon signaaliin kytkeytyy tiiviisti tulevaisuuden näkökulma; jokin, jota ei vielä ole olemassa mutta voisi olla. Termiä käytetään erityisesti ennakoituvien kontekstissa. (Kares 2018.)

411 Spolin 1973, 3

LÄHTEET

Painetut lähteet:

BEREITER, C. & SCARDAMALIA, M. 1993. *Surpassing Ourselves*. Chicago: Open Court Publishing Company.

BROWN, T. 2009. *Change by design: how design thinking transforms organizations and inspires innovation*. New York: HarperCollins Publisher.

DIMNET, E. 1958 (1928). *Ajattelemisen taito*. (Suom. J. A. Hollo.) 2. painos. Helsinki: WSOY.

ERIKSSON, P. ja KOVALAINEN, A. 2008. *Qualitative methods in business research*. London: Sage.

FROST, A. ja YARROW, R. 1990. *Improvisation in Drama*. Hampshire: The Macmillan Press.

GRUBER, H. E. 1989. *The Evolving Systems Approach to Creative Work*. Julkaisussa: Wallace, D. B. ja Gruber, H. E. (toim.) *Creative People at Work. Twelve Cognitive Case Studies*. Oxford: Oxford University Press, 3-24.

HAKALA, J. T. 2002. *Luova prosessi tieteessä*. Helsinki: Gaudeamus

HANSON, N. R. 1958. *Patterns of Discovery*. Cambridge: University Press.

HEINONEN, O-P. 2014. *Muotoilujattelusta*. Julkaisussa: MIETTINEN, S. (toim.), LEHTONEN, K., LEHTO, P., KÄLVIÄINEN, M., STENROS, A., PITKÄNEN, A., VEINOLA, A., ELJALA, J., LUOTO, A., JÄPPINEN, T., SORSIMO, J., TÖRMIKOSKI, I., MÄNTTÄRI, A., SALOKANNEL, R., KÄNKÄINEN, A., MAKKULA, S., LEINONEN, R., RYTI LAHTI, P., TAHKOKALLIO, P., KORJA, M., MIETTINEN, E., SOTAMAA, Y. ja KEINÄNEN, K. *Muotoilujattelu*. Helsinki: Teknologiainfo Teknova Oy, 6-8.

HUOVINEN, E. 2010. *Musiikillisen improvisaation psykologia*. Julkaisussa: J. Louhivuori ja S. Saarikallio (toim.) *Musiikkipsykologia*. Jyväskylä: WS Bookwell Oy, 407-430.

JOHNSON, S. 2011 (2010). *Mistä hyvät ajatukset tulevat? Innovaation luonnonhistoria*. (Suom. Kimmo Pietiläinen.) Helsinki: Terra Cognita Oy.

JOHNSTONE, K. 1999. *Impro for Storytellers. Theatresports and the Art of Making Things Happen*. London: Faber and Faber Limited.

JOHNSTONE, K. 1996 (1979). *Impro – Improvisoinnista iloa elämään ja esiintymiseen*. (Suom. Simo Routarinne.) Helsinki: Yliopistopaino.

JÄRVILEHTO, L. ja MÜLLER, K. 2012. *Ajattelun teoria*. Julkaisussa: UOTINEN, J., SOININVAARA, O., NYMAN, G., PENTIKÄINEN, M., KORSSTRÖM, F., SINISALO, J., RANTA, H., LEHTOLA, J., BACKLUND, L., OLLILA, M-R., TUKIAINEN, K., SNELLMAN, A., FRANGEN, S. ja Ellun Kanat -Ajatushautomon työryhmä (toim.) *Mitä tapahtuu huomenna ajattelulle?* Helsinki: Strateginen Viestintätoimisto Ellun Kanat -Ajatushautomon, 10-61.

KAUFFMAN, S. 1995. *At Home in the Universe: The Search for the Laws of Self-Organization and Complexity*. New York: Oxford University Press.

KOPONEN, P. 2017. *Lupa mokata. Improvisointi arjessa*. Helsinki: S&S. E-lukunäyte. Saatavissa: https://issuu.com/setsforlag/docs/lupamokata_lukunayte?e=9949410/44031226

KOPONEN, P. 2004. Improkirja. -Mitä yhteistä on filosofialla, pullopersesialla ja vapaalla pudotuksella? Helsinki: Like.

KÄLVIÄINEN, M. 2014. Muotoiluajattelua vai muotoilutoimintaa? Julkaisussa: HEINONEN, O-P., MIETTINEN, S. (toim.), LEHTONEN, K., LEHTO, P., STENROS, A., PITKÄNEN, A., VEINOLA, A., ELJALA, J., LUOTO, A., JÄPPINEN, T., SORSIMO, J., TÖRMIKOSKI, I., MÄNTTÄRI, A., SALOKANNEL, R., KÄNKÄINEN, A., MAKKULA, S., LEINONEN, R., RYTI LAHTI, P., TAHKOKALLIO, P., KORJA, M., MIETTINEN, E., SOTAMAA, Y. ja KEINÄNEN, K. Muotoiluajattelu. Helsinki: Teknologiainfo Teknova Oy, 28-46. E-kirja.

LUKKA, K. 2006. Konstruktiivinen tutkimusote: luonne, prosessi ja arviointi. Julkaisussa: ROLIN, K. (toim.), KAKKURI-KNUUTTILA, M-L. (toim.), HENTTONEN, E. (toim.), LAGERSPETZ, E., KUORIKOSKI, J., KATILA, S., MERILÄINEN, S., VAARA, E., LAINE, P-M., MOISANDER, J., ERÄRANTA, K., SAPPINEN, J., LEHTINEN, A., KNUUTTILA, T., PAAVOLA, S. ja HAKKARAINEN, K. Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus, 111-133.

LIPTON, B.H. 2018 (2008). Ajatuksen biologia. Tietoisuuden, aineen ja ihmeiden avaimet. (Suom. Kirsi Ohrankämmen.) Uudistettu painos. Helsinki: Viisas Elämä Oy.

MIESTAMO, R. (toim.) 1981. Suomalaisen huonekalun muoto ja sisältö. Lahti: Askon Säätö.

MIETTINEN, S. (toim.) 2014. Nyt on muotoiluajattelun aika. Julkaisussa: HEINONEN, O-P., LEHTONEN, K., LEHTO, P., KÄLVIÄINEN, M., STENROS, A., PITKÄNEN, A., VEINOLA, A., ELJALA, J., LUOTO, A., JÄPPINEN, T., SORSIMO, J., TÖRMIKOSKI, I., MÄNTTÄRI, A., SALOKANNEL, R., KÄNKÄINEN, A., MAKKULA, S., LEINONEN, R., RYTI LAHTI, P., TAHKOKALLIO, P., KORJA, M., MIETTINEN, E., SOTAMAA, Y. ja KEINÄNEN, K. Muotoiluajattelu. Helsinki: Teknologiainfo Teknova Oy, 9-17. E-kirja.

NYMAN, G. 2012. Ihmiset eivät ole systemaattisia koneita. Julkaisussa: JÄRVILEHTO, L., MÜLLER, K., UOTINEN, J., SOININVAARA, O., PENTIKÄINEN, M., KORSSTRÖM, F., SINISALO, J., RANTA, H., LEHTOLA, J., BACKLUND, L., OLLILA, M-R., TUKIAINEN, K., SNELLMAN, A., FRANGEN, S. ja Ellun Kanat -Ajatushautomon työryhmä (toim.) Mitä tapahtuu huomenna ajattelulle? Helsinki: Strateginen Viestintätoimisto Ellun Kanat -Ajatushautomo, 74-85.

PAAVOLA, S. ja HAKKARAINEN, K. 2006. Entäpä jos...? Ideoiden abduktiivinen kehittäminen tutkimusprosessin olennaisena osana. Julkaisussa: ROLIN, K. (toim.), KAKKURI-KNUUTTILA, M-L. (toim.), HENTTONEN, E. (toim.), LAGERSPETZ, E., KUORIKOSKI, J., LUKKA, K., KATILA, S., MERILÄINEN, S., VAARA, E., LAINE, P-M., MOISANDER, J., ERÄRANTA, K., SAPPINEN, J., LEHTINEN, A. ja KNUUTTILA, T. Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus, 268-284.

POLANYI, M. 1966/1983. The Tacit Dimension. Gloucester, MA: Peter Smith.

ROUTARINNE, S. 2005. Improvisoi! Tampere: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

SALMERA-ARO, K. 2018a. Motivaatio ja oppiminen kulkevat käsi kädessä. Julkaisussa: SALMERA-ARO, K. (toim.); MÄÄTTÄ, S.; TIRRI, K.; KUUSISTO, E.; LAINE, S.; VAURAS, M.; SALO, A.-E.; KAJAMIES, A.; VILJARANTA, J.; TUOMINEN, H.; KIURU, N.; JÄRVENOJA, H.; KURKI, K.; JÄRVELÄ, S.; RIIKONEN, S.; SORMUNEN, K.; KORHONEN, T.; KANGAS, K.; SEITAMAA-HAKKARAINEN, P.; HAKKARAINEN, K.; LERKKANEN, M.-K.; PAKARINEN, E.; JUUTI, K.; LAVONEN, J. ja AUNOLA, K. Motivaatio ja oppiminen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 9-22.

SALMERA-ARO, K. 2018b. Kouluinto ja koulu-uupumus. Julkaisussa: SALMERA-ARO, K. (toim.); MÄÄTTÄ, S.; TIRRI, K.; KUUSISTO, E.; LAINE, S.; VAURAS, M.; SALO, A.-E.; KAJAMIES, A.; VILJARANTA, J.; TUOMINEN, H.; KIURU, N.; JÄRVENOJA, H.; KURKI, K.; JÄRVELÄ, S.; RIIKONEN, S.; SORMUNEN, K.; KORHONEN, T.; KANGAS, K.; SEITAMAA-HAKKARAINEN, P.; HAKKARAINEN, K.; LERKKANEN, M.-K.; PAKARINEN, E.; JUUTI, K.; LAVONEN, J. ja AUNOLA, K. Motivaatio ja oppiminen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 25-46.

STAPPERS, P. J. 2006. Creative connections: user, designer, context, and tools. *Personal and ubiquitous computing* 10 (2–3), 95–100.

SPOLIN, V. 1973 (1963). *Improvisation for the Theatre. A Handbook of Teaching and Directing Techniques*. 3. painos. Evanston: Northwestern University Press.

ULRICH, K. T. ja EPPINGER, S.D. 2012. *Product design and development*. 5. painos. New York: McGraw-Hill Irwin.

VILJARANTA, J. ja TUOMINEN, H. 2018. Oppiaineiden arvostukset: tärkeää, hyödyllistä, kiinnostavaa vai kuormittavaa. Julkaisussa: Julkaisussa: SALMERA-ARO, K. (toim.); MÄÄTTÄ, S.; TIRRI, K.; KUUSISTO, E.; LAINE, S.; VAURAS, M.; SALO, A.-E.; KAJAMIES, A.; KIURU, N.; JÄRVENOJA, H.; KURKI, K.; JÄRVELÄ, S.; RIIKONEN, S.; SORMUNEN, K.; KORHONEN, T.; KANGAS, K.; SEITAMAA-HAKKARAINEN, P.; HAKKARAINEN, K.; LERKKANEN, M.-K.; PAKARINEN, E.; JUUTI, K.; LAVONEN, J. ja AUNOLA, K. Motivaatio ja oppiminen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 101-122.

Verkkolähteet:

ADF. Aalto Design Factory. [viitattu 2020-5-6]. Saatavissa: <https://designfactory.aalto.fi/>

ARTAUD, A. Julkaisussa: Ei-ymmärtämisen eteisessä. 2008, 12. [viitattu 2020-5-18]. Saatavissa: <https://todellisuus.fi/wp-content/uploads/ei-yymmartamisen-eteisessa.pdf>

AIN. Applied Improvisation Network. Soveltavan improvisaation kehitysyhteisö. Verkkosivusto. [viitattu 2019-10-7]. Saatavissa: <http://www.appliedimprovisation.network/>

BRANDT, E. ja GRUNNET, C. 2000. Evoking the Future: Drama and props in user centered design. Konferenssijulkaisu. [viitattu 2020-4-2]. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/238697873_Evoking_the_future_drama_and_props_in_user_centered_design

Cambridge Dictionary. Verkkopohjainen sanakirja. Saatavissa: <https://dictionary.cambridge.org/>

ELLIS, C., ADAMS, T. E. ja BOCHNER, A. P. 2011. Autoethnography: An Overview. [viitattu 2020-4-13]. Saatavissa: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1589/3096>

Encyclopedia Britannica. Commedia dell'arte. Verkkopohjainen tietosanakirja. [viitattu 2020-1-27]. Saatavissa: <https://www.britannica.com/art/commedia-dellarte>

GERBER, E. 2009. Using Improvisation to Enhance the Effectiveness of Brainstorming. Artikkelinä konferenssijulkaisussa. [viitattu 2019-11-16]. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/221513711_Using_improvisation_to_enhance_the_effectiveness_of_brainstorming

- GERBER, E. 2007. Improvisation Principles and Techniques for Design. Artikkelit konferenssijulkaisussa. [viitattu 2019-11-16]. Saatavissa: https://dschool-old.stanford.edu/sandbox/groups/k12/wiki/73bac/attachments/4ffd6/Gerber_Design_Improv.pdf
- HAKKARAINEN, K. & PAAVOLA, S. 2006. Kollektiivisen asiantuntijuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia – Kognitiotieteellinen näkökulma. [viitattu 2020-3-24]. Saatavissa: http://phekaisevatyo.pbworks.com/w/file/fetch/120584550/kollektiivinen_asiantuntijuus_2006.pdf
- HANNONEN, I. 2018. Tarinanmetsästäjät – 10 kaupungista 10 erilaista elokuvaa. Yleisradio Oy. Verkkosivusto. [viitattu 2020-4-22]. Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/05/09/tarinanmetsastajat-10-kaupungista-10-erilaista-elokuvaa>
- HEIKKILÄ, E. 2020-1-28. Etnografia tiedon ja tarinan rajalla. AntroBlogi verkkojulkaisu. Artikkelit. [viitattu 2020-4-13]. Saatavissa: <https://antroblogi.fi/2020/01/etnografia-tiedon-ja-tarinan-rajalla/>
- HEISKANEN, T. 2006. Tilat, rajat ja yhteisöt tiedon luomisessa – Esimerkkinä asiantuntijatyö. [viitattu 2020-3-24]. Saatavissa: http://phekaisevatyo.pbworks.com/w/file/fetch/120584550/kollektiivinen_asiantuntijuus_2006.pdf
- IMPROAAPINEN 2019-3-21. Improvisaatioteatteri – Mitä se on ja mistä se on tullut. [viitattu 2020-1-29]. Saatavissa: <https://improaapinen.fi/improvisaatioteatteri/>
- IMPROAAPINEN. Improvisaatioteatterin opashakemisto. Verkkosivusto. Saatavissa: <https://improaapinen.fi/>
- JAMK. Konstruktivismi ja oppiminen. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Verkkosivusto. [viitattu 2020-1-29.] Saatavissa: <https://oppimateriaalit.jamk.fi/oppimiskasitykset/oppimiskasitykset/konstruktivistinen-oppiminen/>
- JÄRVILEHTO, L. 2010-08-23. Missä alitajuntasi sijaitsee? Ajattelun ammattilainen. Verkkosivusto. [viitattu 2020-1-24]. Saatavissa: <https://ajattelunammattilainen.fi/2010/08/23/missa-alitajuntasi-sijaitsee/>
- JÄRVILEHTO, L. 2010-05-05. Mitä ajatukset ovat? Ajattelun ammattilainen. Verkkosivusto. [viitattu 2020-1-24]. Saatavissa: <https://ajattelunammattilainen.fi/2010/05/05/mita-ajatukset-ovat/>
- KARES, A. 2018. Kurssimateriaali. Tutkijan aineistot.
- KETTUNEN, I. 2013. Mielekkyyden muotoilu. Autoetnografia tuotekehityksen alkuvaiheista. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 268. Kuusamo: Aatepaja. E-julkaisu. Saatavissa: <http://www.aatepaja.fi/wp-content/uploads/2018/05/Kettunen-I.-2013-Mielekkyyden-muotoilu.pdf>
- Kotimaisten kielten keskus. Kielitoimiston sanakirja. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>
- LAMK PUB. 2019-1-4. Autoetnografia – päiväkirjaan perustuva tutkimus. Open access-julkaisuportaali. Lahden ammattikorkeakoulu. [viitattu 2020-4-13]. Saatavissa: <https://www.lamkpub.fi/2019/01/04/autoetnografia-paivakirjaan-perustuva-tutkimus/>
- LAUTAMO, K. 2014. "1000 ja 1" luovaa harjoitusta. Kokoelma. [viitattu 2020-4-23]. Saatavissa: http://www.oikeitaitoita.fi/sites/default/files/1000%20ja%201%20luovaa%20harjoitusta,%20Kim_Lautamo2014.pdf

- LINNOAHO-KAARRE, E. 2015. Kaupunkisuunnittelun pelillistäminen. Pelimekanismien hyödyntäminen osallistavassa kaupunkisuunnittelussa. Case: Bay City Play. Opinnäytetyö. Ylempi AMK. [viitattu 2020-4-22]. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/97509/Linnoaho-Kaarre_Evi.pdf?sequence=2
- LÖYTÖNEN, T. 2004. Keskusteluja tanssi-instituutioiden arjesta. Acta Scenica 16. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja. Helsinki: Yliopistopaino. E-julkaisu. [viitattu 2020-5-2]. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/33791/Acta_Scenica_16.pdf?sequence=1
- MARTELA, F. 2011-3-25. Älä puhu yksilöstä, puhu suhdelosta! Frank Martela. Verkkosivusto. [viitattu 2020-2-23]. Saatavissa: <https://frankmartela.fi/2011/03/25/ala-puhu-yksilosta-puhu-suhdelosta/>
- MASLOW, A. H. 1943. A theory of human motivation. [viitattu 2020-4-20]. Saatavissa: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>
- MCGOVERN, Ò. 2018. Sähköpostikeskustelu. Tutkijan aineistot.
- National Theatre UK. A Potted History of Improvisation. [viitattu 2020-1-30]. Saatavissa: <https://www.nationaltheatre.org.uk/blog/potted-history-improvisation>
- New World Encyclopedia. Improvisation. Tietokanta. Verkkosivusto. [viitattu 2020-1-29]. Saatavissa: <https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Improvisation>
- OFÖRSAGD, J. 2015. Improvisaatio tuotekehitysprosessin ideointivaiheen työkaluna. Case Improdesign®. Pro Gradu -tutkielma. Lapin Yliopisto. [viitattu 2020-4-28]. Saatavissa: https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62011/Pro_Gradu_Julius_Of%C3%B6rsagd.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- ONLINE ETYMOLOGY DICTIONARY. Design. [viitattu 2020-5-3]. Saatavissa: <https://www.etymonline.com/word/design>
- PAAVOLA, S. 2001. Essential Tensions in Scientific Discovery. [viitattu 2020-5-2]. Saatavissa: <https://researchportal.helsinki.fi/publications/essential-tensions-in-scientific-discovery>
- PETÄJÄ, J. 2017. Intuitio luovassa prosessissa - Fenomenologinen tutkimus improvisaatioammattilaisten kokemuksista. Maisterintutkielma. [viitattu 2020-3-5]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/56526/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201712214859.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- PETÄJÄ, J. ja KOKKO-PALMER, K. 2019. Ajatusääniä-podcast. [viitattu 2019-11-21]. Saatavissa: <https://soundcloud.com/ajatusaania>
- PUNKARI, M. 2017. Draamalliset menetelmät palvelumuotoilussa. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Esittävän taiteen koulutusohjelma. Opinnäytetyö AMK. [viitattu 2020-2-4]. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140054/Mira_Punkari.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- RAAMI, A. 2015. Intuition unleashed. On the application and development of intuition in the creative process. Väitöskirja. Aalto University. [viitattu 2020-1-8]. Saatavissa: <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/15347/isbn9789526061085.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- RAJANIEMI, A. 2009. HERUUKS - Forum-teatterin mahdollisuudet nuorisotyössä. Nuorisoasiainkeskus. Raportti. [viitattu 2020-31-3]. Saatavissa: https://www.hel.fi/static/liitteet/nk/Forum_teatterin_mahdollisuudet.pdf
- RYÖPPY, M. 2016. Teatterin menetelmät osallistavan suunnittelun muotona. Näkökulmia toiminnallisiin innovaatioprosesseihin. Opinnäytetyö AMK. [viitattu: 2020-4-24]. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/112897/Ryoppo_Merja.pdf?sequence=1
- SANDERS, E. B.-N. 2002. From user-centered to participatory design approaches. [viitattu 2020-4-26]. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/235700594_From_user-centered_to_participatory_design_approaches
- SANDERS, E. B.-N. & STAPPERS, P. J. 2008. Co-creation and the new landscapes of design. [viitattu 2020-3-30]. Saatavissa: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15710880701875068>
- SINCO. Service Innovation Corner. [viitattu 2020-5-6]. Saatavissa: <http://sinco.fi/>
- SITRA. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto. Sitra Lab. Heräämö -tapahtumasarja. Luovat keinot epävarmuuden kesyttämiseen. 28.2.2020. Livewebinaari. [viitattu 2020-3-4].
- Stella Polaris. Improvisaatioteatteri. Verkkosivusto. [viitattu 2020-2-28]. Saatavissa: <https://stella-polaris.fi/>
- SUITE 2020. Suomen Improvisaatioteatterit Ry. Ryhmien organisoituminen ja toiminta. Julkaisu. [viitattu 2020-1-28]. Saatavissa: https://www.scribd.com/document/444722309/suite-suomalaiset-improvisaatioteatterit-2019?secret_password=Xp7yFojDaslADwh3WBYi#fullscreen&from_embed
- TEAK. Konstruktivistinen oppimiskäsitys. Taideyliopiston teatterikorkeakoulu. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 58. [viitattu 2020-4-8]. Saatavissa: <https://disco.teak.fi/anttila/3-2-konstruktivistinen-oppimiskasitys/>
- TIETEEN TERMIPANKKI. Tieteenalojen yhteinen tietokanta. Saatavissa: <http://tieteentermipankki.fi/>
- TISDD. This is service design doing. Theatrical methods – an introduction. Muotoilun menetelmäopas. [viitattu 2020-31-3]. Saatavissa: <https://www.thisisservicedesigndoin.com/methods/theatrical-methods-an-introduction>
- UEF. Oppimisteoriat ja strategiat. University of Eastern Finland. Verkkosivusto. [viitattu 2020-1-2]. Saatavissa: <https://www.uef.fi/en/web/aducate/oppiminen1>
- VUORI, E.-T. 2008. Tajunnan ensimmäinen huone. [viitattu 2020-5-18]. Saatavissa: <https://todellisuus.fi/wp-content/uploads/ei-yymmartamisen-eteisessa.pdf>
- WILÉN, R. ja HOLOPAINEN, M. 2017. "Älä jätä käyttämättä sattuman tarjoamia mahdollisuuksia" – Serendipisyys tiedonhaun ilmiönä. Artikkel. [viitattu 2019-12-16]. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/318431215_Ala_jata_kayttamatta_sattuman_tarjoamia_mahdollisuuksia_-_Serendipisyys_tiedonhaun_ilmiona

Viittaamattomat lähteet:

- BATALAS, N., BRUIKMAN, H., TURZYNSKA, D., VAKILI, V. ja VOYNAROVSKAYA, N. 2010. The Siren Concept – A Serendipitous Information Sharing Network. Technical Report. Faculty of Industrial Design Eindhoven University of Technology. Eindhoven: The Netherlands. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/264859161_The_Siren_Concept_-_A_Serendipitous_Information_Sharing_Network#pf1
- KEINÄNEN, J. ja VADÉN, T. 2011. Tietämisen haasteet. Opettajan aineisto. Saatavissa: <https://peda.net/tornio/tyl/oppiaineet22/filosofia/fth/muistiinpanot:file/download/ef6b79f45fc5e0688722ca40764c5e05ced0b6e5/fi3.pdf>
- KEITH JOHNSTONE. Kotisivut. Saatavissa: <https://www.keithjohnstone.com/>
- KOPONEN, P. 2006. STEREOTYYPPEJÄ, KARIKATYYREJÄ VAI JOTAIN AIVAN MUUTA? Roolien rakentaminen ja rakentuminen improvisoiduissa koko illan pitkissä näytelmissä. Pro Gradu -tutkielma. Tampereen Yliopisto. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/78063/gradu01828.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- NURMI, J-E. 2013. Motivaation merkitys oppimisessa. Saatavissa: https://peda.net/jyu/okl/ryhmat/multilete/ha/nj2mmok455:file/download/a2ea51f695a54235394944728edf785ecdea9939/Nurmi_2013_motivaation%20merkitys%20oppimisessa_Kasvatus.pdf
- POIKELA, E. ja POIKELA, S. 1997. Ongelmaperustainen oppiminen. PBL - metodi vai strategia. Saatavissa: <https://www15.uta.fi/kirjasto/nelli/verkkoaineistot/kasv/poikela97B.pdf>
- PORTTI FILOSOFIAAN. Suomalainen filosofinen internet-portaali. Saatavissa: <https://filosofia.fi/>
- SIMSARIAN, K.T. 2003. Take it to the Next Stage: The Roles of Role Playing in the Design Process. IDEO. Konferenssijulkaisu. Saatavissa: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.884.7799&rep=rep1&type=pdf>
- VARTO, J. 1996. Intentionaalisuus -käsitteen merkitys ja vaikutus länsimaisessa filosofiassa, erityisesti logiikan historiassa. Saatavissa: <https://www.netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn962-09.pdf>
- VIOLA SPOLIN. Kotisivut. Saatavissa: <https://spolin.com/>
- VIROLAINEN, J. 2015. Kulttuuriosallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen. Saatavissa: https://www.cupore.fi/images/tiedostot/kulttuuriosallistumisenmuuttuvatmerkitykset_000.pdf
- VISALA, A. 2013. Onko ihmisluontoa olemassa? Artikkelijulkaisu. Areiopagi. Verkkosivusto. Saatavissa: <https://www.areiopagi.fi/2013/11/onko-ihmisluontoa-olemassakaan/>

Kuva- ja kuviolähteet:

- s. 1 Kansilehti: Adobe Stock. Käsitelty (Suvi Lindholm)
- s. 25 Kuvio 1. Suvi Lindholm
- s. 26 Kuvio 2. Suvi Lindholm
- s. 27 Kuvio 3. Suvi Lindholm
- s. 29 Kuvio 4. Suvi Lindholm
- s. 30 Kuvio 5. Suvi Lindholm
- s. 36 Kuvio 6. Sanders ja Stappers 2008, 6
- s. 39 Kuvio 7. Suvi Lindholm
- s. 42 Kuvio 8. Sanders ja Stappers 2008, 6
- s. 59 Kuvio 9. Raami 2015, 37
- s. 66 Kuvio 10. Suvi Lindholm